

**T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İTTİHAT TERAKKİ VE
YAHUDİ İLİŞKİSİ (1909-1918)**

**Tezi Hazırlayan
Kezban BATMAZ**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç.Dr. Emin ÖZDEMİR**

**Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Şubat 2012
NEVŞEHİR**

**T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İTTİHAT TERAKKİ VE
YAHUDİ İLİŞKİSİ (1909–1918)**

**Tezi Hazırlayan
Kezban BATMAZ**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR**

**Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Şubat 2012
NEVŞEHİR**

KABUL VE ONAY

Yrd.Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR danışmanlığında **Kezban BATMAZ** tarafından hazırlanan “**II. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terraki ve Yahudi İlişkisi (1909-1918)**) adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

16 /02 /2012

JÜRİ:

Danışman Jüri : Yrd. Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Adnan GÜL

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Hasan YAVUZAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 16.02.2012 tarih ve 2012/23... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

16 / 02 / 2012

Prof. Dr. Şevki ÖZGENER
Müdür V.

ÖNSÖZ

Yakın dönem siyasi tarihimizin önemli kurumlarından birisi olan İttihat ve Terakki Partisi kuruluş amacı, teşkilatlanması ve faaliyetleri ile birçok araştırmaya konu teşkil etmiştir. Şu ana kadar üzerinde çok şey söylenen bu partinin Osmanlı Devleti'ndeki Yahudi topluluğu ile sıkı münasebeti beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir. Ancak bu bağın bütün yönleriyle ve bilimsel olarak ele alındığı bir çalışma şu ana kadar yapılmamıştır. Bunun temel nedeni ise konuyla alakalı yurt içi ve dışında bulunan birincil kaynaklara ulaşmanın güçlüğüdür. Kaynaklara ulaşmanın güçlüğünden yola çıkarak konunun bilimsel anlamda ele alınmamış olması böyle bir çalışma yapılmasını teşvik eden en önemli unsur olmuştur. Bu bağlamda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin yanı sıra ABD, Ankara Büyükelçiliği Arşivi ve Londra Türk Büyükelçiliği Arşivi'nde de çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türkiye Hahambaşılığı Arşivi'ne ait ise tüm çabalara rağmen ulaşılamamıştır.

Konu II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1909 yılından I. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadarki dokuz yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreçte bir anlamda kuruluş döneminden itibaren İttihat ve Terakki'ye her türlü desteği veren Yahudi cemaatinin aleni olmasa da emeklerinin karşılığını almaya başladıkları görülür. Aynı zamanda Mason localarının sayısında da hızlı bir artış görülmüş İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri bu localara üye olmaya başlamışlardır. Bu çalışmada bu bağ üç bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde İttihat ve Terakki'nin kuruluş aşamasında Yahudi ve Masonlarla münasebetler, basın, bürokrasi, siyaset ve Hahambaşılık alt başlıklarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İttihat ve Terakki'nin Yahudi talepleri karşısında aldığı tavır ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde İttihat ve Terakki ve Yahudi topluluğunun zamanla değişen menfaatler karşısında münasebetlerindeki değişim incelenmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Siyonizm eksenli gelişmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmadaki yegâne hedef bilimsel metodlar ışığında konuya yeni bilgi ve belgelerle orijinal bir yaklaşım getirmeye çalışmak olmuştur. Bu sũrete bilgi ve belge temininde yardımlarımı esirgemeyen ABD Ankara Bũyũkelilięi Dokũmantasyon Birimine, Londra Tũrk Bũyũkelilięi yetkililerine, Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkililerine ve çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Abdullah Saydam ve Yrd. Doç. Dr. Emin Özdemir'e teřekkũr eder řũkranlarımı sunarım.

Kezban BATMAZ

Nevşehir 2012

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İTTİHAT TERAKKİ VE YAHUDİ İLİŞKİSİ (1909–1918)

ÖZET

Yahudilerin Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinin daha Jöntürk hareketinin adı bile duyulmamışken köklü bir dini mistisizme dayanarak başladığı söylenebilir. Birçok Yahudinin gönlünde yatan, Kudüs'te bağımsız bir Yahudi Devleti'nin kurulması düşüncesi, Budapeşteli bir Yahudi olan Teodor Herzl'in II. Abdülhamid'e gelerek toprak talebiyle siyasî bir aktivite halini almıştır. Herzl'in planlarında; Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Filistin'in, Osmanlı'nın rızası ve siyasal egemenliği altında Yahudileşmesini gerçekleştirmek yer alıyordu. Ancak Herzl, Abdülhamid'in Osmanlı Devleti'nin başında olduğu müddetçe bu hayalinden umudunu kesmiştir. Ne zamanki Jöntürkler, Abdülhamid'in idaresine son vererek yeni bir anayasal rejim tesis etmeye karar vermişlerse yanlarında her açıdan destek alabilecekleri Yahudi cemaati ve Mason localarını bulmuşlardır. Teşkilatlanmalarını İtalyan Resorta Mason Locası'nı örnek alarak oluşturan Jöntürkler aynı zamanda Abdülhamid'in hareket sahasının kısıtlı olduğu Selanik'te Mason localarına katılarak buradan aldıkları destekle II. Meşrutiyet'i ilan etmişlerdir. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Yahudiler yardımlarının karşılığını görmüşler, Osmanlı topraklarında artan Yahudi göçmen nüfusuna paralel olarak Siyonizm ideolojisi de büyük rağbet görmüştür. Yahudi-Masonlar hükümetin önemli kadrolarında yer alarak İttihat ve Terakki'yi sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda yönlendirmişlerdir. Osmanlı parlamentosunda 1908'den 1918'e kadar sayıları 4-5'i geçmeyen Yahudi milletvekilleri kendi milletlerinin vekilleri olmaktan ziyade İttihat ve Terakki'nin politikalarını desteklemişlerdir. Ancak iki taraf ilişkileri menfaate dayanmakla birlikte inişli çıkışlı bir seyir arz etmiştir. Yahudiler bu dönemde Osmanlı topraklarında Siyonizmin yayılması için faaliyette bulunmuşlardır. Yahudi mektepleri, Jimnastik kulüpleri, Alliance'nin faaliyetleri bu tür çalışmalarındadır. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Yahudilerinin özellikle tıbbî desteğinden memnun kalan İttihat ve Terakki Cemiyeti Filistin'e Yahudi yerleşimin şartlarını hafifletmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahudi, İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet

**RELATION BETWEEN THE COMMUNITIES OF UNION AND PROGRESS
AND THE JEWISH IN THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA (1909-1918)**

ABSTRACT

It can be said that the aspirations of the Jewish for the Ottoman territory originated from a radical religious mysticism in a period when the Young Turk movement was not even heard of. The idea of establishing an independent Jewish state in Jerusalem, which many Jewish people dream of, became a political activity when Teodor Herzl, who was a Jew from Budapest, came into the presence of Abdul Hamid II to put forward territorial claims. Behind Herzl's intentions lied the Jewinization of Palestine, which then was the under the rule of the Ottoman Empire, with the consent of and under the political rule of the Ottoman Empire. However, Herzl had to abandon all hope as long as Abdul Hamid had been at the helm of the Ottoman state. When the Young Turk ended the reign of Abdul Hamid II and decided to establish a new constitutional regime, the Jewish community and Masonic lodges were there to help them in every respect. Basing their organization on the Italian Resorta Masonic Lodge, the Young Turk attended the Masonic lodges in Thessaloniki where Abdul Hamid II had little room for manoeuvre and declared the Second Constitutional Era with the support coming from there. Particularly after the proclamation of the Second Constitutional Era, the Jewish were rewarded for their contributions, the Zionist ideology gaining currency in parallel with the increasing population of Jewish immigrants in the Ottoman territory. The Jewish Masons took office in the important civil services and guided the Community of Union and Progress in the social, political and economic areas. The Jewish Members of Parliament who were no more than 4 or 5 in the Ottoman parliament from 1908 to 1918 supported the policies of the Community of Union and Progress rather than serving as Members of Parliament for their own nation. However, despite being based on interests, the relations between the two sides were uneven. The Jewish then engaged in activities to spread Zionism in the Ottoman territory. Such activities included Jewish schools, gymnastics clubs and those of the Alliance. Pleased particularly with the medical support of the Jewish in the Turco-Italian War and the Balkan Wars, the Community of Union and Progress relaxed the requirements of Jewish settlements in Palestine.

Keywords: Jewish, Community of Union and Progress, Second Constitutional Era

İÇİNDEKİLER

ONAY:.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1.1.TEZİN KONUSU	1
1.2.TEZİN AMACI.....	5
1.3.ÖNEMİ.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ’NİN KURULUŞUNDA YAHUDİ ETKİSİ

1.1 İttihat ve Terakki’nin Çekirdeğinde Masonik Yapılanmalar.....	7
1.2. II. Meşrutiyet’in Laboratuvarı: Selanik.....	13
1.3 Jöntürkleri Siyasi Olarak Destekleyen Yahudiler.....	17
1.4. Meşrutiyet Yolunda Siyasi Kalemler ve Yahudi Alber Fua.....	21
1.5. İhtilal Arifesinde Haham Baş Haim Nahum’un Faaliyetleri.....	25
1.6. İttihat Terakki ve Yahudi Etkisinde Osmanlı Basını	26
1.7. Abdülhamid’in Hafiyeleri	28
1.8. Osmanlı Bürokratları’nın Siyonizme Bakışı	31
1.9. İhtilal’in Ayak Sesleri	33

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET’İN İLANI VE YAHUDİ DESTEĞİ

2.1. İhtilal Sonrası Artan Mason Etkisi.....	38
2.2. Oyun İçinde Oyun: Tiyatrolar	41
2.3. Karşı Devrim, 31 Mart Vakası.....	43
2.4 Abdülhamid’i Hal mi, Hal’i Tebliğ Eden mi Devirdi?	48
2.5. Yahudilerin Yeni Anayasa’yı Yerleştirme Çabaları	49
2.6. Osmanlı Mason Localarının Yeniden Yapılanması.....	52
2.7. Osmanlı Coğrafyasındaki Mason Localarında Görülen Artış	55

2.8. Siyonist Menfaatlerin Yahudi Basınında Yankısı	57
2.9. Osmanlı Toprakları'na Yahudi Akını	58
2.10 İhtilalden Sonra Yahudi Cemaatinin Durumu	60
2.11 Hüseyin Hilmi Paşa'nın Gafleti	63
2.12 Musevi Mektepleri ve Osmanlı Toprakları'nda Siyonizmin Tesisine Dair Çalışmaları	64
2.13 İdeallerin Birleştiği Nokta: Haim Nahum ve İttihat Terakki.....	67
2.14 Osmanlı Parlamentosunda Yahudi Temsili	70
2.15 Osmanlı Topraklarında Yahudi Milliyetçiliği Üzerine	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN DEĞİŞEN YAHUDİ POLİTİKASI

3.1.II. Meşrutiyet'ten Sonra Yahudiler ve Osmanlı Ekonomisi	77
3.2. Filistin'e Yahudi Akını ve Sonuçları	79
3.3. Israel Zangwill'in Makalesinde İttihat Terakki ve Yahudi İlişkisi.....	82
3.4. Musevi Jimnastik Örgütleri ve Siyonist Faaliyetleri.....	85
3.5. Trablusgarp Savaşında İttihat Terakki ve Masonlar	87
3.6. Balkan Savaşları'nda İttihat Terakki Ve Masonlar.....	89
3.7. Osmanlı Siyonistleri ve Memleketin Siyasi Serencamı	91
3.8. Arnavutluk İsyanının Fitolini Yahudiler mi Ateşledi?	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ, YAHUDİLER VE SİYONİZM

4.1. Osmanlı Yahudilerinin Siyonizm'e Bakışı.....	95
4.2. Osmanlı Hükümetinin Siyonizme Bakışı.....	99
4.3. Osmanlı Parlamentosunda Siyonizm Tartışmaları.....	100
4.4. Osmanlı Basınında Siyonizm	104
4.5. Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Yahudiler ve Yahudi Olmayanlar Arasındaki İlişkiler	105
4.6. Filistin'e Yahudi Göçü Üzerindeki Kısıtlamalar Hafifletiliyor.....	108
4.7. İttihat ve Terakki'nin Genel Politikaları ve Yahudiler	110
4.8. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yahudiler	112
SONUÇ.....	116

BİBLİYOGRAFYA	120
DİZİN	120
EKLER.....	126

ÖZGEÇMİŞ

02.07.1981 tarihinde Almanya'nın Flörsheim şehrinde doğdu. Orta öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Kayseri Lisesi Yabancı Dil Ağırlıklı Bölüm'den mezun olduktan sonra 2001 yılında Erciyes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. 2005 yılında bu bölümden mezun oldu. 2008 yılında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek lisansa başladı. 2010 yılında İngiltere'de bulunan Public of Record ve Londra Büyükelçilik Arşivlerinde bir proje doğrultusunda yardımcı araştırmacı olarak görev aldı.

KISALTMALAR

ABD.	Amerika Birleşik Devletleri
AUO.	Alliance Israelite Universelle
Age.	Adı geçen eser
Agm.	Adı geçen makale
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CUP.	The Committee of Union and Progress
Çev.	Çeviren
Edit.	Editör
LBA.	Londra Büyükelçilik Arşivi
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TTK.	Türk Tarih Kurumu
Vb.	Ve benzeri
Vol.	Volume
Vs.	Ve saire
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

1.1.TEZİN KONUSU

İttihat ve Terakki ile Yahudi ilişkisini açıklarken öncelikli olarak Osmanlı toprakları üzerinde Yahudi cemaatinin yapılanmasını, Millet Sistemi içerisindeki yerini ortaya koymakta fayda vardır.

Osmanlı Devleti'nin, ekonomik, toplumsal ve siyasi geleceğinde önemli roller oynayacak olan Yahudi cemaati üç gruptan oluşmaktaydı.

Birinci grup: Bizans Döneminde var olup Bizans Devleti'nin yerini alan Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına giren Bizans Yahudileri ¹. Bunlara Romaniote veya Griego deniliyordu. Bunlar, yüzlerce yıl eziyet çekmişlerdi. Fakat sahip oldukları Yunan mirasından hala gurur duyuyorlardı ve bunun sonucu olarak kendilerini Museviliğin aristokrasisi sayıyorlar, Avrupa'dan yeni gelenleri hor görüyorlardı.²

İkinci grup: Buldukları ülkeler olan İspanya, Portekiz ve İtalya'da gördükleri baskı ve zulüm üzerine göçmen olarak gelen Yahudilerdir ³. Bu grup ise, özellikle İtalya ve Kuzey Afrika'dan gelen Sefarad (Sepherdic ya da İspanyol)Yahudileri'dir. Diğerlerinin tersine varlıklı soylular, iş adamları ve öncü entelektüeller olan bu Yahudiler, İspanya kültürüne asimile oldukları için inançlarını büyük oranda değiştirmişlerdi. Böylece özellikle Aşkenaz Yahudilerin nefretini kazanmışlardı. Bu Yahudiler, Orta Avrupa'nın gettolarında⁴ yaşanan yoksulluk ve öfkeyi hiçbir zaman bilmemişlerdir. Müslüman İspanya'da toplumsal denklere Müslüman ve Hıristiyanlarla çok kolay kaynaşmışlardır. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'na geldiklerinde diğer Yahudi gruplarının

¹ Hüda Derviş; Yeni Belgeler Işığında Türkiye de Dönme Yahudi Gerçeği, Çev: Mustafa Özcan, Özgü Yayınları, İstanbul 2006, s.14.

² Stanford J. Shaw; Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler, Çev: Meriç Sabutay, Alfa Yay., İstanbul 2008, s.70.

³ Derviş; age, s.14.

⁴ Getto: Yahudiler'e mahsus, etrafı duvarlarla çevrili mahalleler. Bkz. Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, Bilge Karınca Yay. İstanbul 2010, s.28.

hissettiklerinin tersine üst sınıflara karşı bir eziklik hatta çekinme ile yaklaşmamışlardır. Böylece, diğer Yahudileri cahil ve geri kalmış kabul ederek aşağılamışlardır.⁵

Üçüncü Grup: Avusturya, Macaristan, Rusya, Almanya ve Polonya'dan göç yoluyla gelen Yahudiler'dir⁶. Aşkenaz Yahudileri denilen bu grup Osmanlı İmparatorluğu'na Batı, Orta ve Kuzey Avrupa'daki Hıristiyan zulümlerinden kaçarak gelmişlerdi. Aralıksız devam eden zulümler sonucu çok fakirleşen ve gettolara hapsedilen ve bu yüzden de eski Yahudi diyet yasalarını ve ayinlerini katı bir şekilde uygulayan Aşkenaz Yahudileri yaşadıkları kültüre asimile oldukça ibadetlerini değiştiren diğer Yahudileri dinsiz sayarak hor görmüşlerdir.⁷

Tüm bu farklı grupların bin yıldan fazla bir süre içerisinde ilk kez bir araya gelmelerinin ardından hemen birlik oluşturmaları beklenemezdi. Hepsinin ibadet dili İbranice olsa da günlük hayatlarında Yunanca, Arapça, Almanca, Fransızca, İspanyolca; Doğu Avrupa'dan gelenler ise Yidiş⁸ konuşuyorlardı. Kullandıkları dilin dışında, geldikleri kültürün özelliklerini yemeklerde, tavır ve davranışlarında yansıtıyorlardı. Bundan da acısını çektikleri bütün eziyetlere rağmen gurur duyuyorlardı. Aralarındaki en büyük anlaşmazlık da İspanya'da Engizisyonun zorlamasıyla Hıristiyan olan Kripto Yahudilerle⁹, Marranolar'ın¹⁰ soyundan gelenlere nasıl davranılacağı hakkında ortaya çıkmıştır. Marranolar, Museviliğe dönmek isteyen ve sebep ne olursa olsun bir şekilde bozulmuş Yahudiler olarak mı kabul edilmeliydi, yoksa onlara Yahudiliğe ilk kez geçmek isteyen Hıristiyanlara olduğu gibi mi davranılmalıydı, Osmanlı Hahamları arasında sıcak tartışma ve asıl kargaşaya sebep olan ise Marrano evliliklerinden olan çocuklar ile Hıristiyan olarak doğan ikinci ve üçüncü kuşak Marranolarıdır. Hıristiyan doğanlar ile fırsat olduğu halde Museviliğe geçmek isteyen Hıristiyanlar olarak davranmayanlar ile ilgili katı bir yaklaşım benimseyen az sayıda Haham vardı. Özellikle

⁵ Shaw; age, s.71.

⁶ Derviş; age, s.14.

⁷ Shaw; age, s.71.

⁸ Yidiş: Doğu Avrupa'dan gelen Yahudilerin konuştuğu dildir. Bkz. Shaw; age, s.71.

⁹ Kripto Yahudileri: Görünüşte Hristiyan olan ancak Museviliği gizlice yaşamaya çalışan Marrano'lardır. Bkz. Shaw; age, s.19.

¹⁰ Marrano: 1391 Yılında Piskopoz Aziz Vincent Ferrer Yahudiler'e karşı düşmence suçlamalar yayınladı bunun sonucunda İberyaya Yarımada'sında baştan sona vahşi saldırılar yapıldı. Birçok Yahudi katledildi. Sadece Grenada'dadakilere dokunulmadı. Çünkü orada Müslüman Nasridilerin Yönetimi devam ediyordu. Hristiyan Askerler ve Denizciler gemi ile İspanya'da limandan limana giderek Hristiyan yerlileri Yahudi topluluklara saldırmak için kışkırtmışlardır. Bu asker ve denizciler Yahudileri öldürerek yollarına devam ettiler. Hayatta kalan Yahudilerin büyük bir kısmı Avrupa'da başka bir yere kaçmak zorunda kaldı ve bir çoğuda özellikle 1391'de gerçekleşen kitlesele din değiştirme sırasında Hristiyan olmaya zorlandı. XIV ve XV. y.y. larda bu yeni Hristiyanlara Marrano denildi. Bkz. Shaw; age, s.19.

14. ve 16. yüzyıllarda hem zengin hem de yoksul çok sayıda Yahudi, Hristiyan Avrupa'nın farklı yerlerinden Osmanlı topraklarına gelerek sultanlığın her bölgesine yerleşmiştir. Bugünkü Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Mısır ve Anadolu'da ise Bursa, Çanakkale Manisa, İzmir, Tokat ve Amasya gibi yerlere yerleşirken; bazıları Kıbrıs, Patras ve Korfu gibi Doğu Akdeniz Adaları'na yerleşmişlerdir. Fakat çoğunlukla başkent İstanbul, Trakya'nın doğusunda Edirne, Selanik başka bir deyişle Thessaloniki'de Ege kıyıları boyunca ve kutsal topraklarda özellikle Safed gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi yaşamının merkezi haline gelen şehirlere yerleşmişlerdir¹¹. Gerek Edirne'de, gerek Trakya'nın diğer şehirlerinde bulunan Museviler çeşitli devletlerin yönetimi altında eziyet görmüşlerdir. Bir Musevi tarihçi o zamanki durumu şöyle tanımlamaktadır:

Türklerin gelişi bir sülalenin değişmesi değil, onlar (Yahudiler) için bir durumun değişmesi idi. Yahudiler karanlıktan ışığa, tutsaklıktan özgürlüğe kavuşmuşlardı. Yahudiler Türklere yalnız galip ve toprağın efendileri nazarıyla değil, kendi dinleriyle yakınlığı olan kardeş gözüyle bakmışlardır. Karşılık olarak Türkler de Hristiyanlar'ın kendilerine ve dinlerine karşı olan düşmanlığını bilerek Yahudilere sevgi duymuşlardır. Türklerin Yahudilere inanç ve güvenleri vardı. Çünkü onlarda (Yahudilerde) Yahudiliği İslamiyete yaklaştıran sünnet, oruç, ibadethanelerde sadelik gibi adetlerin var olduğunu görmüşlerdir¹².

Yahudiler, Osmanlı Devleti'ndeki diğer Hristiyan gruplarla hak ve mükellefiyetler bakımından eşit tutulmuşlar onlar için daha farklı bir uygulama geliştirilmemiştir. Bu nedenle, Tanzimat Fermanı'na kadar olan dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayri Müslimler için getirilen hukuki ve sosyal düzenlemeler Yahudiler için de geçerlidir. Onlara tanınan ayrıcalık ve getirilen sınırlamaların temelinde ise İslam Hukuku'nun " zimmet" kurumuna uygunluk yatmaktadır.1839 Tanzimat Fermanı'nın kapsadığı ilkeleri gerçekleştirmek için hukuk alanında yapılan çalışmalarla zimmet kurumu yerini yeni kıstas ve kavramlara bırakmıştır. Tanzimat sonrası dönem için diğer gayrimüslim gruplarla Yahudileri ayıran en önemli fark, diğer grupların milliyetçilik bilinciyle

¹¹ Shaw; age, s.57,72.

¹² Avram Galanti; Türkler ve Yahudiler, Gözlem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 14.

devletten ayrılma mücadelesine girmelerine karşın Yahudilerin devlete bağlı kalmaları, yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Siyonizmi de desteklememeleridir¹³.

Osmanlı Devleti'nin bir takım devletlerle imzaladığı azınlıkların hakları ile ilgili anlaşmalar yoluyla da Yahudiler pek çok imtiyazlar elde etmişlerdir. Bu imtiyazlar onların himaye edilmelerini sağlıyor, seyahat ve ticaret özgürlüğünü garanti altına alıyordu. Osmanlı Devleti fetih yoluyla topraklarına kattığı ülkelerde, Yahudilerin dini merasimlerini başkentte bulunan hahambaşının yönetiminde yapmalarına müsaade ediyordu.

Yahudiler “Yahudi Mahallesi” olarak bilinen veya “Getto” denilen bölgeler oluşturup buralarda yaşamışlar, özel ayinlerini buralarda icra edip dış dünyadan kaçmışlardır. Avrupa devletlerinde gördükleri baskı ve nefret sebebiyle kapalı bir toplum olma özelliklerini, Osmanlı Devleti'nde yaşarken de sürdürmüşlerdir¹⁴. Siyonizm: Uluslararası Yahudi'nin kendi vatanı addettiği Filistin'i Mesih'i beklemeksizin ele geçirmeyi amaçlayan bir düşüncedir¹⁵. Theodor Herzl'in bu ideolojiyi Osmanlı Filistin'i üzerinde hayata geçirilmeye çalışılması ile Osmanlı –Yahudi ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Herzl'e göre Siyonizm'in tek bir anlamı vardı: Topraksız bir halkın halsiz bir toprağa yerleşmesive burayı kendi ulusal vatanı ve egemen devleti haline getirmesi¹⁶.Theodore Herzl “Yahudi sorunu“nun özellikle Filistin'de bir Yahudi Devleti kurularak çözülebileceğini anlattığı meşhur “Yahudi Devleti“ eserini yayınladıktan sonra Osmanlıdevlet görevlileri ile kulis faaliyetlerine girişti.Buna göre: Yahudiler'e Filistin'in vatan olarak verilmesi karşılığında, varlıklı Yahudi bankacılar ve Avrupalı yatırımcılar tarafından Osmanlı hazinesinin tüm dış borçları ödenecekti.Ancak Abdülhamid Han,kulis yapmak için görevlendirilen Viyanalı gazeteci Newlinsky'ye hitaben şu konuşmayı yapmıştır¹⁷.

Eğer Bay Herzl senin benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise ,ona söyle bu meselede ikinci bir adım atmasın.Ben bir karış dahi olsa toprak satmam,zira bu vatan bana değil milletime aittir.Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmışlar ve yine kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır.O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar

¹³ Gülnihal Bozkurt; “Osmanlı -Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Belleten*, C.LVII, Ankara 1994, s.542-543.

¹⁴ Derviş; age, s.24

¹⁵ Mim Kemal Öke; II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1981 ,s.19.

¹⁶ Ilan Greilsammer; Siyonizm, Dost Kitabevi Yay, Ankara 2007, s,47.

¹⁷ Shaw; age, s.338-339.

*kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarının efradı, birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanlarında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk milleti'nindir. Ben onun hiçbir parçasını vermem. Bırakalım Yahudiler milyonlarını saklasınlar. Benim İmparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesedimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem*¹⁸. Abdülhamid Hükümeti 1882 'de Filistinde Yahudi yerleşimini yasaklayan bir ferman çıkarttı.1892'de ki yeni bir düzenleme ile Yahudiler ve Osmanlı vatandaşı olmayanlar Filistin'de arsa satın alamayacaklardı. Sonuç olarak 1882 ve 1904 arasındaki dönemde Kutsal topraklara yönelik ilk Siyonist göç dalgası gerçekleşmiştir¹⁹.

1.2.TEZİN AMACI

Akademik tarih çalışmalarının evveliyatına baktığımızda İttihat ve Terakki Partisi ile partinin politikaları birçok tarihçi tarafından etraflıca ele alınmış olup, konu ile ilgili çok sayıda kıymetli eser ortaya konulmuştur. Keza Yahudiler ve Yahudi tarihi de geneli yabancı olmak üzere birçok araştırmacı ve tarihçi tarafından ele alınmıştır. Ancak bu tezin konusu olan "II. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terakki ve Yahudi ilişkisi" konusunu inceleyen akademik çalışma sayısı sınırlıdır. Bu tezi hazırlanmasındaki amaç: Osmanlı tarihinde gayrimüslim teb'a arasında önemli bir yere sahip olan Yahudiler'in Osmanlı Devleti'nin çalkantılı bu döneminde yönetici kadro ile olan münasebetlerine ışık tutmaktır. Uzun yıllar aynı vatan toprağında yaşamış kader birliği yapmış olan bu iki toplumun sürekli milli çıkarlar peşinde olmak bir tarafa dostça yüzyıllarca bir arada yaşayabilmesine kaynaklık eden dinamikleri ortaya koymaktır, zira dünyanın birçok yerinde zulüm ve baskılara maruz kalan ve neticede dünyanın her tarafına yayılarak vatansızlaşan Yahudiler'e Osmanlı Sultanları kucak açmıştır. Keza Yahudiler'de sadık bir azınlık olarak kendi geleceklerini Osmanlı devletinin geleceği ile bir tutmuşlardır. Siyonizm'in Osmanlı Yahudilerinin hayatına girmiş olması bile birçok Yahudi'nin hala Osmanlı Devleti'nin sadık destekçileri olması gerçeğini değiştirememiştir. Bir çok Yahudi Siyonizm rüyasının peşine düşse bile... Bu tezin amacı bu ayrımı insanların daha iyi kavramasına yardımcı olabilmektir.

¹⁸ Öke; age, s,76.

¹⁹ Shaw; age, s.342.

1.3. ÖNEMİ

İttihat Terakki ve Yahudi ilişkisi gerek akademik camiada ve gerekse konuya alâka duyan çevreler tarafından uzun süredir tartışılmış, fakat yeterli yabancı kaynak ve arşiv belgesine dayandırılmadığı için bir kısır döngü halini almıştır. Bu tezin çalışılmasındaki esas amaç kısmen de olsa konunun yeni bilgi ve belgeler ışığında ortaya konulmasına katkıda bulunmaktır. Konu ile ilgili akademik manada bu kadar detaylı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu bağlamda tezin konu ile ilgili ilk akademik çalışma olması eseri önemli kılmaktadır. Çalışma yapılırken daha önce konu ile ilgili yapılmış eserlerin yanı sıra yabancı kaynakların incelenmesine gayret gösterilmiştir. Özellikle 31 Mart Vak'ası ile ilgili kısımlarda, Türkiye'de Masonluğun yayılması ve önemi, Jöntürk'leri siyasi olarak destekleyen Yahudiler ve özellikle Alber Fua ile ilgili önemli yeni bilgiler verilmiştir. Özgün bir çalışma olmasına gayret edilmiş konu ile ilgili daha önceden sıklıkla işlenen meseleler yerine daha az temas edilmiş yeni bilgiler incelenmiştir. Özetle, Çalışma tesis edilirken; yerli ve yabancı makaleler, yerli ve yabancı gazeteler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İngiltere Büyükelçilik Arşivi, Ankara A.B.D. Büyükelçilik Arşivi gibi önemli arşivlerin belgelerinden istifade edilmiştir. Bu tez çalışmasının daha sonra konu ile ilgili yapılacak olan pek çok çalışmaya zemin oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN KURULUŞUNDA YAHUDİ ETKİSİ

1.1 İttihat ve Terakki'nin Çekirdeğinde Masonik Yapılanmalar

Meşrutiyet düşüncesi, Osmanlı aydınları tarafından 1860'lı yıllarda açıkça tartışılmaya başlanmıştır. Gerçi 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bazı Osmanlı devlet adamları, Avrupa ülkelerindeki meşrutî yönetime yönelik gelişmeleri görerek, bu şekildeki bir yönetimi Osmanlı imparatorluğu'nun yeniden canlanabilmesi için gerekli koşul olarak nitelemeye başlamışlardı. Bazı tarihçiler Mustafa Reşit Paşa'nın II. Mahmut'a meşrutiyet yönetimini övdüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu konuda kanıtlayıcı belgelere sahip olmasak bile Osmanlı devlet adamlarının Tanzimat'tan sonra meşrutî hükümdarlık modelini benimsemeye başladıklarını söyleyebiliriz. Osmanlı genç aydınlarının Kırım Savaşı'ndan sonra bu düşünceye daha yatkın oldukları bilinmektedir. Şinasi, Namık Kemal, Ali Süavi ve diğer ilerici aydınlar 1860'lı yılların ilk yarısında basın yoluyla belirli bir düşünün oluşmasını sağlamaya gayret etmişlerdir. Fakat bir örgüt olmadan bu düşünceleri eyleme dönüştürmenin kolay olmayacağını da çok geçmeden anlamışlardır²⁰. 7 Haziran 1865'te Belgrat Ormanları'nda piknik yapan altı genç *İttifak-ı Hamiyet* adında gizli bir dernek kurmuşlardır²¹. İç örgütlenmesi İtalyan *Carbonari* örgütleri²² benzeri olan bu cemiyet (Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve Yurtseverler Birliği olarak da bilinmektedir) yurt içinde kurulduktan kısa bir süre sonra yurt dışına çıkmış ve eylemlerine orada devam etmiştir²³. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucu üyeleri, 1867 yılında Veli Efendi Çayırı'nda toplanarak önemli bir karar almışlardır. Babîâlî

²⁰ Tefik Çavdar; İttihat ve Terakki, İleşim yayınları, İstanbul 1991, s.10-12.

²¹ Sina Akşin; Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Yay. İstanbul 2009, s.45.

²² Carbonari Örgütü: İtalya'da Masonik bir örgüt olup farklı bir yapılanması vardır. Buna göre üyelerden birbirlerine yalnızca kesirlerle tanımaları bekleniyordu. Bu kesirler örgütün her yeni hücrenin ve bu hücrelerin üyelerinin numaralandırılmasıyla oluşuyordu. Kesirlerin paydası hücrenin ya da şubenin numarasını, payı da üyenin numarasını gösteriyordu. Örneğin 7. hücrenin 5. üyesi listeye sadece 5/7 şeklinde kaydediliyordu. İbrahim Temo hareketin kurucusu olarak 1/1'di. bkz. Angelo Iacovella; Gönve ve Hilal, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, s. 33.

²³ Çavdar; age, s.10, 12.

basılacak ve Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet ilan edilecektir. Ancak cemiyet üyelerinin bu planları Sadrazam Ali Paşa'nın kulağına gitmiştir. Yeni Osmanlılar'ın İstinye'deki Sağır Ahmet Paşa'nın yalısında toplandıkları bilindiğinden hemen ertesi gün yalı basılsa da kimse bulunamamıştır. Zira durumdan Yeni Osmanlılar'ın da haberi olmuştur. Avrupa'ya kaçmalarından başka çıkar yol kalmamıştır. Paris'de onları zengin bir koruyucu beklemektedir. Bu şahıs kendisi de bir Mason olan Mustafa Fazıl Paşa'dır. Paşa, Yeni Osmanlılar'ın tüm masraflarını üzerine almıştır. Yeni Osmanlılar, Karbonari Örgütü ile ilişkilerini bir Mason olan Ganesco²⁴ aracılığı ile yürütmektedirler. 1867 yılında kurulan Genç Osmanlı Cemiyeti üç ayrı şehirde faaliyet içinde olmuştur. Bunlar: İstanbul, Paris ve Londra'dır. Paris ve Londra'da görev alacak üyeler şunlardır: Ziya Bey, Agah Efendi, Kont L. Plater²⁵, Kemal Bey ve Simon Deutsch²⁶. İstanbul'daki yönetici ise M. Bonnal²⁷ olacaktır.²⁸

1877 yılında Abdülhamid'in Mithat Paşa'yı sürmekle başlattığı baskı hareketinin nedeni V. Murat'ın yandaşlarının onu yeniden tahta çıkarmak için hazırladığı komplolardır. Bu yönde İki komplo bulunmaktadır: İlki Ali Suavi'nin önderi olduğu Çırağan Vak'ası ikincisi ise "Cleanthi Scalieri" Aziz Bey Komitesinin hazırlıklarıdır. Her iki girişiminde İngiliz desteği ile Masonlarca yapıldığı anlaşılmıştır. Abdülhamid'in Meşrutiyeti askıya alma kararı ve bu tür komplolar, Abdülhamid'in kuruntulu doğası ile birleşince ortaya kopkoyu bir polis hükümeti çıkmıştır²⁹.

İşte gelecekte Osmanlı Devleti'nin kaderini belirleyecek olan, Gençtürkler'in menşei Osmanlı İttihat ve Terakki Komitesi'nin İstanbul Tıp Akademisi'nde kurulduğu 1889 yılına dayandırmak mümkündür. Bu tarihten itibaren İttihat ve Terakki tarafından yönlendirilen ve kontrol edilen birleştirici bir hareketten söz edebiliriz. 1908 İhtilali'nden sonra İttihat ve Terakki komitesi Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetmiştir³⁰. Örgütün kurucu lideri İbrahim Temo'dur. Temo bazı söylentilere göre cemiyeti

²⁴ Romanyalı olan Ganesco, Karbonari örgütünü Avrupa'da Jeune-Europe adı altında kuran ve etkin kılan İtalyan Mason Mazzini'nin emrinde çalışmaktadır. Bkz. Can Kapyalı; "Yeni Osmanlılar ve Masonlar", *Mimar Sinan Dergisi* " , No: 121, s.82.

²⁵ Masondur ve Karbonari Örgütü'nün üst dereceli görevlilerindendir. Bir Polonya göçmenidir ve Mazzini ile iyi ilişkiler içindedir. Bkz. Kapyalı; agm, s.82.

²⁶ Avusturya kökenli devrimci bir Musevidir. Mazzini'nin yakın dostudur ve Masondur. Bkz. Kapyalı; agm, s.82.

²⁷ Bir Fransız bankeridir. Çalışmalarını Beyoğlu'nda sürdüren bir Mason Locasına kayıtlıdır. Bkz. Kapyalı; agm, s.82.

²⁸ Kapyalı; agm, s. 81-83.

²⁹ Akşin; age, s.48.

³⁰ Şükrü Hanioglu; "Jews in the Young Turk Movement to the 1908 Revolution", *The Jews of the Ottoman Empire*, edited by Avigdor Levy, The Darwin Pres. Princeton, New Jersey 1994, s.519.

kurmadan bir yıl önce, yaz tatili sırasında, deniz yoluyla Arnavut'taki ailesinin yanına giderken Brindisi'ye³¹ uğramıştır. Brindisi ve Napoli'de kaldığı süre içerisinde bir arkadaşının eşliğinde Mason locasını ziyaret etmiş ve İtalyan tarihinde Carbonariler'in oynadığı rol hakkında yeterli bilgiyi edinmiştir. Türkiye'de de benzer bir gizli cemiyet kurmaya karar verdiği zaman İtalya'da öğrendiklerinden esinlenmiştir³². Zira, özellikle İtalya'da mutlakiyete karşı mücadele eden ve Fransa'da da nüveleri bulunan Carbonari adlı gizli kuruluşun Yeni Osmanlılar'ın mutlakiyetle mücadelesinde sempatisini çektiği bilinmektedir³³.

Temo, 1889 yılı sonunda arkadaşlarına II. Abdülhamid'in yönetimine karşı etkin bir savaş verme amacıyla olan gizli bir örgüt kurma önerisini yapmıştır. Neticede İbrahim Temo, İshak Sukuti, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit ilk gizli örgütü kurmuşlardır. Bu örgüt Carbonari ve Mason örgütleri yapısında biçimlenmiştir³⁴. Genç Türk Komitesi dâhilinde Carbonari etkileri o kadar açıktı ki üyeler birbirlerini ondalıklı sayılarla tanıyorlardı³⁵. Ramsaur, hücreye yani kollara göre numaralama usulünden bahsederken Temo'nun 1/ 1 numarasını taşıdığını bize bildirir³⁶. Örgütün kuruluşu ve üyeleri ile ilgili Mithat Şükrü (Bleda) şu ifadeleri kullanmıştır:

...Toplantı yeri Beş Çınar Bahçesi idi... Bu toplantıya katılanlar arasında isimlerini hatırladıklarım şunlardır: Askeri Rüştüye Müdürü Bursalı Mehmet Tahir Bey, aynı rüştüyenin Fransızca hocası Naki Bey, Rahmi Bey (sonradan İzmir Valisi), 3. Ordu Müşirlik Yaveri Kazım Nami (Duru), İsmail Hakkı Baha Bey, Yüzbaşı Edip Servet Bey, İsmail Canbolat Bey, Ömer Naci Bey, Talat Bey ve ben Mithat Şükrü... Cemiyetimizin adı "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" olacaktı³⁷. Cemiyet çoğunlukta olmalarına rağmen sadece subaylardan kurulu bir cemiyet görüntüsünün yanında sivil kanattan da faal üyeleri vardı. İşte bunlar Selanik'li Rahmi ve Cavit Beylerdi. Cavit Bey, 1907 Şubatında 295 numara ile Cemiyete kaydolmuş, aynı sıralarda Cemiyetin birlikte

³¹ Brindisi: İtalya'nın Puglia bölgesinde aynı ismi taşıyan Brundisi ilinin merkez liman kentidir. Bkz. Iacovella; age, s. 33.

³² Iacovella; age, s. 33.

³³ Kapyalı; agm, s.80.

³⁴ Çavdar; age, s. 16-17.

³⁵ Ernest Edmondson Ramsour; Genç Türkler ve İttihat Terakki, 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi, Çev. Hacasan Yüncü, Etkin Kitaplar, İstanbul 2009, s. 29.

³⁶ Akşin; age, s. 59.

³⁷ Çavdar; age, s.25.

çalıştığı Mason Locasına da girmiştir³⁸. Can Kapyalı'nın ifadesiyle İttihat ve Terakki 1895 yılında kurulmuştur. Memleketi seven aydınlar özellikle de subaylar, Abdülhamid'in baskısına karşı mücadele içine girmişler ve sonunda meşrutiyeti ilan etmişlerdir. 1909 yılında Milli Türk Masonluğunu kuranlar işte bu mücadele içinde yoğurulan aydın ve yönetici kişilerdir. Talat, Cavit, Cemal Manyasizade Refik, Mithat Şükrü Kazım Nami, Faik Süleyman Paşa gibi İttihatçıların ileri gelenlerinin çoğu kardeşlerimizdir³⁹.

1898 Yılında Paris'te yapılan Kongre'den sonra üyeler arasında fikir ayrılığı oluşmuştur. Neticede çoğunluk Dr. Nazım Bey ve Ahmet Rıza Bey'in etrafında birleşti. Dr. Nazım Bey ve arkadaşları amaçlarına ulaşmak için yeni üyeler topladılar. Ermeni, Rum, Bulgar ve Musevilerle işbirliği yaparak cemiyet içinde ve dışında yapacakları önemli faaliyetlerde birlikte çalıştılar⁴⁰.

İttihat ve Terakki kısa zamanda etkinlik merkezi olan Selanik'te Kurulu bir diğer kuruluştan, Masonlardan yararlanabileceklerini düşünmüşlerdir. Abdülhamid'in Selanik'te imparatorluğun diğer bölgelerindeki kadar hareket özgürlüğüne sahip olmaması nedeniyle eski Mason locaları bu şehirde açıktan açığa olmasa bile kesintisiz çalışmaktaydılar. Aralarında Abdülhamid'in devrilmesini sevinçle karşılayacakların sayısı oldukça kabarıktı. Dolayısıyla Osmanlı Hürriyet Cemiyeti üyeleri Selanik Mason Locaları'nın davaları için biçilmiş kaftan olduğunu kısa zamanda fark etmişlerdir. Cemiyet, Mason localarının hemen hepsini toplantı yeri olarak kullanmış, Masonlardan çoğuna kendi davalarını kabul ettirmiş ve Masonlar'ın yeni adayları denemek için kullandıkları yöntemlerin çoğunu benimsemiştir. Öte yandan Selanik Masonları'yla karşılaşmaları sonucu cemiyetin çalışmalarının hız kazandığı da anlaşılmaktadır⁴¹. Özgürlük, bağımsızlık, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda bu yüce değerler için verilen ve verilecek olan savaşımarda Masonlar'ın Masonluğu ve Masonluklarını gerektiğinde bir araç olarak kullandıkları yadsınamaz. Bu durumda Masonlar'ın İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisindeki varlık ve etkinlik durumları vurgulanmalıdır. İttihatçıların yüzde kaçının Mason olduğunu belirlemek güç fakat kesin olarak

³⁸ Mustafa Balçık; İttihat ve Terakki Dönemi İktisadi Hayat ve Maliye Nazırı Cavit Bey, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Aralık 1998, s.13.

³⁹ Can Kapyalı; "Türk Matbaa ve Basın Tarihinin Masonik Açısından Güncel Değeri", *Mimar Sinan Dergisi*, S: 114, 2000, s.21.

⁴⁰ Ahmet Eyicil; Osmanlı İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Nazım Bey, 1872-1926, Gün Yay., İstanbul 2005, s.41.

⁴¹ Ramsaur; age, s.131.

Masonlarla hiçbir ilişiği olmayan İttihatçılar'ın varlığı da bilinmektedir⁴². İttihat Terakki'nin Mason üyelerine *Li ebeveyn kardeş* denirken olmayanlara *Lieb kardeş* denilmiştir⁴³.

Bununla birlikte II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yeni rejimin Adliye Nazırı Refik Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en gözde üyelerini hep masonluktan devşirdiğini, çünkü "bu üyelerin diğer biraderlerin incelemesinden geçtiklerini " ve bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin onların "ahlakına güvenebileceğini" cümle âleme ilan etmiştir⁴⁴.

1900 yılının Eylül ayında İstanbul'a gelen İtalyan Masonluğu'nun Büyük Üstat Yardımcısı Ettore Ferari İstanbul'da birkaç gün geçirdikten sonra eski İtalyan Mahfilleri'nin *Uykudaki Biraderleri*'ne nezaket ziyareti yapmak için İzmir'e ve Selanik'e gitmiştir. Onun için Osmanlı başkenti uzun bir yolculuğun başlangıç noktasını oluşturuyordu. Bu yol onu Boğaziçi kıyılarından Piramitlere kadar ulaştıracaktır. Ferari'nin Türkiye'ye gelişi umulan etkiyi yaratmıştır⁴⁵. Makedonya Locası İtalyan Konsolosu'nun yarı resmi himayesinde bulunuyordu⁴⁶. Birkaç hafta içinde Selanik'teki Makedonya Locası *Macedonia Risorta* adı altında yeniden düzenli olarak çalışmaya başlamıştır. O dönemde İtalyan Masonluğu'nun işbirliği sayesinde Jön Türkler ilk kez İmparatorluk sınırları içinde gizlice çalışabilme olanağına kavuşmuşlardır. Makedonya Locası'nın yeniden canlanmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin doğuşu arasındaki bağlantı olayların ve belgelerin ışığında hiçbir kuşkuya yer bırakmamıştır. Aynı Ettore Ferari *Masonluk ve Türk Devrimi* başlıklı bir konferansında bizzat bunu doğrulamıştır⁴⁷.

Masonluğun, Jöntürklerle ilişkisi, ihtilalden (II. Meşrutiyet) sonra bir Fransız gazetecisinin (Manyasizade)⁴⁸ Refik Bey adındaki bir Jöntürk'le yaptığı röportaj üzerine yarı resmi olarak kabul edilmiştir. Refik Bey'in sözlerinden Jöntürkler'in Mason localarından hayli yararlandıkları anlaşılmaktadır. Bu durumu Refik Bey şöyle izah etmektedir:

⁴² Oktay Gündoğdu; "Masonik Tarihimizden Kesitler", *Mimar Sinan Dergisi*, No:111, 1999, s.22-23.

⁴³ Ertuğrul Bayramoğlu; *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2006, s.68.

⁴⁴ Paul Dumont; *Osmanlıcılık, Uluscu Akımlar ve Masonluk*, Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimattan Mütarekeye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları, , Çev Ali Berktaş, YKY Yay., İstanbul 2000, s.114-115.

⁴⁵ Iacovella; *age*, s.36-37.

⁴⁶ Dumont; *age*, s.64.

⁴⁷ Iacovella; *age*, s.36-37.

⁴⁸ Kapyalı; *agm*, s.21.

Masonlar'ın özellikle İtalyan Masonları'nın bizi manen destekledikleri bir gerçektir. İki İtalyan Locası'nın Macedonia Risorta ve Labor et Lux büyük yardımları dokundu, bize toplanma yeri sağladılar. Localar'da Mason olarak toplandık; zaten aramızda hayli Mason vardı, ama aslında örgütlenmek için toplanıyorduk. Beraber çalışacağımız arkadaşlarımızın çoğunu da bu localardan seçtik, çünkü adaylarla ilgili soruşturmalarda çok titiz davranıyorlardı, eleme işlemini hemen hemen tümüyle üzerlerine almışlardı. İstanbul'un Selanik'te yürütülmekte olan gizli etkinliklerden hiç haberi yoktu; haftiyelerin Localara girme çabaları sonuçsuz kalıyordu. Üstelik bu Localar İtalyan Maşrık-ı Azami'na başvurarak gerektiğinde İtalya Elçiliği'nin müdahale edeceğine dair söz almışlardı⁴⁹.

Refik Beyin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Jöntürkler Masonlarla işbirliği yapmışlardır. Mason Locaları'nın yapılanmalarını da örnek alarak farklı bir örgütsel yapı kazanmışlardır. Bu büyüme ile birlikte Tıbbiyenin dışında Harbiye, Bahriye, Mülkiye, Baytariye, Topçu, Mühendishane gibi okullarda da benzeri hücreler oluşturulmuştur. Örgüt genişledikçe üst düzey bürokratlardan da katılanlar görülmeye başlamıştır. Abdülhamid bu gizli örgütü 1892 yılında öğrenmiştir. 1894'teki Ermeni isyanında örgüt ilk bildirisini yayınlamıştır. Bildiride şunlar yer almaktaydı:

Müslüman ve yurtsever Türkler... Ermeniler öylesine yüz buldular ki tüm yabancılarca saygıdeğer olarak kabul edilen devletimizin en yüksek katı olan Babiâli'yi basıyorlar. Başkentimizi tir tir titretiyorlar. Bu küstahça hareketler yurtsever ordumuzun üzüntü nedeni olmaktadır... Biz Türkler bütün Osmanlılar gibi bu despotik yönetimden kurtulmak istiyoruz. Örgütümüz bu amaçlar uğruna eylem veriyor. Gelin bugün Babiâli'ye yürüyelim ve Ermenileri kınayalım⁵⁰.

Bu bildirinin altında o güne kadar görülmeyen bir imza yer almaktaydı: “*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*”. İbrahim Temo ve arkadaşlarının bu bildirisini bin nüsha basılmıştı. Bildiri öğrenciler, asker, sivil tüm yurtseverler arasında büyük bir ilgi ile karşılanmıştı. Ne var ki Abdülhamid'de olumsuz yönden aynı ilgiyi gösterdi. Geniş bir tutuklama teşebbüsü başladı. Örgütün birçok üyesi yakalanarak ülkenin değişik yerlerine sürgün edildi. Bunların önemli bir bölümü bir yolunu bularak dış ülkelere

⁴⁹ Ramsaur; age, s.131.

⁵⁰ Çavdar; age, s.16-17.

kaçtılar ve Paris’te bulunan Ahmet Rıza ile ilişki kurdular. Böylece iç ve dış Jön Türk hareketi arasında bir bağ kurulmuş oluyordu⁵¹.

Dış JönTürk hareketinden bahsederken İlk zamanlar Abdülhamid yönetimine karşı dış ülkelerden yardım isteyen Ahmet Rıza, daha sonraki dönemlerde bu düşüncelerini değiştirmiş olduğunu ve bu ülkelerin Türkiye’nin aleyhine çalıştığını düşünmeye başladığını vurgulamak da yerinde olacaktır⁵².

1.2. II. Meşrutiyet’in Laboratuvarı: Selanik

İkinci Meşrutiyet hareketinin dinamik unsurları Rumeli ve Selanik çevresinden çıkmıştır. O dönemdeki Osmanlı Devleti dört ana bölümden meydana gelmekte idi. Bu bölümler: Anadolu, Arabistan, Adalar ve Rumeli’dir. Adalar ve Rumeli gerek ekonomik yapıları gerekse toplumsal görünümüyle birbirlerine benzeyen yörelerdir. Dışa açık, dolayısıyla kültürlerin harman olduğu, çeşitli din ve unsurlardan halkların yaşadığı bölgelerdir. Bulgar, Rum, Arnavut, Sırp ve Türkler çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Rumeli 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ileri sanayi ülkelerinin diğer bir deyimle Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusunda at oynattığı bir alan haline gelmiştir. Özellikle İngiliz, Avusturya- Macaristan ile Çarlık Rusyası’nın çıkarlarının bir ara kesiti halini almıştır. Bu ülkeler Rumeli’de, Balkanlarda ulusçuluk eylemlerini kendi çıkarları açısından körükleyerek yöreye tam anlamıyla bir bölünmüşlük görünümünü kazandırmaya çalışmışlardır. Selanik, Osmanlı ve Türk yenilikçi hareketlerinin bir anlamda doğum yeri, bir anlamda merkezidir⁵³. Bu özellikleriyle; Yirminci yüzyılın başlarında Selanik, Abdülhamid’e karşı komploların arı kovanına dönmüş durumdaydı. Faaliyetlerini yurt dışında sürdüren İttihat ve Terakki cemiyeti 1896 yılında burada kurulmuştur⁵⁴. Kentte Yahudiler, Müslümanlar, Rumlar ve Bulgarlar adeta bir alaşım meydana getirmişlerdir. 1908’e gelirken kentin nüfusu 100.000’in üzerindeydi. Şehirde 76 mahalle vardı. Bunların 45’i Müslüman Mahallesi; 16 mahalle ise Sefarat Yahudileri’nin oturduğu bölge idi. Bunların dışında 15’de Rum mahallesi bulunmakta idi. Selanik çok canlı bir ticari yaşama sahipti. Bir yandan demiryolu ile Avrupa içlerine özellikle Avusturya- Macaristan ve Almanya’ya

⁵¹ Çavdar; age, s.16-17.

⁵² İsmail Güven; “Ahmet Rıza’nın Kaleminden II. Meşrutiyet”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C: 31, S: 182, Şubat 1999, s. 52.

⁵³ Çavdar; age, s.23-25.

⁵⁴ Mark Mazower; *Selanik: Hayaletler Şehri (Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950)*, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2007, s.281.

bağlanmış oluşu kenti dışa açık bir konuma kavuşturmuştu. Selanik limanı özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru çok canlanmıştır.

Selanik bu yapısıyla Avrupa'nın siyasal akımlarına da açık bir kentti. Hatta Osmanlı Devleti'ndeki işçi hareketlerine de burada rastlanmıştır. Kentte Müslüman okullarının yanında yabancı okullar da bulunuyordu. 1907'de açılan Hukuk Mektebi ile Selanik bir üniversite kurumuna da kavuşmuş oldu. 20. yüzyılın başında zengin bir basın hayatının varlığını görmekteyiz. Selanik'te 3 Fransızca, 6 Ladinoca⁵⁵, 4 Rumca, 4 Türkçe, 2 Bulgarca ve bir de Romence gazete yayınlanmaktaydı. İşte genç asker ve sivil aydınların Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdukları böyle bir kentti. Her şey özgürlükçü düşüncenin düşünmesine, gelişmesine müsaitti⁵⁶. Nüfus özellikleri bakımından Selanik'de Yahudiler'in yerleşmiş olması, şehirde seçkin bir bilginler topluluğunun oluşmasına olanak sağlamıştır. Şehrin Yahudi sakinleri arasında ünlü doktorlar ve bilim adamları yer almıştır⁵⁷. Böyle bir ortamda Selanik Masonluğu 1900 den itibaren hızlı bir gelişim yaşamıştır. Selanik'de sadece İtalya Maşrik-ı Azamına bağlı Makedonia Risorta var iken Birkaç yıl içinde en az beş yeni mahfil oluşmuştur. Bunlar arasında: (Veritas, Labor et Lux, philippos ve Perseverencia, Steaoa Salonicului) gibi Locaları saymak mümkündür⁵⁸. Bununla birlikte Jön Türk hareketinin başarıya ulaşmasında Selanik'li Yahudiler'in rolünün ne derece önemli olduğu hususunda araştırmacılar arasında uzlaşma yoktur. Ancak, kuşkusuz İmparatorluktaki Yahudi cemaatleri devrimi desteklemişlerdi; ortaya çıkan sonuçtan da memnundular⁵⁹. Şu sebeptedir ki; Bu kent 20. yüzyılın eşiğinde çok yoğun bir Masonik yaşama şahit olmuştur. Özellikle Selanik Locaları'nın 1908 Jön Türk devriminin dışında kalmadıkları bilinmektedir⁶⁰. Jöntürkler'in imparatorluk bünyesindeki çeşitli gayrimüslim azınlıklarla ilişkileri farklılıklar gösterirken Yahudi Cemaati ile ilişkisi özellikle de Ermeni ve Rum Cemaati'ne kıyasla daha nicelikli ve yakın olmuştur. Bu ilişki karşılıklı güven ve dayanışma ile belirlenmiştir⁶¹.

⁵⁵ Ladinoca: Karma bir Yahudi dilidir. Bkz Çavdar; age, 23-25.

⁵⁶ Çavdar; age, s.23-25.

⁵⁷ Çetin Yetkin; Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler, Gözlem Yay., İstanbul 1996, s.149.

⁵⁸ Dumont; age, s.64.

⁵⁹ Shaw; age, s.346.

⁶⁰ Dumont; age, s.63.

⁶¹ Paul Bessemer; "Ottoman Jewry and the 1908 Revolution", *100th Anniversary of the Restoration of the Constitution*, Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, s.38.

Yüz bine yakın nüfusun yarısını oluşturan Musevilerle birlikte bir kaynağa göre on bin bir kaynağa göre yirmi bini bulan nüfuslarıyla Sabetaycılar daha yaygın kullanılan isimleriyle Dönmeler için kültürel, sınaî, ticari hatta siyasi açılardan “Selanik’e damgasını vuran cemaat“ tanımında bulunmak abartılı olmayacaktır. Paul Dumont’a göre: Selanik’te Masonluğun yerleşimi kuşkusuz 18. yüzyılın son senelerine dayanır. Gerçekte temel atılım 1900 yılına doğru başlamıştır. O yıllarda Selanik’de Macedonia Risorta haricinde, adı anılan locanın üye sayısının artması nedeniyle 1906 yılında kurulan *Labor et Lux* tamamı Macedonia Risorta’dan ayrılan üyelerin Grand Orient de France (G.O.D.F.)’a bağlı olarak 1904 ‘de kurdukları *Veritas Locası* 1906’da kurulan *L’avenir de l’Orient Locası* , İspanyol Obediyanslı *Perseverencia* , Romen *I Please Salonicului* ve Yunan *Flippos Locaları*, Selanik’de söz konusu yıllarda adı geçen localardır. Burada göz ardı edilmemesi gereken ilginç bir nokta da sudur ki kuruluşlarının ilk yıllarında, çeşitli milliyetçi akımların doğrultusunda memleketimize karşı bir tavır ve hareket içinde bulunan bu Localardan Makedonia Risorta ve Veritas Locaları’nda bilinçli bir şekilde Türk Masonları’nın çoğunluğu sağlayarak yönetimi ele almaları ve bu locaların üyelerinin, örgütlenmek için toplandıkları, devrimci eylemleri için emin bir sığınak işlevi görmeleridir⁶².

Genç Türklerin sloganları olan *liberte-özgürlük, egalite-eşitlik, fraternite-kardeşlik* kelimeleri İtalyan farmasonlarının da simgeleridir. Aynı zamanda her iki tarafında rengi yine aynı yani kırmızı ve beyaz olup Selanik’teki hareketin ilham kaynağı Yahudiler gibi görünmektedir. 1908 Temmuz İhtilali’nden hemen sonra İstanbul’daki yeni yapılanmada komitenin önde gelen isimlerinin farmasonlar olduğu ortaya çıkmıştır⁶³. 7 Mayıs 1909 tarihli *Christian Science Monitor* adlı gazetenin “*Jews in Salonika Flock to Young Turks*” başlıklı yazısında Selanik Yahudileri ve Jöntürk münasebetleri şu ifadelerle anlatılmaktadır.

SELANİK YAHUDİLERİNDEN JÖNTÜRKLERİN MODELİNE RAĞBET

Selanik Yahudileri bir süredir akın akın Gençtürklerin önerdiği modele rağbet gösterirken imparatorluğun silahlı kuvvetlerine katılmanın kazandırdığı ve Osmanlı Yahudilerinin gönüllü asker rütbelerini şişirerek sadece kısa bir süre önce kazandığı ayrıcalıktan oldukça yararlanıyorlar. Burada Selanik’in, neredeyse halkın yarısından

⁶² Gündoğdu; agm, s.19-20

⁶³ Elie Kedourie; “Young Turks. Freemasons. and Jews”, *Middle Eastern Studies*, No: 7, 1971, s.5.

fazlasını oluşturan Yahudileri ile daha çok bir Yahudi toprağı olduğunun da vurgulanması gerekir. Şehirde aslında birinci yüzyıldan beri yaşayan Yahudi topluluğunun nüfusu, 16. yüzyılda İtalya ve Portekiz’de gerçekleştirilen idamlardan kaçan binlerce zengin Marrano ya da Kripto Yahudi ile çoğalmış ve çok büyük bir maddi güç ile entelektüel farklılık kazanmıştır. Selanik bu dönemde “Yahudiliğın Anası” olarak isimlendirilmiştir. 17. yüzyılın sonuna doğru, refah düzeyinde bir çöküş yaşanmış fakat bu seviye yaklaşık 50 yıl önce tekrar kazanılmıştır. Türk Yahudilerinin neredeyse terakkiperverler tarafında oldukları söylene de, bu halk aynı zamanda kendisine oldukça dostça yaklaşmış olan Sultan’a büyük bir saygı besliyor⁶⁴.

Jöntürk Devrimi’nin gerçekleşmesi için uygun koşulları barındıran Selanik’i çok hareketli bir fikir ve politika merkezi ve adeta *II. Meşrutiyet’in laboratuvarı* olarak niteleyen *Fethi Tevetoğlu*, bu elverişli durumun sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

Büyük devletlerin zoru ile Makedonya’daki Osmanlı Jandarma kuvvetleri, yabancı subayların kumandası altında bulduklarından Sultan Abdülhamid’in adamları burada çok faal değillerdi. Türklere başka Selanik sakinlerinin büyük kısmı Yahudi, Rum, Bulgar, Sırp ve bir miktar Avrupalı’dan ibaretti. Burada birçok yabancı konsolosluklar, şirket ve ticarethaneler, temsilcilikler açıldığı gibi Farmasonluk⁶⁵ Locaları da faaliyet halindeydiler. Böylece Avrupa ile sıkı münasebetler sağlanması Yahudi, Rum, Bulgar aydınlarının “sosyalistlik “ ve “komitacılık” faaliyetlerine sahne olması bakımından Selanik gerçekten çok canlı ve hareketli, bir manzara arz ediyordu⁶⁶.

Selanik, Jöntürk Devrimi’nin doğal merkezi olmuştu. Hükümet merkezi başkentte olmasına karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezini Selanik’te kurmuştu. Padişah İstanbul’da idi ama hükümeti yönetecek kuvvet Selanik’te idi. Yani Devletin yeni rotasını belirleyecek hareketin merkezi bundan böyle Selanik’ti. İngiliz deneme

⁶⁴ “Jews in Salonika Flock to Young Turks' Standard”, *Christian Science Monitor*, 7 May 1909, s.2.

⁶⁵ Şemsettin Sami’nin 1900 yılında yayınlanan *Kamus-ı Türkisinde Farmason*: “ Avrupa’da meşhur bir tarikata mensup adam ki esasları siyasi veya mezhebi olmayıp sırf usulü muaşerete ait olduğu halde sır tutulur. İkinci tanımlama ise halk kütlelerindeki görüşü yansıtıyor. Mecazi olarak dinsiz, mühlid, münkir” şeklinde tanımlanmıştır. Bkz. Orhan Koloğlu; *Abdülhamid ve Masonlar*, Eylül Yay., İstanbul 2001 s.119-120.

⁶⁶ Emre Polat; *Osmanlı’nın ilk Yahudi Sosyalisti Avram Benaroya ve Faaliyetleri*, Truva Yay. İstanbul 2004, s.108-109.

yazarı *Knigh*t, Selanik'in Jöntürk Devrimi'nin doğal merkezi olması konusunda şunları dile getirmiştir:

Türkler, Yahudiler, Arnavutlar, Bulgar, Levantenler gibi karışık ırklardan oluşan kalabalık bir nüfusun barındığı ve çeşit çeşit dilin konuşulduğu Selanik'te insanların gizlenmesi kolay ancak casusların iz sürmesi zordu.(...) Örneğin, her türlü toplantının Saray tarafından yasaklanmasına, birinin birkaç dostunu izin almadan akşam yemeğine davet edememesine, Masonluktan suçlu bulunanların ölüm cezasına çarptırılacağı kararına rağmen Masonluk Selanik'e yayılmıştı⁶⁷.

Osmanlı Devleti ile Selanik Musevileri arasındaki en önemli sorun 1665 yılında İzmir Musevilerinden Sabatay Sevi'nin Selanik'de kendisini Mesih "kurtarıcı" ilan edip; devleti yönetenlere Padişah'a dil uzatması ile başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında ise irili ufaklı 25 kadar Sinagog bulunmaktaydı.1907 yılında Baron Hirsch'in bağışlarıyla yaptırılan Musevi Hastanesi Osmanlı yönetiminin son yıllarında Museviler tarafından yaptırılan en önemli yapıdır⁶⁸.

1.3 Jöntürkleri Siyasi Olarak Destekleyen Yahudiler

1906–1907 yıllarından sonra Jöntürkler'in Rumeli'deki örgütlenmeleri hızlanmıştır. Bu örgütlenmede Rumeli'deki subaylar ve bir kısım bürokratlar öncü rolü oynamıştır. Gelecekte İttihat ve Terakki'nin temellerini oluşturacak örgütlenme de bu dönemde kurulmuştur⁶⁹. Sözüünü ettiğimiz örgüt: 1906 yılında çoğunluğu Mason olan 10 kişilik bir grubun kurduğu *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*'dir⁷⁰. Selanik'te kurulmuştur. Selanik'de Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kuranların çoğunluğunu Sabetayist ve Yahudiler oluşturmuştur. Özellikle buradaki Sabetayist ve Yahudiler fikrî ve maddî bakımdan cemiyete çok destek vermişlerdir; fakat Ahmet Rıza Bey ve Dr. Nazım Bey'in mason olmadığı kesin olarak ifade edilmiştir⁷¹. Suriye'de de *Vatan* adlı bir başka örgüt 1906'da faaliyetlerine başlamıştır. Sonraları bu örgütün temelleri üzerine içerisinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu *Vatan ve Hürriyet Cemiyeti* oluşturulmuştur. Sonuçta *Vatan ve Hürriyet Cemiyeti* Rumeli'deki örgütleri kendi çatısı altında toplayan *İttihat ve Terakki Cemiyeti* ile birleşmiştir. Bu birleşmeden önce Dr Bahaettin Şakir'in

⁶⁷ Polat; age, 108-109.

⁶⁸ Orhan Türker; "Selanik Musevileri", *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. 33, S.196, Nisan 2000, s.39-40.

⁶⁹ Çavdar; age, s. 22.

⁷⁰ Gündoğdu; agm, s.21-22.

⁷¹ Eyicil; age, s.68.

girişimleri ile Paris'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Selanik'teki örgüt birleşmişti. Böylece 1908 hareketinin öncüsü olan ve İttihat ve Terakki diye bilinen örgüt son şeklini almış bulunmaktaydı⁷².

Gençtürkler hareketi pek çok Müslüman'ın gözünde Yahudiler ile aynı görülen Selanik dönmelelerinden⁷³ destek almıştır. Merkezi komite üyelerinden biri tarafından yazılan ve İttihat ve Terakki komitesinin yayın organı *Meşveret*'te yayınlanan bir makalede dönmelelerin Selanik'te harekette çalışan tek grup oldukları iddia edilmiştir. Başka bir makale dönmeleleri imparatorlukta en fazla modernize olan gruplardan biri olarak tanımlar. İttihat ve Terakki komitesinin Selanik bürosunun gazeteleri incelediğinde, organizasyondan sorumlu dört isimle karşılaşırız. Onlardan biri, Rum kökenli bir Osmanlı vatandaşı Ferdinand Efendi; bir diğeri etnik kökeni bilinmeyen Archbolo isimli bir adam, diğer ikisi Müslüman isimleri, ancak Türk mü yoksa dönme mi olduklarını tespit etmek imkânsızdır. Harekete katılan diğer Yahudi şahsiyet Avram Galante'dir. Galante, Ahmed Rıza Bey ile düzenli olarak yazışmıştır. İlk mektubunda, Ahmed Rıza Bey'e Kahire'de yayınlanan *Le Progres* gazetesindeki işinden bahseder. 1905'ten 1908'e kadar, Galante İspanyol-Yahudi Gazetesi *La Vara*'da yazmıştır. Galante Paris'te 1907 yılında toplanan İkinci Genç Türkler Kongresi'ne Yahudi toplumu temsilen davet edilmiştir. Genç Türkler hareketindeki Selahaddin Bey'in rakip liberal grubu ile de yazışmıştır⁷⁴. Harekette önemli rol oynayan sonuncu Yahudi Emanuel Karasu idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında *Karasu* soyadını alan Emanuel, yaşadığı yerdeki birçok Jöntürk lideriyle, özellikle Talat Paşa ile yakın ilişkiler kurmuştu. Meclis 'de mebus olarak görev yapmış ve Talat Paşa'nın ekonomi politikasına yön vermişti⁷⁵. Balkan Savaşı öncesi Sultan Ahmet Meydanı'nda halka seslenenlerin başında bulunmuştur⁷⁶. Öte yandan Şalom gazetesi'nde Emanuel Karasu'yu tanıyanların'da verdiği bilgilere göre: Özel yaşamı debdebeli idi. Yazları Büyük Ada'da Nizam

⁷² Çavdar; age, s.22.

⁷³ Dönme: 1666 yılında din değiştiren Mesihçi Haham Sabetay Sevi'nin yolunu takip eden gruptur. Yahudilikten İslam'a geçtikten sonra Osmanlı Selanik'inde herkesçe bilinen ancak gizli olduğu düşünülen bir yaşam sürdürmüşlerdir. Ne "Yahudi" ne de "Müslüman" sıfatları dini kimliklerini tanımlamamaktadır. Yahudilerin aksine, Dönmelelerin görünüşte Ramazan ayında oruç tutmak ve camilerde (kendilerinin inşa ettiği) namaz kılmak gibi İslam'ın şartlarını yerine getirmişlerdir. Müslümanların aksine, Dönmeleler Sabetay Sevi'nin Mesih olduğuna inanmışlar, Yahudi ruhaniliği ile ilgili (kabala) ritüelleri uygulamışlar ve İbranice ve İspanyol İbranicesi dillerinde ibadet etmişlerdir. Bkz. Marc Baer; "The Double Bind of Race and Religion: The Conversion of the Dönme to Turkish Secular Nationalism", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 46, No: 4, October 2004, s. 682.

⁷⁴ Hanioglu; agm, s.520-523.

⁷⁵ Shaw; age, s.346.

⁷⁶ Yusuf Besalel; Osmanlı ve Türk Yahudileri, Gözlem Yay. İstanbul 2004, s.56.

Mevkiinde bulunan ve John Paşa'nın Köşkü adı ile bilinen evde; kışları ise; Nişantaşı Abdi İpekçi Caddesi'nin köşesinde bulunan Rosenthal Han'da otururdu. Debdebeli yaşamının büyük bölümü Balkan ve I. Dünya Savaşları'na rastlamaktadır. Bu yıllar ise halkımızın sefalet içinde yüzdüğü yıllardır. İaşe Müfettişliği yaptığı bu sıralarda Karasu büyük bir servet sahibi olmuştur⁷⁷. Servetinin savaş zamanlarında hükümete danışmanlık yaptığı için aldığı Almanya'ya Türk malları ihraç etme lisansı nedeniyle mi yoksa *İaşe Müfettişliği* görevinden (söylentilere göre bu görevi kötüye kullanmasından) mı kaynaklandığı bilinmiyor⁷⁸. Karasu, Selanik'teki Farmason Locaları'ndan birinin başı idi ve Jöntürlere locasını toplantıları için kullanmalarına izin vermişti⁷⁹. Emmanuel Karasso bir yandan Sultan II. Abdülhamid'e muhalif harekette yer alarak onun yönetimine karşı amansız bir şekilde mücadele ederken diğer taraftan da jurnalcılık yaparak jöntürklere Sultan'a deşifre etmekteydi. Nitekim Karasu'nun II. Abdülhamid'e jurnalcılık yaptığını üç jurnalin ve bir de şikâyet mektubunun varlığı bilinmektedir⁸⁰. Sultan Abdülhamid'e Selanik'te yasak gazetelerin serbestçe dolaşımından şikâyet eden birkaç mektup göndermesi ile bilinir. Fakat bu şüphesiz ki Abdülhamid rejimi karşıtı olan biri için ihtiyati tedbir olmuş olmalıdır. Aslında Karasu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hareketin içinde önemli rol oynamıştır⁸¹. Üyesi olduğu yurt dışı bağlantılı Mason locasındaki konumu Karasu'nun imkânlarını İttihatçılar için seferber etmesine sebep olmuştur. Yahudi, İttihatçı ve Mason kimliği o zaman olduğu kadar şimdide İTC'nin bir Yahudi-Mason örgütü olduğunu iddia edenler için bir kanıt niteliği taşır⁸². Bu cümleden hareketle Selanikli avukat Emanuel Karasu sadece meclisteki rolüyle değil, 1908 ihtilali öncesi ve sonrası İttihat ve Terakki Komitesi liderlerine olan yakın ilgisiyle de bilinir. Radikal görüşleri ile sık sık İttihatçı çoğunluktan ayrılan, meclisin en enerjik ve açık sözlü vekillerinden idi. Dış borç alımı ile ilgili tartışmalar esnasında, maliye komitesinin fikrini sunan ve savunan İttihatçıların finansal konulardaki kabul görmüş dehası ve Selanikli bir dönme olan Cavid Bey bütçe görüşmelerinde büyük çaba harcamıştır. Genişletilmiş tartışmalar esnasında, hükümetin yabancıların sahip olduğu Osmanlı Bankası'nın sunduğu şartları kabul etmemesi

⁷⁷ Yetkin; age, s.160.

⁷⁸ Okşan Svastics; Yahudiler'in İstanbul'u, Boyut Yay., İstanbul 2011, s.167.

⁷⁹ Hanioglu; agm, s.520-523.

⁸⁰ Necmettin Alkan; "Emmanuel Karasu ve II. Abdülhamid", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:11, S.1 Erzurum 2008, s.181.

⁸¹ Hanioglu; agm, s.520-523.

⁸² Bessemer; agm, s.40.

gerektiğini savunmuştur. Dahası mutlakiyet rejiminin 1908’de yıkıldığını ve şimdi de kapitalist rejimin zulmünden kurtulmanın zamanı olduğunu iddia etmiştir. Cavid bey cevabında yabancı ekonomik kölelikten kurtulmanın beklenenden daha zor bir iş olduğunu kabul etmek durumunda olduğunu söylemiştir⁸³. İttihat ve Terakki’nin bu dönem en önemli şahsiyetlerinden olan Cavid Bey, önce Selanik mebusu seçilmiş ardından Maliye Nazırlığı’na getirilmiştir. İhtilalle ve dönmelikle olan ilgisine gelince bunu en sarih ortaya koyan ifadeler Osmanlı’da görev yapan son İngiliz sefiri Rahmani Pir Amdrene Biyam’ın, hatıratında şu şekilde yer almaktadır.

İhtilalin bir bakıma en dikkate değer şahsı olan Cavid Bey Selanik dönmeleri arasından çıkmıştı. Kerhen İslamlığı kabul etmiş, ama ırkî özelliklerini de kayıp etmemişti. Kendisi önce Tanin gazetesindeki bir seri değerli iktisat yazılarıyla dikkati çekmişti. Maliye Nazırı olduğu zaman, büyük bir kabiliyet gösterdi. Bazıları onun iktisadî bilgilerinin çok sathi olduğuna inanıyordu. Fakat böyle bile olsa son derece uyanık bir zekâsı, eşine rastlayamadığım derecede süratli işleyen bir muhakeme kudreti vardı⁸⁴.

29 Mayıs 1910 tarihinde İngiliz Büyükelçisi Sır Gerard Lowther, dönemin İngiltere Hariciye Nazırı Harding’e uzun ve detaylı bir mektup yazılmıştır. Bu mektup bahsi geçen dönemde Osmanlı Devleti’ni yıkma planları çerçevesinde İttihat ve Terakki ve Yahudi-Mason işbirliğini gözler önüne sermektedir. Lowther’in ortaya koyduğu labirent karmaşıklığındaki hikaye Akdeniz’in değişik bölgelerinden pek çok aktörü içerir – hatta belki de ötesinden – hepsi farmasonluğun gizli bağları ile birbirlerine bağlıdır:

Roma’nın Yahudi belediye başkanı Nathan Masonlukta yüksek bir seviyededir ve Yahudi başbakanlar Luzzati ve Sonnino ve diğer Yahudi senatörler ve vekiller de öyle görünüyor ki masondurlar; İtalyan hükümeti konsolosluk kariyeri olmayan Primo Levi isimli bir Yahudi ve Masonu Selanik’e başkonsolos olarak atadı. Jacob Schiff ile birlikte Amerikalı Yahudileri Siyonizmin genişletilmiş şekli olarak diğer bölgeselci planlara muhalif olarak, Mezopotamya’ya Yahudi göçü lehine etkilemiş olan Oscar Strauss burada Amerikan Büyükelçiliği’ne atandı. Nathan, Levi ve diğerlerine bir diğer ismi eklersek, bu görünmez zincirde çok can alıcı bir bağlantıyı ortaya çıkarmış oluruz:

⁸³ Hasan Kayalı; “Jewish Representation in the Ottoman Parliaments”, *The Jews of the Ottoman Empire*, Edit. Avigdor Levy, The Institute of Turkish Studies. Washington D.C. 1992, s. 512.

⁸⁴ Mehmet Zeki Pakalın; Sicil-i Osmanî Yahut Son Osmanlı Büyükleri Ansiklopedisi, C.IV, Yayına Hazırlayan: Hava Selçuk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s.82.

Birkaç yıl önce, Selanikli bir Mason olan ve şu anda da oradaki Osmanlı Meclisinde vekil olan Emanuele Carasso İtalyan farmasonluğuna bağlı olarak Makedonya Risorta isimli bir loca kurdu. Gençtürkleri, subayları ve sivilleri Türkiye'nin yeni yazgısı üzerindeki kavranılması zor Yahudi etkisini ileri sürerek, ekstra bölgesel ayrıcalıklar kullanarak Farmasonluğa ikna etmek için çabalıyor gözüküyor. Bunlar komploculardı. Fakat Nathan ve Levi, Sonnino ve Luzzati, Schiff ve Strauss ve Karasso, Bunların amacı neydi... Türkiye, İsrail için kutsal olan mekânlara sahip olduğu için, doğaldır ki Yahudiler ayrıcalıklı nüfuz pozisyonunu devam ettirmeye çabalamalı ve onu ideallerinin ilerlemesinde kullanılmalıdır, yani Israel Zangwill'in "İki haftalık eleştiri"nin Nisan sayısında çıkan makalesinde açıkladığı gibi Filistin ya da Mezopotamya'da otonom Yahudi Devleti'nin nihai olarak kurulması. Karasso yardımıyla Genç Türkler bu amaçlarla donatıldılar ve sırası gelince Osmanlı İmparatorluğunu sadece Yahudilerin aracı haline getirdiler⁸⁵.

1.4. Meşrutiyet Yolunda Siyasi Kalemler ve Yahudi Alber Fua

İttihat ve Terakki, faaliyetlerini halka duyurmak ve Abdülhamid'e karşı Müslim ve gayrimüslim ahalinin özellikle de Yahudilerin desteğini kazanabilmek için yayınlar yapmaya başlamıştır. Abdülhamid'e karşı daha kolay bir muhalefet oluşturabileceği kalemi kuvvetli azınlıklardan yardım almıştır. İttihat ve Terakki'nin yapılanmasında belli bir hiyerarşi olmadığı gibi bir lider de yoktu. Mevcudiyetinin ilk yıllarında, faaliyetleri üyeleri arasındaki ideolojik tartışmalara hapsedilmiş ve oldukça kısıtlıydı. İttihat ve Terakki komitesi 1895 yılında etkinliklerini yoğunlaştırmaya başladığında, Paris şubesi Türkçe *Meşveret* isimli Fransızca eki ile beraber bir yayın organı çıkarmaya başlamıştır. Meşveret'in Fransızca ekinde beş ana köşe yazarı vardı: Bunlar İttihat ve Terakki komitesi başkanı ve bir Türk Ahmed Rıza; *Ümid* müstear ismini kullanan Rum Aristidi Efendi; İlk Osmanlı meclisinde Katolik Suriye vekili Halil Ganem Efendi; Ermeni Anemghian Efendi; ve "*Bir Türk Dostu*" müstear ismini kullanan Selanikli Yahudi Alber Fua idi. Yayın kurulu üyeleri arasındaki farklılıklar hareketin tüm Osmanlı halkları arasında mevcut olduğunu iddia ettiği dayanışmanın bir sembolü idi. Bu yaklaşım İttihat ve Terakki komitesinin milliyetçi kanadı tarafından *kozmpolit tavır* olarak güçlü bir şekilde eleştirilmiştir. Yine de bu yayın kurulu hayatietini üç yıl kadar sürdürmüştür. 1897 yılında Aristidi Efendi meslektaşlarının çoğu tarafından Girit'teki

⁸⁵ Kedourie; agm, s.6.

Rum asiler lehine yazdığı bir makale dolayısıyla şiddetli bir tarzda eleştirilince Meşveret'in Fransızca eki için yazmayı bırakmıştır. Kısa süre sonra Anemghian Efendi'ye Sarayda bir görev verildiğinden İstanbul'a dönmüştür. Halil Ganem Efendi 1903'te ölmüş ve Fua ise, *Meşveret*'in Fransızca ekinde yazan tek Türk ve Müslüman olmayan destekçi olarak kalmıştır. Bu insanların makaleleri incelendiğinde Fua'nın makaleleri ile diğer Türk ve Müslüman olmayan yazarların makaleleri arasında önemli bir fark ortaya çıkar. Aristidi yazılarında daha çok Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasındaki münakaşaların yanı sıra Osmanlıların Rum milleti ile olan sorunlarıyla ilgilenmiştir. Anemghian Efendi aynı eğilimi Ermeniler için sergilemiştir. Halil Ganem Efendi imparatorluğun genel problemleri üzerine yazmış, ancak aynı zamanda *Türk-Suriye Komitesi*'nin kurucusu sıfatıyla, kendi gazeteleri *El-Beşir* ve *Turkiya al-fatat*'de makalelerinin çoğunu Suriye ve Arap mevzularına atfetmiştir. Diğer yandan Fua hemen hemen her zaman imparatorluğun genel sorunları üzerine yazmış ve yazılarında hemen hemen hiç Yahudilerden bahsetmemiştir. Fua'nın kendi etnik grubunun dar kalıplarının dışına çıkabilmiş olması ona Türk üyeler arasında daha fazla saygı kazandırmıştır. Ayrıca; 1898 yılında İttihat ve Terakki komitesi Paris ve Cenevre merkezli olarak ikiye bölündüğünde Fua aralarında aracılık yapmıştır⁸⁶. Alber Fua örneğinde de görüldüğü gibi azınlık statüsüne bakıldığında Yahudiler, İttihat ve Terakki'nin kuruluşundan itibaren her türlü siyasi, ekonomik ve kültürel desteklerini esirgememişlerdir. Diğer azınlıklar kendi milliyetçi menfaatlerini her fırsatta dile getirirken Yahudi Alber Fua Osmanlı Devleti'nin genel sıkıntılarını kaleme almıştır. Bir Yahudi olan Alber Fua'nın hareket içindeki etkinliklerine bakacak olursak 4-9 Şubat 1902 Kongresine değinmek gerekecektir. Avrupa'da ve gizli olarak yurt içinde özgürlük ve anayasal temellere dayanan meşrutî bir yönetim için savaş veren bütün grupların katılacağı bir kongre 4-9 Şubat 1902'de toplanmıştır. İlk oturum Jöntürk hareketine sempati duyan Fransız Akademisi üyelerinden M. Lefevre Pountalis'in evinde yapılmıştır. Kongre bundan sonraki çalışmalarına Prens Sabahattin'in evinde devam etmiştir. Kongreye yaklaşık 70 delege katılmıştır. İmparatorluğa bağlı çeşitli etnik grupların yanı sıra Prens Sabahattin, İsmail Kemal, Halil Ganem, Ali Haydar Mithat, İbrahim Temo, Nazım gibi Jöntürk hareketinin ileri gelenleri de bu kongreye gelmişlerdi. Kongrenin ilk gününden itibaren delegeler iki gruba ayrıldılar. Müdahaleden yana olanlar ve müdahale etmeyi uygun görmeyenler. Kongre sonucunda

⁸⁶ Hanioglu; agm, s.521.

ise ortaya iki grup çıkmıştır. Birincisi Ahmet Rıza'nın grubuydu. Bu grup İttihat ve Terakki'nin devamıydı. Prens Sebahattin'in önderliğindeki ikinci grup ise; *Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti* diye nitelendirilen gruptu.⁸⁷

Bu kongrede Slavlar hariç İmparatorluktaki tüm etnik gruplar temsil edilmişlerdir. Yahudi temsilci Alber Fua idi. Kongreyi bölen temel konulardan biri Osmanlı İmparatorluğunda meşrutiyet rejiminin kurulması için yabancı aracılardan davet edilmesi sorunu idi. Fikir ayrılıkları kongreyi içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Organizatörler ve tüm Rum, Arnavut ve Ermeni komite üyeleri yabancı aracılardan lehine oy kullanmışlardır. Ahmed Rıza Bey ve milliyetçi gruplar tarafından yönlendirilen azınlıklar, bu yaklaşımı şiddetle eleştirmişlerdir. Azınlıklar 47'de 17 oya sahipti ve bunların içinde sadece iki tane Türk ve Müslüman olmayan üye olan Halil Ganem ve Alber Fua vardı. Azınlıklar, Alber Fua'dan sözcüleri olarak yabancı ayrımcılığına karşı konuşmasını istemişlerdir. Bununla Türk olmayanların bile yabancı ayrımcılığına karşı çıkabileceği gösterilmek istenmiştir. Konuşmasında Fua, güçlü bir milliyetçi ton kullanmıştır. Sonuç olarak, Cenevre'de yayın yapan milliyetçi gazetelerden biri olan *İntikam*, Fua'nın kongredeki rolünü onu gerçek vatansever diye tanımlayarak övmüştür. Fua aşırı milliyetçi tutumuna kararlılıkla sadık kalmış, bu tutumu git gide artan farklı fraksiyonların ona saygı duymasına yol açmış ve Fua'yı bu gruplar arasında bir arabulucu durumuna getirmiştir⁸⁸.

Fua, 1902 yılındaki Genç Türkler Kongresi'ni müteakiben hareket içerisindeki en önemli Yahudi üye olmaya devam etmiştir. Fakat 1904'ten sonra Fua, *Meşveret*'in Fransızca ekini az desteklediği için fikriyatında bir değişiklik olduğu düşüncesi doğmuştur. 1908 İhtilalini müteakiben, İttihat ve Terakki komitesi ile bağlarını koparmış ve onlara karşı küçük bir kitapçık yayınlamıştır. Muhafız bir gazete olan *Mecherouliette* için yazı yazmış ve bu gazetede Genç Türkler hareketi ile ilgili hatıralarını yayınlamaya başlamıştır⁸⁹. Hareketin artan otoriterliği karşısında hayal kırıklığına uğrayan Fua, 1908 Devrimi sonrasında gruptan resmen ayrılarak muhalefete katılmıştır⁹⁰.

⁸⁷ Çavdar; age, s.18-21.

⁸⁸ Bessemer, agm, s.40.

⁸⁹ Hanioglu; agm, s.520-523.

⁹⁰ Bessemer; agm, s.39.

Fua başından beri hareketin içinde önemli bir role sahip olan tek Yahudi üyeydi. Birkaç tane daha Yahudi üye vardı, fakat hiç birisi militan şahsiyetler arasında olmalarına rağmen hareketin liderleri veya ideologları olarak görülmemişlerdir. Onlardan biri dönme dostu Mazlum Hakkı ile Paris'te *Reşad* isimli gazeteyi çıkaran Selanikli Yahudi Leon Gattegno idi. Şükrü müstear ismi ile Gattegno, büyük devletlerin dışişleri bakanlıklarına Osmanlı hükümetine şiddetli bir kınama içeren bir manifesto göndermiştir. İttihat ve Terakki komitesinin merkez heyetine organizasyon ile yakın ilişkileri olduğunu gösteren bir posta kartı yollamıştır. 1899 yılında Osmanlı hükümeti Fransızlara Gattegno (ve Hakkı)'yı iade etmelerini istemiştir. Bu şahısla ilgili daha fazla bilgimiz bulunmamaktadır.

Harekete katılan diğer bir şahıs ta Selanik'ten Yahudi Avram Salem idi. Onunla ilgili bilgileri özellikle önemli Genç Türklerden olan Ali Fahri Bey'in anılarından biliyoruz. Ali Fahri, Avram Salem'in hareketteki en fedakâr üyelerden biri olduğunu yazar. Tıp Akademisinde öğrenciyken harekete katılmış ve 1897 yılında Trablus'a sürgün edilmiş ardından da Paris'e kaçmıştır. Orada İttihat ve Terakki komitesi Paris şubesine katılmıştır. Daha sonra İngiliz idaresindeki Mısır'a taşınmıştır. Böylece onun Kahire'deki ecza ve danışma bürosu devrimci hareketin merkezi olmuştur. 1906 yılında babasını ziyaret için gittiği Selanik'te ölmüştür. Salem'in Ali Fahri'nin anılarında bahsettiği tek Türk olmayan üye olması dikkat çekicidir. İhtilalden önce öldüğü için ve Jöntürkler onun erken ölümünü hapishanede ve sürgünde çektiği acılara dayandırdıkları için onu *şehit* olarak görmüşlerdir. Şehit unvanı alan diğerlerinin hepsi Türk idiler⁹¹.

Yunanlı araştırmacı S. Yerasimos: "*İttihat ve Terakki Cemiyeti iç örgüsü itibarıyla bir Türk – Yahudi ittifakı görüntüsü vermektedir. Türkler bu ittifaka mükemmel bir askeri malzeme, Yahudiler ise yönetici beyin ve teşebbüs imkânı, para ve Avrupa basınında mükemmel bir destek sağlamaktadır*" savında bulunmuştur. Emmanuel Karasu, Moiz Kohen, Nissim Ruso, Haim Nahum gibi Siyon liderler oldukça önemlidir⁹². İngilizler özellikle Osmanlı topraklarında bulunan Büyükelçileri aracılığı ile İttihat Terakki ve Yahudi ilişkilerini gözlemlene fırsatı bulmuşlardır. Bilindiği üzere İttihat ve Terakki ile Yahudi elitleri arasındaki yakın iş birliği son dönem siyasi manzarasını gözlemleyenler için aşikârdı. (özellikle büyük devletlerin istihbarat üyeleri için) 1908 Devrimi'nden sonra Genç Türklerin liberal grubunu destekleyen İngiliz Büyükelçiliği ve The Times

⁹¹ Hanoğlu; agm, s.520-523.

⁹² Bayramoğlu; age, s.68.

gazetesi müttefik hareketini Yahudi Mason komplosu olarak görmüştür. CUP'ı birlik ve ilerlemenin Yahudi toplumu olarak görmüştür. Böyle bir siyasi fikir şu an çok yaygın olan iki Avrupa fikrini yansıtmaktadır. İlki Siyonist karşıtlığı ve dünyaya hükmetmek isteyen Yahudi komplo teorisi; ikincisi ise Türkler gibi Batılı olmayan ülkelerin Avrupalıların rehberliğine ihtiyaç duyması kanaatidir. Böylece İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Gerward Lowther Dışişleri'ni şöyle bilgilendirmiştir: İçgüdülerinden yoksun olan Türkler Yahudilerin ekonomik ve finansal hâkimiyetine girmiştir⁹³.

1.5. İhtilal Arifesinde Haham Başı Haim Nahum'un Faaliyetleri

1908 Mayıs'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarını gizli olarak sürdürmekten vazgeçip Makedonya'daki duruma hâkim olmak üzere açığa çıkmayı düşünmeye başlamıştı. İttihatçılar bir manifesto hazırlayarak büyük devletlerin konsoloslarına göndermişlerdi. Büyük devletlerden bir ses çıkmamıştır. Haziran-Temmuz 1908'deki isyanların ilk ve kısa vadeli amacı, cemiyetin varlığını korumaya çalışmaktır⁹⁴. Bu maksatla Rumeli'deki durumunu sağlamlaştırmak için özellikle Padişahın hafiyelerini yok etme amacına yönelik eylemlere başlamıştır. Reval Görüşmeleri (9 Haziran 1908) Osmanlı Devleti'nde Makedonya konusunda İngiliz-Rus işbirliğinin ve müdahalesinin başlangıcı olarak yorumlanmıştır. Şu halde Reval Görüşmeleri'ni hükümeti devirmek ve büyük devletlerden önce davranıp Makedonya'da bir ıslahat hareketine girişmeyi gerekli kılan nedenlerden biri olarak gösterebiliriz. Bu olay II. Abdülhamid'in gittikçe artan baskısına zaten karşı olan Meşrutiyet taraftarlarını bir an önce harekete geçmeye zorlamıştır. Avrupa'da ise Reval Görüşmeleri ihtilali başlatan olay olarak yorumlanmıştır. Bunun nedeni Avrupa'da hatta Makedonya'da çok az kimsenin devlet içindeki gizli cemiyetlerin faaliyetlerinden haberi olmasıydı. Feroz Ahmad, Reval Görüşmeleri'nin ıslahat taraftarları üzerindeki psikolojik etkisinin göz ardı edilemeyeceğinin ancak isyanların başlangıç nedenlerini bambaşka yerlerde aramak gerektiğini vurgulamaktadır. Bizim maksadımız ise bu bambaşka sebeplerden biri olan İttihat Terakki ve Mason/Yahudi ilişkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Hahambaşı Haim Nahum Efendi, son yirmi yılda Yahudiler'in Osmanlı hayatına aktif olarak katılmalarını sağlayan ve en çok tartışılan son Hahambaşı idi. Haim Nahum Yahudiler

⁹³ Kedourie; agm, s.50-51.

⁹⁴ Feroz Ahmad; İttihat ve Terakki, Çev. Nuran Yavuz, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1986, s.18-19.

ve hatta kimi Avrupa devletleri ile İTC arasında dolaylı bir diplomatik kanal olarak, Jöntürk dönemi boyunca İTC'nin de onayıyla bu görevi korumuştur⁹⁵.

Nahum, Mühendislik ve Harp Okulu'nda Fransızca öğretmeye başlayarak çevresini daha da genişletmiştir. II. Abdülhamid 'in yaveri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez komitesi Başkan Yardımcısı Selim Sırrı ile tanışmıştır. Bir ihtimale göre bu sırada Jöntürkler'in faaliyetlerine katılmıştı. Kısa bir süre sonra *Mare De Atra*⁹⁶ olarak görev yaptığı Yahudi Cemaati'nin yönetimini yeniden düzenleme ve modernleştirme işine kalkışmıştır. Ancak Nahum, çözemeyeceği bu sorundan uzaklaşmak için *Falaşalar*⁹⁷ üzerine çalışmak amacıyla AIU tarafından 1907-1908 arasında Habeşistan'a gönderilmiştir. Böylece anayasanın tekrar yürürlüğe girdiği 23/24 Temmuz 1908 sırasında İstanbul'dan uzak kaldığı görülmüştür. Ancak Cemaat yönetimini reforme etmek için Anayasal dönemden faydalanmak amacıyla hemen İstanbul'a geri dönmüştür⁹⁸.

1.6. İttihat Terakki ve Yahudi Etkisinde Osmanlı Basını

Abdülhamid'e cephe alan kurumlar içerisinde doruğa erişen basındır. Bu muhalefetini açıktan gösteremeyen birçok çevrenin de basının arkasına saklanarak saldırılarda bulunmayı tercih etmesinden ileri gelmektedir⁹⁹. Abdülhamid'in devrilmesi ve meşrutiyetin ilanı mücadelesinde İttihat ve Terakki'nin en önemli silahı; Yahudi destekli basın olmuştur.

İttihat ve Terakki'nin Selanik 'de Manastırda, Üsküp ve İşkodra'da Silah, Top, Tüfek, Süngü, Hançer, Bomba gibi adlarla çıkardıkları gazeteler İstanbul'da binlerce nüsha satmıştır¹⁰⁰. Bu tür yayınlarla İttihat ve Terakki düşüncelerini halka yayarak belli bir kitle oluşturmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte ; İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Yahudiler özellikle, II. Meşrutiyetten önce basını, Abdülhamid'in idaresini yermek ve halkı Abdülhamid'in saltanatını ortadan kaldırmak için halkı galeyana getirmek amacıyla kullanmışlardır. Ancak Padişah İttihat ve Terakki'nin bu konudaki girişimlerine şaşırılmazken; Yahudi teb'anın çıkardığı muhalif gazeteler, Sultan'ı

⁹⁵ Bessemer; agm, s.40.

⁹⁶ Mare De Atra: Dini bölge lideridir. Bkz. Shaw; age, s.420.

⁹⁷ Falaşa: Etyopya'lı zenci Yahudilerdir.

⁹⁸ Shaw; age, s. 349-350.

⁹⁹ Orhan Koloğlu, " Abdülhamid Basın Rejimi Deyimi Üzerine", Belleten C:LXVII, Ağustos 1993, S.219'dan ayrı basım, TTK Basımevi, Ankara 1994, s.35.

¹⁰⁰ Kapyalı; agm, s.22.

ziyadesiyle müteessir etmiştir. Bu sonucu saray erkânının hatıratlarındaki pasajlardan da çıkarmak mümkündür. Sultan Hamid'in Baş Kâtibi Kara Tahsin Paşa hatıratında bu gazetelerden acı acı dert yanar:

*Paris Sefareti başta olmak üzere, Amerika-i Cenubi'deki maslahatgüzarlarımız dahi oralarda her gün yenileri çıkan gazeteleri derleyip toparlayarak Yıldız'a gönderirlerdi. Bunlar münhasıran Türkçe değil idiler: Ermeni, Rum, Arnavut, Arap dillerinde neşredilenler vardı. Riyo dö Janeyro'da bir de Musevice gazetesinin yayınlanması, Abdülhamid'i fevkalade asabileştirmiş: Başkâtip Paşa... İşte bak, Yahudiler bu işe karışmaz, karışmıyor derken, onlar da bu selsebil arasına girdiler. Nankörlük diz boyu... Allah encamını hayıra tebdil ede..." demişti. Bu gazetelerden sonra bir Musevi gazetesi'nin de Viyana'da neşredilmesi Padişah'ı çok telaşlandırmış, Viyana Sefaretine, sahibi de Musevi olan bu ceridenin intişarının men'i için ne yapılması icap ediyorsa yapılmasını bildirmişti. Abdülhamid'in öz be öz hemşiresi olan Seniha Sultan'ın oğlu Sabahattin Bey'in neşrettiği "Terakki Gazetesi" vardı. Padişah bu gazeteyi bizzat kendisi okurdu. Bu gazete bazı kısımlarına işaret edilerek Babiâli'ye gönderilir ve gazetenin mevzu olarak aldığı hususlara dair izahat istenirdi. Ekseriyetle bu neşriyat vakıalara ve hakikate mutabık olunca, Padişah asabileşir, vükela ve hükümet erkânını itham edecek şekilde konuşur: *Bu âdemler, taa Paris'den bizim kusurlarımızı mahazz-ı hakikat olarak görüyorlar da bizim vükela ve kudema burada akşama kadar uyuyorlar mı? Bana memleket ve millet için hayırlı olan neyi teklif ettiler de kabul etmedim? Beni eniştem Mahmut Paşa'ya bir zamanlar en yakın ve samimi dost idim. Beni kendisi terkeyledi. Avdeti için ne kadar uğraştım, malumdur. Şimdi oğlu ve benim öz yeğenim benim saltanatıma karşı kastediyor. Bu tavsiyelerini niçin hususi olarak bana yazmıyor ve söylemiyor. Böyle aleniyetle bir saltanata karşı tavsiyelerde bulunulur mu?* Diye şikâyetlerini dile getirirdi. Manzara hakikaten böyle idi. Jöntürkler'in çıkardığı gündelik, haftalık, on beş günlük, aylık gazetelerin, büyük kısmı hususi ilaveler, muayyen günlerde özel sayılar neşredek kadar teşkilatlı idiler. *Terakki, Ahali, Doğrusöz, Hilafet, Türk, Şuray-ı Osmanî, Tuna, Şuray-ı Ümmet, Sancak, Meşveret, İçtihat* ve saire... Önemli gazeteleri arasında idi¹⁰¹. İttihat ve Terakki'nin çıkardığı bu gazetelerde iki toplum arasında bir kader birliği tesisine çalıştığı fark edilmektedir.*

¹⁰¹ Cemal Kutay; Prens Sebahattin Bey, Sultan İkinci Abdülhamid, İttihat ve Terakki, Neşreden: Mustafa Unan, İstanbul 1964, s.231-234.

1903 yılı Aralık ayında, hareketin milliyetçi kanadının yayın organı *Türk, Siyasi Hülasa: Türkler ve Yahudiler* başlıklı makalede şöyle yazmıştır:

Dünyada adaletsizlik, baskı ve acı çeken halklar arasında belki Yahudiler en başta gelir. Bu adaletsizlikler ve gayri insanilikler, dini fanatizm ve nefretten kaynaklanır. Hıristiyan dünyasının tamamı bu aciz millete karşı derin ve şiddetli bir düşmanlık besler. Görünen sebep (bu davranış için) İsa'ya Yahudilerin ellerinde kötü davranılmasıdır. Acı olan şudur ki: iddia edilen suçun üzerinden yirmi yüzyıl sonra bile bu aciz insanlar hala sorumlu olarak görülmektedir ve düşmanca duygular onlara yönelmektedir. İspanya'dan göç etmek zorunda kalan İsrail'in çocuklarının hem Selanik hem de İstanbul'da yerleşmesini kabul edenler Türklerdir... Ve yine Rusya ve Romanya'dan sürülen Yahudi kitlelerine yerleşme imkânı veren Osmanlılardır. Yahudi vatandaşlarımıza bu hususları dikkatle ve ciddiyetle göz önünde bulundurmalarını bütün samimiyetimizle tavsiye ederiz. Okullarında ve evlerinde Osmanlılar ve Müslümanlar ile olan ortak menfaat fikirlerini neşretmelidirler Bu şekilde her iki tarafta fayda görecektir¹⁰².

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bu dönemde Jöntürk basını Yahudi unsurlara karşı, Müslüman ve Yahudiler arasında genel; Yahudiler ve Türkler arasında da özel olarak karşılıklı menfaat ve doğal bir yakınlık olduğunun altını çizerek genellikle sempatik bir tavır benimsemişlerdir. Örneğin *İctihat*'ta yazan Abdullah Cevdet, Bulgaristan'daki Türk azınlığın kötü durumu ile Hindistan'daki Müslümanların durumunu Rus Yahudileri ile karşılaştırmıştır. Bu aslında Jöntürkler basını tarafından yaygın olarak kullanılan bir temaydı¹⁰³.

Cemiyet'in diğer bir yardım kaynağı olan *Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi* ise Mısırda bulunan Yahudilerden oluşuyordu. Cemiyet, Jön Türker'in çıkarmış oldukları yayınların Mısır'da kolayca dağıtılmasına yardımcı olmakta idi¹⁰⁴.

1.7. Abdülhamid'in Hafiyeleri

II. Abdülhamid devletin merkezinde hem iç hem de dış problemlerle uğraşırken coğrafi uzaklık sebebiyle Osmanlı İmparatorluğunun farklı bölgeleri dâhilinde tam anlamıyla bir faaliyet sahası oluşturamamıştır. Bu da İmparatorluğun uzak bölgelerinin (özellikle

¹⁰² Hanioglu; age, s.82.

¹⁰³ Hanioglu; age, s.82.

¹⁰⁴ İsa Tatlıcan; *Türkiye'de Masonluğun Gizli Tarihi*, Truva Yay. İstanbul 2010, s.126.

milliyetçi söylemlerin artış gösterdiği bu dönemde), her türlü siyasi oluşuma açık olmasını sağlıyordu. Abdülhamid, buralarda devletin asayiş ve bütünlüğünü korumak için hafiyelerden yararlanmıştı. Hafiyeler yalnız oralarda değil merkeze yakın yerlerde de hükümeti bilgilendirmişlerdir. Hafiyeler özellikle Jöntürklerin gizli faaliyetleri ve Mason Localarıyla ilgili çalışmalar yapmışlardır.

Çok ilginçtir ki Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Türkiye ve İstanbul'da temsilcisi bulunan hemen her ülke, özellikle Osmanlı toprakları üzerinde emperyalist emelleri olan her ülke daha çok elçilikleri aracılığıyla kendi ülkesi obediyanına¹⁰⁵ bağlı bir Mason locası açmaya özel bir önem vermiştir. İngiliz ve Fransız emperyalizminin temsilcileri Mason locaları kurarak dönemin önemli Türkiye'li aydınlarını kendi saflarına çekerken, Osmanlı toprakları üzerinde benzer emeller taşıyan öteki ülkelerin elçiliklerinin boş durması beklenemezdi¹⁰⁶.

Sultan Abdülhamid, İkinci Meşrutiyet öncesinde Türkiye'deki Masonluğa ihtiyatla yaklaşmıştır. Ne var ki Osmanlı Devleti'nin çöküntü dönemine girmesi, Abdülhamid'in, Batılı unsurlar ve emperyalizm karşısında hep boynu bükük ve ödün verici tutumu Padişah'ın Masonluğun kökünü kazıyacak önlemler almasına da engel olmuştur. Vezirlerinin Sadrazamlarının çoğunun mason olması da bunu göstermektedir. Bu durumun en tipik örneklerinden biri, aşağıda aktaracağımız belgedir. Yıldız Sarayı'ndan Serkatibi Hazreti Şehriyari Süreyya imzasıyla ve 3591 sıra numarasıyla yazılan bu belge, Masonluk aleyhine verip veriştirilmiş olup Zaptiye Nezareti'ne gereğinin yapılması için yazılmıştır.

Yıldız Sarayı Hümayunu

Baş Kitabet Dairesi 3591

Bu akşam alaturka saatle sekizde Beyoğlu'nda Rum Mason Locasında bir hayli adam içtima ederek her türlü mevada dair mübahaset cereyan eylediği istihbar kılınmış olup gerçi Mason cemiyetinin sureti daime de içtima etmekte oldukları ma'lum ise de bunların vazifelerini tecavüz eylememeleri için hükümetçe dikkat olunması ve bu gibi ahvali gayri marziyeye meydan verilmemesi lâzıme-i hal ve maslahattan olduğundan bu

¹⁰⁵ Obediyans (obedience): Kendi kendini yöneten, büyük ve çok kez bir ülkeyi kapsayan Mason kuruluşu demektir. Bu kuruluşun remzî derecelerdeki en üst örgütünün adı "Yüksek Şûra (Supreme conseil)"dir. Bkz. İlhami Soysal; Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Derin Yayınları, İstanbul 2010, s.239.

¹⁰⁶ Soysal; age, s.238.

babda fevkalade iltizamı dikkat ile mezkûr Mason locasına ictima edenlerin kimler olduğunun bittahkik arz-ı atabe-i ulya kılınması muktezayı idare-i seniye-i cenabı hilafetpenahiden bulunmakla ol babda emrî ferman hazreti menlehül emrindir¹⁰⁷.

Fi 30 Rebilülahir 1312 ve Fi 18 Teşrinevvel 1310.

II. Abdülhamid'in bir kısım Osmanlı Yahudileri tarafından desteklenen Siyonizm karşısında da ihtiyatlı davrandığı görülmektedir. Zira Abdülhamid Han Siyonistler'in esas maksadının Avrupa'daki zulümden kaçan Yahudileri Filistin'e yerleştirip onların tarımla uğraşmalarını sağlamak değil de müstakil bir devlet hatta Devlet-i Aliyye'nin Asya vilayetlerini de içine alan bir imparatorluk kurmak olduğundan hiç şüphesi kalmamıştı. Bu hususta *Siyonistler'in şefi olan Herzl beni fikirleriyle ikna edemez. Siyonistler Filistin'de yalnız ziraat yapmak değil, orada hükümet kurmak, siyasi temsilcilerini seçmek gibi şeyler de arzu ediyorlar.* Diyerek Siyonistler'in amaçları ile ilgili kaygılarını dile getirmiştir¹⁰⁸.

Buna benzer bir başka arşiv belgesinde ise Osmanlı idaresi tarafından Yahudilerin faaliyetlerinin yakinen takip edildiği görülür.

Siyonizm Osmanlı topraklarında gelişim sürecine girdiğinde Osmanlı hükümeti tarafından mahsurlu görülmemiş, ancak Siyonizm bir takım amaçlara haiz bir siyasi teşekkül halini alınca hükümet tarafından yakın takibe alınmıştır. Aşağıdaki arşiv belgesi izahımıza ışık tutacaktır.

Dâhiliye Nezaret-i Aliyyesi'ne

Siyonist adıyla teşekkül eden ve bu tarihe kadar önemli görülmeyen Musevi Cemiyeti'nin siyasi emel ve maksatlarını gerçekleştirmek amacıyla Almanya'nın Kolonya şehrinde ikamet eden ve cemiyetin başkâtibi olan Mösyö Nahum Sokolof ile diğer bir iki memur Dersaadet'e gelerek burada cemiyetin yapılandırılma çalışmalarına başlamışlardır. Bunlar Osmanlı Musevileri arasında bu fikri yaymak için iki fırkaya ayrılıp birinin Musevileri Filistin topraklarına iskân için bir cemiyet oluşturarak siyasi talepte bulunarak kadim zamanlardaki gibi siyasi istiklallerini yeniden ele geçirmeye çalıştıkları görülür. Diğerleri ise bu maksadın güzel bir hayal olduğunu düşünerek Rusya ve Romanya gibi ülkelerde sıkıntı içinde olan Musevileri Amerika ve diğer münasip

¹⁰⁷ Soysal; age, s.232-233.

¹⁰⁸ Öke; age , s.97.

kıtalara yerleştirerek huzur ve refahlarını temin etmeyi akıl ve mantığa uygun görerek hareket etmiştir. Bunlardan Mösyö Solokof bu teşebbüs ve siyasi emellerini his ettirmeyecek surette bir lisan kullanmakta ise de Siyonistlerin Almanya’da yayınladığı Reveld? Gazetesi’ndeki makalelere göre Osmanlı hükümeti ve Devlet-i Aliyye’de olan Musevilere karşı zahiren idare-i kelim ederek gerçekte ise siyasî emeller takip ettikleri anlaşılmaktadır¹⁰⁹. Sultan Hamid’in Filistin’deki Yahudi kolonizasyonuna biri dini diğeri ise milli olmak üzere iki sebepten karşı olduğu açıkça tespit edilebilir. Filistin-Arap halkının Siyonizm’e olan muhalefeti düşünülecek olursa Sultan Abdülhamid’in halifesi olarak Müslüman tebaasının isteklerine aykırı bir durumu benimsemesi beklenemezdi. Müslüman kullarının selameti Halife Abdülhamid’in manevi ve dini mesuliyetlerinden en önemlisi idi. Sultan Hamid’in Siyonizmin Türkiye üzerindeki emellerine set çekme politikasını tayin eden ikinci unsur da Devlet-i Aliye’nin milli menfaatlerinden kaynaklanır¹¹⁰.

II. Meşrutiyet öncesi özellikle Jöntürkler’in faaliyetlerini anlatan onların çalışma yöntemlerini inceleyen, oyun içerisinde Padişah’ın istibdat yönetimini yeren tiyatro oyunları da Padişahın gözünden kaçmamıştır. Buna en önemli örnek Güllü Agop kumpanyasıdır. Kumpanyada Vatan Yahut Silistre’nin ilk temsil gecesinde Jöntürklerin ileri gelenlerinin bir araya toplanması, piyesten sonra yapılan taşkınlıklar sarayın dikkatini çekmeye başlamıştır. Nitekim Abdülhamid tiyatroyu kapattırmıştır. Yerine medrese yapılmak üzere tiyatro binası yıkılmıştır¹¹¹. Ancak alınan tedbirler olumsuz neticeler vermiştir. Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre* isimli piyesini Abdülhamid’in yasaklamış olması öğretmenlerinin gözü önünde eserin kopyalarını sınıflara kadar sokmuş olan askeri okul talebeleri arasındaki şöhretini daha da arttırmıştır¹¹².

1.8. Osmanlı Bürokratları’nın Siyonizme Bakışı

19. yüzyıl Avrupa’sında giderek artan Yahudi aleyhtarlığına (anti-semitizm) bir tepki olarak doğan Siyonizm, Musevi aydınlarca Yahudi sorununun çözümüne ilişkin geliştirilmiş bir reçete olarak tanımlanmıştır. Siyonizm, önceleri katliama uğrayan ırkdaşlarını bu kaderinden kurtarmayı amaçlayan bir hayır kurumu olarak dünya siyasetine girmişse de ünlü lideri Dr. Theodor Herzl’in çaba ve girişimleriyle, kısa

¹⁰⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH. EUM. THR, Belge No: 9/2.

¹¹⁰ Öke; age, s.122-123.

¹¹¹ Alemdar Yalçın; II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1985, s.7.

¹¹² Ramsaur; age, s.17.

sürede Filistin’de müstakil bir Yahudi devleti kurma hedefine emin adımlarla yürüyen hatırı sayılır bir uluslararası güç olarak belirecektir¹¹³. Bu gelişim süreci içerisinde *Modern Siyonizm* tarif edilirken: Yahudiler’in Filistin’de müstakil bir devlet tarzında ihya ve iskânını amaçlayan cihanşümül bir hareket olarak tanımlaması yapılabilir¹¹⁴.

Şimdi bu ideolojinin Osmanlı devlet memurları için ne ifade ettiğine bakacak olursak: Osmanlı siyasî düşüncesine öncelikle bir fikir daha sonra uluslar arası bir fikir savaşı ve güç mücadelesi olarak giren Siyonizm bu dönemde Osmanlı bürokratları ve halkı arasında aşırı bir tepki görmemiştir. Bunda JönTürkler’in Osmanlı halkı ile Yahudiler arasında tesis etmeye çalıştığı kader birliği etkili olduğu söylenebilir. Jöntürklerin özellikle basın yoluyla Yahudilerle Osmanlı toplumu arasında kurmaya çalıştıkları menfaat bağı Osmanlı bürokrasisini de etkilemiştir. Osmanlı milliyetçiliği de meşrutiyetçiliği de 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ve bu savaşın bitimindeki Birinci Rus Devrimi ile bir canlılık kazanmıştı¹¹⁵. Bu gelişmenin de etkisiyle Osmanlı bürokratları milliyetçilik fikrine zıt olan her türlü ideolojiye şüphe ile bakmışlardır. Öyle ki Osmanlı bürokratları genelleme yapacak olursak Siyonizm konusunda yabancı düşmanlığı gütmüşlerdir. Bununla beraber, Siyonist örgütün lüzumunu kavramış ve temsilcileri ile temas içerisinde onlardan faydalanmaya devam etmişlerdi. Levontin, 3 Mayıs 1904’te Herzl’e şöyle bir rapor sunmuştur: *Vali acil bir şekilde beni çağırtı ve Maliye Bakan’ından telgraf aldığını ve ona 3.000 Sterlin borç vermeme istedi*. Bu rapora göre valinin ihtiyaç olduğunda Siyonist liderden düzenli olarak borç aldığı ortadadır. Levontin ekler: *Bu senenin koyun vergisi iyi olacak, bu miktarın temininde bir engel çıkacağını da zannetmiyorum*. Burada ilginç olan, Osmanlı memurları ile Siyonist örgüt arasındaki Maliye Bakanlığı’nın da içinde bulunduğu sıkıntılardan kaynaklanan borçlu–alacaklı ilişkilerinin bu konudaki literatürde sadece yerel memurların hataları olarak gösterilmesidir¹¹⁶. Belge, aynı zamanda Osmanlı memurlarının Siyonizmi tasvip etmeseler bile meselelerin çözümlenmesinde duygusal zekâlarını bir tarafa bırakarak neticeye objektif olarak yaklaşabilen bir olgunluğa sahip olduklarını göstermektedir. Ancak Siyonizm çerçevesinde çok geniş arazilerin elden gitmesi de Osmanlı

¹¹³ Mim Kemal Öke; Saraydaki Casus, İrfan Yay., İstanbul 2005, s.201-202.

¹¹⁴ Öke; II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, s.17.

¹¹⁵ Erik Jan Zürcher; Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yay. Çev. Yasemin Saner, İstanbul 2008, s.139-141.

¹¹⁶ Ilber Ortaylı; “Ottomanism and Zionism During the Second Constitutional Period 1908-1915”, *The Jews of the Otoman Empire*, Edit. Avigdor Levy, The Institute of Turkish Studies. Washington D.C. 1992, s.5.

memurlarının gözünden kaçmamıştır. Özellikle 1904 yılı geniş toplum kesimlerinin ziraat arazilerinin Yahudiler tarafından mülk edinilmesine karşı büyük itirazlarına şahit olmuştur. Albert Antebi¹¹⁷ tarafından yapılan takrirler Arap ve Yahudiler arasındaki alakayı yakıp kavuran şeyin Siyonizm olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda yapılan bu takrirler siyonizme karşı yapılan itirazların hükümet görevlilerine kadar uzandığını göstermektedir¹¹⁸.

1.9. İhtilal'in Ayak Sesleri

1906-1907 kışında II. Abdülhamid'in casusları Selanik'te bir şeylerin dönmekte olduğundan hemen hemen emindiler. Devrimci örgütün ne denli yaygın olduğu bilinmemekle birlikte bazı kişilerden şüphelenilmeye başlanmıştı. 1907 Martında Talat Paşa kendisi gibi Selanik komitesi üyelerinden olan Ömer Naci ve Hüsrev Sami Kızıldoğan'a tutuklanmalarına ilişkin gizli bildiriye gördüğünü söylemişti. Ömer Naci, *Çocuk Bahçesi* adlı derginin sütunlarında Rıza Tevfik ile giriştiği söz düellosunda ötürü Yıldız Sarayı'nın dikkatini üzerine çekmişti. Bu dergi kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin Abdülhamid idaresi altında nasıl batmakta olduğunu üstü kapalı bir şekilde anlatan Mehmet Emin'in ünlü *Kayıkcı* şiirini basması üzerine kapatılmıştır. Ömer Naci ve Hüsrev Sami Kızıldoğan yalnızca Talat'a haber verip derhal Paris'e kaçmışlardır. Başlıca kaygıları tutuklanmaktı kuşkusuz, ancak mümkün olursa Ahmet Rıza ve Sabahattin'in programlarını inceleyerek ve en çok ortak yönleri olanıyla güçlerini birleştirmek niyetindeydiler. Mart ayının ikinci yarısında Paris'e varan iki kaçak, incelemelerine başlamışlardır. Kısa zamanda Ahmet Rıza grubunun Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin amaçlarına çok daha yakın olduğunu görüp *Şura-yı Ümmet Dergisi*'nde imzasız yazılar yazmaya başlamışlardır. Edebi yetenekleri sayesinde Padişahın dikkatini çekecek kadar isim yapmış olan Ömer Naci'nin bu çalışmaları Paris'teki Jöntürk çevrelerinde sevinçle karşılanmıştır¹¹⁹. Reval Görüşmeleri 9 Haziran 1908 ihtilalin ateşini yakan bir antlaşma olarak bilinmiştir. Reval Görüşmeleri'nden sonra ihtilale çeyrek kala şüpheleri celbedici bir şekilde İstanbul'a gelmiştir. Olay, Tahsin ve Sait Paşa'nın hatıratında şöyle anlatılmaktadır.

¹¹⁷ Albert Antebi: Yahudi Yerleşim Cemiyetinin ki aynı zamanda bir Siyonist kuruluşunun resmi mutemedi. Refik Şakir En Netşe; Sultan II. Abdülhamid ve Filistin, Çev Necmettin Gevri, Semerkand 2004, s 190.

¹¹⁸ Refik Şakir En- Netşe; age, s.190.

¹¹⁹ Ramsaur; age, s.144-145.

Karasu Efendi'nin İstanbul'a geldikleri haber alınmıştı. Sarayın tarassud memurları ve Zaptiye Nezaretinin vesait-i hususiyesi bu iki zatı takibe koyuldular. Hal ve hareketlerinden günü gününe malumat alınıyordu. Bu malumata nazaran Talat Bey ve Karasu Efendi Mason Cemiyetine mensup bazı zevat ile beraber rical-i ilmiyeden oldukça mühim kimselerle görüşmüşlerdi. Bunlar İstanbul'da üç gün kaldıktan sonra avdet ettiler. Karasu Efendi celp ve isticvap olundu ise de bir şey elde edilmedi, hiçbir şey söylemedi, takip olunan maksatla hiç münasebeti olmayan birtakım işler için geldiğini beyan etti. Mamefih layık veçhile şüphe hasıl olmuş olduğundan burada görüştükları rical-i ilmiye hakkında takibat yapılmakta devam edildi¹²⁰.

¹²⁰ Said Paşa -Tahsin Paşa; II.Meşrutiyet'in İlanı, Örgün Yay., İstanbul 2008, s .501.

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE YAHUDİ DESTEĞİ

II. Abdülhamid'in hafiyeler ağının başarılı çalışmaları karşısında telaşa düşen cemiyet, Sarayın Makedonya'daki hafiyelerine karşı kesin ve kıyıcı davranma kararı almıştır. Hafiyeleri sindirmeyi başaramamak, gizli örgütün yok olmasına göz yummak demektir. Şubat Soruşturmasını¹²¹ yöneten ve bu konudaki raporunu Saraya gönderen Albay Nazım Bey, öldürülecek hafiyeler listesinin başında geliyordu. Nazım Bey 11 Haziran'da vurulmuştur. Ancak aldığı yara hafif olduğu için yine de ertesi gün İstanbul'a hareket edebilmiştir. 11 Haziran'da Selanik'te yaralanan Nazım Bey edindiği bilgileri Saraya iletmişti. Padişah, Nazım'ın raporunu dinledikten sonra başka bir heyetin, sözde 3. Ordu'nun teçhizat depolarını teftiş etmek, aslında ise gizli cemiyetler konusunda daha fazla bilgi edinmek üzere Selanik'e gönderilmesini emretmiştir. 3. Ordu Başkumandanı Esad Paşa ile Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa'nın 3. Ordu'daki hoşnutsuzluğun başlıca sorumluları olduklarını düşünen Saray, onların yerine daha sıkı disiplin kuralları uygulayacak Saraya sadık kumandanlar atamayı böylelikle askerler arasındaki hareketi engellemeyi tasarlamıştı. Mahir Paşa, gizli cemiyetleri ortaya çıkarma konusunda pek başarı sağlayamamıştı. Oysa Makedonya'nın başka bir kesiminde Padişahın hafiyeleri daha iyi çalışmakta idiler. Manastır'daki ordu birliklerinin alay müftüsü Saray hafiyelerindendi ve Kolağası Niyazi'nin liderliğinde gizli çalışmalar yapan gruba katılmayı başarmıştı. Niyazi tasarladığı isyanı vakit geçirmeden gerçekleştirmek amacıyla 28 Haziran'da gizli bir toplantı düzenlemiştir. 12 Temmuz'da rapor vermek için İstanbul'a dönmeye hazırlanan müftü vurularak ağır yaralanmıştır. 28 Haziranda yapılan toplantı neticesinde isyan tarihi olarak 3 Temmuz

¹²¹ Şubat Soruşturması: 1908 Şubatının başlarında Selanik Hukuk Mektebi öğrencilerinden bir genç Manastır'daki akrabasına okulda bazı arkadaşları tarafından gizli bir cemiyete üye olmaya davet edildiğini yazıyordu. Bu olayı izleyen soruşturma sonucu 10 kadar hukuk öğrencisiyle Selanik'teki 3. Kolordu'ya mensup bir o kadar küçük rütbeli subay tutuklandı... Soruşturmayı yürüten Selanik Polis Müdürü Nazım Bey, küçük rütbeli subaylardan birkaçını alıyordu. Geniş bilgi için bkz: Feroz Ahmad; age, s.19.

Cuma günü seçilmiştir. Niyazi ayrıca çevredeki diğer gizli örgütleri de tasarısı hakkında bilgilendirip gerekli emirleri vermiştir. 3 Temmuzda Niyazi ve adamları gerekli silah, cephane ve parayı alıp dağa çıkmışlardır. Niyazi'nin dağa çıktığı haberinin İstanbul'a ulaşmasıyla Saray Meşrutiyet hareketinin tahmininden çok daha fazla yayıldığını anlamıştır. Sarayın ilk işi bir araştırmaya girişip Manastır çevresinde olup bitenleri ayrıntılı olarak öğrenmek olmuştur. Bu arada Şemsi Paşa'ya da isyanı bastırmak üzere elindeki bütün imkânları kullanmak emri verilmiştir. Şemsi Paşa, hareket planı konusunda Saraya bilgi vermek amacıyla telgraf çektikten sonra Manastır'da Postahänenin kapısı önünde bekleyen arabasına binmek üzere iken öldürülmüştür. Saray askere Resne'deki isyanı bir Sırp ayaklanması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni de Hristiyanlık taraftarı ve İslamiyet düşmanı bir kuruluş olarak tanıtmaktaydı. Cemiyetin başlıca amacı 1876 anayasasını geri getirmektir. Cemiyet, Müslüman olmayanlara karşı düşmanca duygular beslememekte aksine onların haklarını anayasa altında garantiye almaya söz vermekte idi. Şemsi Paşa'nın yerine atanan Müşir Osman Paşa, 12 Temmuz 1908'de Manastır'a gelmiştir. Ama asker emir dinlemiyor silah arkadaşlarının üzerine ateş açmıyordu. Cemiyet Saraya sadık kalan güçleri güttüğü şiddet politikasıyla dizginlemekte idi. Artık durum Padişahın denetimi dışına çıkmış sayılırdı. Selanik, Meşrutiyet hareketinin ideolojik merkezi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karargâhı olmasına rağmen Meşrutiyet'in ilan edildiği son önemli Makedonya kenti olmuştur. Padişah isyancıların isteklerini kabul etmeye karar vererek bu kararını Hilmi Paşa'ya bildirmiştir. Kısa bir süre içinde otorite kurulmazsa ülkenin anarşiye sürüklenmesi olasılığı hayli büyüktü olabilirdi¹²². II. Meşrutiyet'in ilanının en coşkulu kutlandığı yer, Selanik olmuştur. Selanik de ki sevinçli Meşrutiyet törenlerine, bütün yabancı Obediyanslardaki Mason Locaları bayrakları ve özel giysileri ile iştirak edip yürüyüşler yapmışlardır. En çok alkışlanan, Üstadı Muhterem Emmanuel Karasu olan, Makedonia Risorta Locası idi. Artık İttihatçılık gizli bir örgüt olmaktan çıkmıştı. Tüm ittihatchılar, tüm hürriyet taraftarları ve tüm Masonlar oradaydılar¹²³.

Masonik düşünceden beslenen 1908 evrimcileri II. Abdülhamid istibdadına son vermişler, II. Meşrutiyet 'i yeniden ilan etmişler ve verdikleri sözlere uygun olarak geniş bir reform programının temellerini atmışlardı. Masonlar özellikle de Büyük

¹²² Feroz Ahmad; age, s.19-49.

¹²³ Kapyalı; agm, s.21.

Fransız Devrimi'nin ilkelerini özümsemiş Fransız Obediyansın'dan Masonlar açısından durum gerçekten de bayram edilmeyecek gibi değildir ¹²⁴ .

İhtilalden hemen sonra Siyonist Liderler Ekim 1908'den itibaren İttihat ve Terakki liderleri ile görüşmeye başlamışlardır. Hatta bir Siyonist Lider *Eğer Herzl yaşasa idi (hürriyet'in ilanı için) bu benim beraatım derdi* “ demiştir ¹²⁵ .

Zira, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın Doğu da ilk kez olarak İstanbul'a büro açması işte bu 1908 özgürlükçü fikir ortamına rastlamıştır¹²⁶. 27 Temmuz 1908'de daha II. Meşrutiyet'in ilanından bir hafta bile geçmeden I Proodos Locası'nın eski üyelerinde Maraşyan İstanbul'da çok acilen bir mahfil kurulmasını talep etmek üzere Fransa Maşrik-ı Azamı'na bir mektup yazdı : ... Zaten var olan İngiliz ve Fransız Locaları bizi gerilerde bırakmadan Jöntürkleri Fransız bayrağı altına çekmeye çalışmalıyız. Jön Türkler Alman politikasının yıkıcı etkilerinden haberdar oldukları için açık yüreklilikle bize geleceklerdir. La Renaissance'de ki biraderler Fransa'nın ve Fransız düşüncelerinin saygınlığına güveniyorlardı. Jön Türkler'in dahil oldukları çeşitli localardan (özellikle Selanik'deki İtalyan Macedonia Risorta'dan) kitlesel halde ayrılıp Fransa Maşrik-ı Azamı'nın kollarına atılacağına inanıyorlardı. Ancak Jön Türkler bağımsız bir Masonluk oluşturmaya kararlıydılar ¹²⁷ .

Hem tarihi hem de sosyo-ekonomik gerçekler Temmuz 1908 Genç Türk devrimi için kolaylıkla gönüllü bir desteğe dönüşmüştür ve imparatorluğun yaklaşık 400.000 Yahudisi yeni rejimin en sadık destekçileri arasında yer almıştır. Genç Türk devrimi siyasi ve sosyal reformları, modernleşmeyi ve evrensel hakları yaymaya söz vermiştir. Diğer şeylerin dışında, 1876 Osmanlı Anayasası'nın tekrar hayata geçirilmesiyle; parlamento seçimleri yapılmıştır; dini toplulukların hakları tekrar sağlanmıştır. Her ne kadar Osmanlı sultanı daha önce en az iki kere anayasayı ilan etmiş olsa da bu ilanların Müslümanlar ve gayri Müslimler arasında ki hiyerarşik eşitliği eritmek için çok az bir etkisi oldu. Şimdi ilk olarak, vatandaşlık hakları bu son şekilde göre eşlenecek ve

¹²⁴ Dumont; age, s.71.

¹²⁵ Bayramoğlu; age, s. 68.

¹²⁶ Esther Benbassa-Aron Rodrigue; Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi, Çev Ayşe Atasoy, Yayına Haz. Rifat N. Bali, İletişim Yay., İstanbul 2010, s.191.

¹²⁷ Dumont; age, s.38-39.

dini ve etnik değerleri aşan Osmanlı milliyetçilik fikrini işaret eden kanıt halkın seviyesinde ifade ve tahayyül edilecekti¹²⁸.

Yeterli otorite ve itibara sahip olan biricik unsur İttihat ve Terakki idi. Cemiyet ihtilalden hemen sonra Saray çevresindeki grubu ve Abdülhamid'in casusluk ağını ortadan kaldırmak için harekete geçmişti. Cemiyet iktidarı iş başında bulunan kabineye bırakarak elindeki gücü yalnızca gerektiğinde kullanan anayasayı korumakla görevli bir denetleyici komite olarak kenara çekilmiştir. Sait Paşa 5 Ağustos'ta istifasını vermiş ve 6 Ağustosta Sadrazam olarak atanan Kamil Paşa'dan kabineyi kurması istenmiştir¹²⁹. 1908 seçimleri sırasında en önemli muhalefet partisi olan Ahrar Fırkası'na yakınlığı ile bilinen Serbesti Gazetesi 'nin muhalif yazılarına karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tutumu ise Serbestî'ye gönderilen tehditkâr mektuplardan anlaşılmaktadır: *...Hiddetinize asabiyetinize mağlub olarak fikrinize geleni yazmayınız. Ve emin olunuz ki Selanik'teki o kahramanlar, Manastır'daki, Üsküp'deki o fedakarlar ortaya çıkmaya idi bu gün "Serbesti'nizi, sizi, bastırduğumuz matbuayı gaza bulayarak yakacak olan istibdat eli Maşaallah hükümran olup kalacaktır"*¹³⁰.

2.1. İhtilal Sonrası Artan Mason Etkisi

1908 Temmuzundaki ihtilalden hemen sonra komite İstanbul'da teşkilatlandırılırken, önde gelen isimlerinin farmasonlar olduğu ortaya çıkmıştır. Karasu, Balkan Komitesini başarılı bir şekilde ele geçirmesini de kapsayan önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bir Türkün ifade ettiği gibi, *her İbrani gizli komitenin potansiyel bir casusu olarak görüldüğü ve insanlar hareketin bir Türk devriminden ziyade Yahudi devrimi olduğunu fark etmeye başlayana kadar her renkteki Yahudilerin, yerli ya da yabancı, yeni yazgının hararetli destekçileri oldukları ortaya çıkmıştır*¹³¹. Devrim Masonların zaferini simgeliyordu. Belli bir işe, mülke ve halk desteğine sahip taşradaki Mason temsilcileri ve azınlık kesimleri için başta askeriye olmak üzere iktidara tırmanma yollarını açıyordu¹³². Masonik çevrelerde herkes bayram ediyordu çünkü devrimci hareketin

¹²⁸ Michelle U. Campos; "Between Beloved Ottomania and the Land of Israel: The Struggle Over Ottomanism and Zionism among Palestine's Sephardi Jews (1908-1913)", *Int. J. Middle East Stud*, No: 37, Printed in the United States of America 2005, s.463.

¹²⁹ Feroz Ahmad; age, s.19-49.

¹³⁰ Doğan Çetinkaya; "İttihat ve Terakki'ye muhalif Serbesti Gazetesi'nin penceresinden İstanbul'da 1908 Seçimleri", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.89, Mayıs 2001, s.21.

¹³¹ Kedourie; agm, s.6.

¹³² Ahmet Akgül; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kripto Yahudiler ve Pakraduniler*, Togan Yayınları, İstanbul 2001, s.136.

yöneticilerinin büyük bir bölümü nura kavuşmuş! kişilerdi. Abdülhamid istibdadının devrilmesinden en kazançlı çıkacak kesimlerden birinin Masonluk olacağını ummak hiç de yersiz değildi ¹³³. Bu hususun birçok örneğine rastlamak mümkündür. İtalyan hükümeti konsolosluk kariyeri olmayan ve Yahudi ve Mason olan Primo Levi'yi Selanik'e başkonsolos olarak atamıştır, Amerikalı Yahudileri Jacob Schiff ile birlikte diğer bölgesel planlamaların aksine Siyonizmin genişletilmiş bir şekli olarak Mezopotamya'ya göç etmeleri konusunda etkileyen Oscar Strauss'u buradaki Amerikan Büyükelçiliğine atamıştır¹³⁴.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin siyasi kaderini belirleyen siyasi yönetim kadrolarının "Mason" niteliği, iç ve dış muhalefetin iktidara karşı oluşan tepkilerinin Masonluğa yeni roller yakıştırarak en hafif deyişle yermelerine neden olmuştur. Derviş Vahdeti'nin başlattığı ve 31 Mart olayını yaratan dinsizlik, din karşıtlığı kışkırtmaları ve Siyonizm suçlamalarıyla devam etmiştir. İttihatçı hareketin bir Yahudi ve Mason komplosu olduğu sömürgeci Avrupalılar tarafından da yoğun bir şekilde işlenmiştir¹³⁵.

1908 Jöntürk Devrimi'nden önce, diğer siyasi gruplarla birlikte İttihat ve Terakki Komitesi Abdülhamid'in yönetimine son vermeye ve anayasal rejimi İmparatorluğu muhtemel bir çöküşten korumak için tekrar oluşturmaya çalışmıştır. Ancak devrimi müteakiben, dış meydan okumalar ve iç sorunlar imparatorluğun parçalanmasını hızlandırdığı ve Osmanlılık ümitlerini hüsrana uğrattığı için, İttihat ve Terakki gittikçe Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsemiştir. Bu seviyede bile, Yahudiler hareket içerisinde önemli mevkileri tutmaya devam etmişlerdir. Tüm Osmanlı azınlıklarından İttihat ve Terakki komitesine ön cephe lideri- Emanuel Karasu- ve önemli bir ideolog – Moise Kohen Tekinalp- temin eden tek toplum Yahudi toplumu idi¹³⁶.

1909'da Hamburg'daki *Dokuzuncu Siyonist Kongresi* Yahudi dünyasındaki bölgeci ve Siyonist şeklindeki bölünmelerin 'Türk İhtilalinin' bir mucizesi sonucu giderildiğini ilan etmiştir. Aynı zamanda son derece akıllı ve kabiliyetli, gizli Yahudi ve farmason olan Selanik vekili Cavit bey Maliye Bakanlığı'na, bir diğer farmason olan Talat bey İç İşleri Bakanlığı'na getirilmiştir. Büyük vezir Hilmi Paşa Mason olmak için başvuruda

¹³³ Dumont; age, s.68.

¹³⁴ Kedourie; agm, s.6.

¹³⁵ Gündoğdu; agm, s.28.

¹³⁶ Avigdor Levy; "The Sephardim in the Ottoman Empire", The Darwin Pres. New Jersey 1992, s.10.

bulunmuş ancak kabul edilmemiştir. İki yıllığına sıkıyönetim ilan edilmiş ve askeri mahkemelerdeki subayların çoğu farmason idi. Parlamento'ya çok bağlayıcı bir basın yasası geçirmesi emredilmiş ve bir Selanik gizli Yahudisi ve farmasonu basın bürosu yöneticiliğine getirilmiştir. Bu gücün sahibi bir gazete için yeni rejime karşı şiddetli eleştirisi sebebiyle yayın yasağı koyabileceği veya sahibini ya da editörünü askeri mahkemeye sevk edebileceği için oldukça müthiş bir güç idi. Komiteye Osmanlı ile ilgili iç ve dış olaylarla alakalı görüş bildiren bir Osmanlı telgraf acentesi Bağdatlı bir Yahudi idaresi altında çalışmaya başlamış ve Adalet Bakanlığı'na danışman olarak Selanikli bir Yahudi ve Mason bir avukatın atanması için başarılı bir teşebbüs gerçekleştirilmiştir. İttihat ve Terakki Komitesi'nin İstanbul ana bürosu da Selanikli bir gizli Yahudi ve farmason tarafından çalıştırılıyordu. Bir diğer Selanikli gizli Yahudi ve farmasonun başkente belediye başkanı olarak atanması kararlaştırılmış ancak Mısırlı bir farmason olan Said Halim başkan vekili olmasına rağmen, henüz hayata geçirilememiştir. İstanbul belediye başkanı, Fransa'dakiler gibi vatandaşların hareketleri ve yaşamları ile ilgili ve özellikle belediye seçimleri ve meclisteki İstanbul vekillerinin seçilmesi ile ilgili çok ileri düzeyde yetkilere sahiptiler. Aynı zamanda, eski güvenlik (zabıta) bakanlığı, jandarma ve polisi kontrol eden "Halk Güvenliği" ile değiştirilmiş ve bir Selanikli farmason göreve getirilmiştir. Parlamento'ya daha sonra İttihat ve Terakki Komitesine Bulgarlar, Yunanlılar ve diğer milletlerin rakip veya benzer derneklerine baskı yapma imkânı verecek *Loi sur les Associations*'ı geçirmesi emredildi ki bundan sonra yayınlanan kanunlarla gizli bir ihtilal toplumundan siyasi bir parti ve sosyal bir topluma dönüşme yolundaki süreç devam etmiştir¹³⁷.

New York Times Gazetesi'nin 25 Temmuz 1909 tarihli haberinde yeni rejim için yararlılık gösteren Yahudilere Jöntürkler'in yaptığı teşekkür ziyareti; *Türkler Reformlardaki Yardımları İçin Yahudilere Teşekkür Etti* Başlığı altında şu şekilde verilmiştir.

Parlamento üyeleri Paris'te ki İsrail müttefikleri karargâhını ziyaret etti.

Türk parlamento üyelerinin Paris'i ziyareti sırasında, delegeler müttefiklerin başkanı tarafından karşılanan M. Ahmet Rıza, Adrianople vekili Tevfik Bey Yahudi müttefiklerin karargâhına gittiler, Türkiye de ki Yahudiler için yapmış oldukları iyi işler için ittifaka teşekkür ettiler. Aynı zamanda müttefiklerin okulunda Fransızca öğrendiklerini

¹³⁷ Kedourie; agm, s.6.

söylediler, Müslüman olmasına rağmen, reform hareketinde ki işbirliği için Türk Yahudilerine teşekkür etti fakat Siyonizm'e karşıda destekçilerin uygulamaya koyduğu hayali fikirlerinin de tehlikeli olabileceği hakkında da bir uyarıda bulundular. Levent müttetiklerin Siyonizm'e karşı davranışlarının da hep böyle olduğunu belirtti¹³⁸.

2.2. Oyun İçinde Oyun: Tiyatrolar

İkinci Meşrutiyet'in ilk döneminde Jöntürklerin faaliyetleri arasında tiyatro çok önemli bir yer tutmuştur. Meşrutiyet maksadı ile oyun arasında ilişki düşünmek, ihtimal ki garip görülür. Hâlbuki eski Jöntürkler varılmak istenen hedef olan danışma ve meşrutiyete ulaşmak için, ilerlemeyi sağlayacak her vasıtaya başvurmuşlardır. Bu yüzden tiyatroyu da ilerleme vasıtalarının en önemlilerinden ve kamuoyunun en etkili eğitimcilerinden olmak üzere kabul etmişlerdir. Böylece basınla elde etmek istedikleri ileri düşünceleri yaymakta güçlüğü uğradıkça, ileri fikirlerle ilgili hizmetleri tiyatro ile yerine getirmeyi ve halkı eğlence yoluyla uyarmak çaresini de düşünmüşlerdi¹³⁹.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yazılan piyesler ya eski rejimi ya Padişah'ın şahsiyetini ya da eski rejimin icraatını tenkit için yazılmıştır. Bu piyeslerin birçoğu Jöntürkler'in gizli faaliyetlerini, siyasi düşüncelerini konu alır. Bu da bize grubun siyasi aktiviteleri açısından konumuzla ilgili ipuçları verir.

Bu dönemin piyeslerinden mevzuumuz bakımından en dikkat çekici olanlardan biri Jöntürk isimli piyestir. Babası 1897 Yunan Harbi'nde şehit olan Nihat'ı amcası Mabeyn Erkânı'ndan Kazım Paşa büyütüştür. Nihat amcasının kızı Leyla'yı sevmektedir. İstibdat devrinin ileri gelenlerinden Kazım Bey ve Nihat münakaşa ederler. Sinirlenen Kazım Paşa, Nihat'ı kovar. Nihat daha önce münasebette bulunduğu farmason cemiyeti ve İngiliz Sefarethanesi'nin itimatnamesini alarak İstanbul'dan kaçar.....Eylül 1324 İstanbul¹⁴⁰.

Bu piyes hakkında verdiğimiz çok kısa özetle bile Jöntürkler'in Masonlarla olan ilişkileri anlaşılabilir. Görünen o ki, ne Jöntürkler ne de Masonlar bunun anlaşılmasından rahatsızlık duymamışlardır. Ayrıca eser Jöntürkler'in İstanbul'daki faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Farmason Cemiyeti'nin Jöntürkler'in faaliyetlerine doğrudan yardımcı olduklarına dair bilgi veren bu piyesten başkasına

¹³⁸ "Turks Thank Jews for Aid in Reform", New York Times, Jul 25, 1909, s.4.

¹³⁹ Ebuzziya Tefik; Yeni Osmanlılar Tarihi, Kervan Yay. C.2, İstanbul 1973, s.212.

¹⁴⁰ Yalçın; age, s.86-87.

rastlanmamaktadır. İngiliz Sefarethanesi'nin Jöntürkler'e yardım ettiğine dair bilgilere ise başka piyeslerde de rastlamaktayız¹⁴¹. Türk tiyatrosunun kurucuları arasında yer almalarına karşın, Yahudi cemaatine ait büyük bir tiyatronun varlığını gösteren herhangi bir belgeye rastlayamadık. Bu durumu Siren Bora “*İzmir Yahudileri Tarihi*” isimli araştırmasında son iki yüz yılda Yahudilerin diğer cemaatlere oranla sosyoekonomik açıdan zayıf kalmalarına bağlamakta ise de,80 Yahudi cemaatinin sanatsal faaliyetlerinden çok ticarete eğilimli olmalarıyla açıklamakta fayda var. Yine de tiyatronun bir salgın gibi yayıldığı II. Meşrutiyet döneminde Yahudi cemaatinin kendi okullarına ait müsamere salonlarında zaman zaman öğrenciler tarafından sahneye konan oyunlarla yetindiği anlaşılmaktadır¹⁴².

Başka bir eser ise; Musevi vatandaşlar için kurulan bir okulun ve Bursa Askeri İdadisi'nin Müdürü olan Halil Rüştü Bey tarafından yazılmıştır. Yolsuzlukların geniş halk kitlelerini alakadar eder bir hal alışı, vergi vs. konu almaktadır. Piyeste Recep Efendi malını mülkünü Balkanlar'da bırakarak Anadolu'ya geçmiştir. Ancak buradaki halkın yaşayışından ve davranışlarından memnun değildir. Piyesin kahramanlarından Hasan Mağmumi de bilgili kültürlü bir insandır. Halkın haksızlıklara karşı çıkmasını istemektedir... İkinci perde de ise üçüncü ordunun idareyi değiştirmek için hazırlık yaptığı vurgulanmaktadır. Tamamı 135 sayfa olan piyesin sonunda bir Musevi vatandaş tarafından gönderilen bir tebrik yazısı vardır. Piyes 10 Temmuz 1324 Devrimi'nin birçok içtimai ve siyasal problemine temas etmektedir. Bu piyeste Hasan Mağmumi Efendi: *Her türlü fenalık milletin müsaadesiyle gelir, yine milletin hamiyet ve ittihadı ile gider. Onun için şu üç beş evden öyle muhkem bir kal'a yapılır ki en kuvvetli topların yaptırdığı cehennemler bir cüz'ünü bile yıkamaz* Demiştir. Bunlardan başka konumuzla ilgili olarak *Devr-i Sabıkta Vükela* isimli piyes de İttihat ve Terakki'nin gizli toplantılarından bahsedilmektedir. Hüseyin Cahit Bey hatıralarında Mason Localarındaki merasimle İttihat ve Terakki merasimleri hakkında malumat vererek: *Cemiyet ve Masonluk arasında sıkı bir münasebet olduğu kanaati umumi idi* . Demiştir. Yine Kazım Nami'nin *Nasıl oldu?* İsimli piyesi'nde ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli toplantıları ve komitacılık faaliyetleri anlatılmaktadır¹⁴³.

¹⁴¹ Yalçın; age, s.111.

¹⁴² Günver Güneş; “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir'de Tiyatro Yaşamı” , *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (OTAM) ,S:18, 2007,s.166.

¹⁴³ Yalçın; age, s. 115.

2.3. Karşı Devrim, 31 Mart Vakası

Yeni rejim ilk büyük bunalımını 1908 Ekiminde yaşamıştır. 5 Ekim'de Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etmiş, bir gün sonra da Avusturya- Macaristan, Bosna ve Hersek'in kendi İmparatorluğuna katıldığını açıklamıştır. Aynı gün Girit, Yunanistan ile birleşme kararına vardığını duyurmuştur. Babiâli, 1878 Berlin Kongresi'ne katılanlara başvurarak durumu protesto etmiştir. Çünkü ilk iki karar bu kongre sonucu imzalanan antlaşmaya aykırı idi. Büyük Devletler Türkiye lehine duruma müdahale etmeyeceklerini açıklamışlardır¹⁴⁴. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı diğer adıyla 93 Harbi sona erdikten sonra despotik siyasi çatıya karşın Türkiye istikrarlı bir ekonomik gelişme sürecine girmişti¹⁴⁵. Diğer taraftan Balkanlardaki karışıklıklar, hoşnut olmayanlara yeni rejime saldırmak için bir fırsat yaratmıştı. İlk tepki 7 Ekim'de dinsel bir biçimde ortaya çıkmıştır. Kör Ali adıyla anılan Hoca Ali Efendi'nin liderliğinde büyük bir Ramazan kalabalığı Saraya yürümüştür. Abdülhamid pencerede görüldüğünde ondan Meşrutiyetin kaldırılmasını, Şeriatın geri getirilmesini, Padişahın yeniden ümmetinin başına geçmesini istemişlerdir. Bu arada Meşrutiyet öncesi dönemin tanınmış kişilerinden Mizan Dergisi başyazarı Murat Bey, Nazif Sururi ve eski bir şeyhülislamın oğlu olan Cemil Molla ile birleşerek Meşrutiyet aleyhtarı bir gurup kurulmuştur. Ekim ayaklanmasının son ve en şiddetli olayı Taş Kışla'da cereyan etmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 22 Ekim tarihli Şura-yı Ümmet'te yayınladığı bir bildiride orduya bağlı olduğunu dolayısıyla ortaya çıkacak herhangi bir irtica hareketini bastırabileceğini ilan etmiş bulunuyordu. 1. Ordu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa, Makedonya Taburlarından sadık birlikleri çağırarak isyanı bastırmıştır. Cemiyet ile Kamil Paşa arasındaki ilişkinin tek sebebi karşılıklı çıkarlardı. Her iki tarafında hâkim duruma gelebilmesi diğerini alaşağı etmesine bağlı idi. Cemiyet, bu duruma gelebilmek için seçimleri kazanıp, Mebusan Meclisi'nin çoğunluğunu ele geçirmeyi kuruyordu. Cemiyet hareketin amacını açıklamak ve kendi adaylarının seçilmesini sağlayacak örgütler kurmak üzere bütün eyaletlere görevliler göndermişti. Ayrıca azınlıklarla da adaylarının kim olacağı konusunda anlaşmaya varmış, durumunu bu açıdan da sağlamlaştırmıştı¹⁴⁶. 288 mebusun 147'si Türk, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum, 14'ü Ermeni, 10'u Slav, 4'ü Musevi idi. Cemiyetin Mebusan Meclisi'ndeki egemenliği

¹⁴⁴ Feroz Ahmad; age, s.54.

¹⁴⁵ David Barchard, "İhtilalle Sona Eren Bir Macera", *İkinci Meşrutiyet'in İlanının Yüzüncü Yılı*, Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, İstanbul 2008, s.64.

¹⁴⁶ Feroz Ahmad; age, s.59.

kesinleşmişti¹⁴⁷. 31 Mart Olayı'nın oluşumunda Derviş Vahdeti ve O'nun çıkardığı "*Volkan Gazetesi*"nin yeri de son derece önemlidir. Derviş Vahdeti, 1870'de Kıbrıs'ta doğmuş ve büyümüştür. Asıl adı Derviş olan ve fakir bir aileye mensup Vahdeti, medrese okumuş ve 14 yaşında hafız olmuştur. Biraz Arapça ve Farsça öğrendiği için sırtına cüppe, başına sarık koyarak bir müddet hocalıkta bulunmuş, sonradan İngilizce öğrenip Kıbrıs'ta İngiliz Yüksek Komiserliği'nde vazife görmüştür. Kendi deyimiyle "*Redingotlu ve eldivenli bir adam olarak kraliçe adına verilen balolara katılmıştır*"¹⁴⁸ Cemiyet daha güçlenmeye çalışırken gericilerde örgütlenmekte idiler. 5 Nisan 1909'da *İttihat-ı Muhammedî Cemiyeti* resmen kurulmuştur. Prensipleri ve programı dine, insanların yaptığı kanunlara değil Kur'an'a dayanıyordu. Bu fikir Osmanlıcılık ülküsü üzerine kurulacak bir birliğe şiddetle karşı koymaktaydı. Yayın organı *Volkan* aracılığıyla meclisteki geleneklere sadık mebuslar ve ordunun erat sınıfı arasında taraftar kazanmış bulunuyordu. İşte bu ortam içerisinde gelişmiştir. 30 Martı 31 Marta bağlayan gece 1. Orduya bağlı birlikler isyan ettiler. Ayasofya Meydanı'na toplanıp *Şeriat* istemişlerdir. Hüseyin Hilmi Paşa bir yandan nazırları toplantıya çağırırken, öte yandan polis müdürünü askerin başındaki softalarla konuşup kesin olarak ne istediklerini öğrenmeye yollamışlardır. Softalar Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın istifa etmesini, şeriatın geri getirilmesini istediklerini söylemişlerdir¹⁴⁹. Abdülhamid'in casusluk ağı ortadan kaldırıldığı zaman ve nezaretlerin yeni baştan düzenlenmesi sırasında bir sürü memur işsiz kalmıştı. Bunlar bir araya gelerek cemiyet aleyhtarı güçlü bir grup meydana getirdiler¹⁵⁰. Yahudiler'in durumuna bakacak olursak; II. Abdülhamid döneminde, refah düzeyi iyice yükselen Osmanlı Yahudileri, Siyonistlerin politikalarını desteklememişlerdir. Buna Orta ve Doğu Avrupa'dan yeni gelen Aşkenaz göçmenler istisna idi. Ayrıca 20. yüzyılın başlarında Selanik toplumunu karıştıran sosyalist işçi örgütleri kuran ve hem politik hem de sosyal olarak İstanbul'dakilerden daha ilerici olan Selanik Yahudileri de Siyonistleri destekliyordu; en azından 1912 Yunan işgaline kadar¹⁵¹.

İsrail'in nihai ideallerinin gerçekleştirilmesinde, Genç Türkler Asya'ya ait genel bir canlanmanın parçası olarak batıya şovenistik bir çizgide görünebilecek şekilde milli

¹⁴⁷ Feroz Ahmad; age, s.60.

¹⁴⁸ Necdet Aysal; "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.37-38, Mayıs- Kasım 2006, s.18.

¹⁴⁹ Feroz Ahmad; age, s.81.

¹⁵⁰ Feroz Ahmad; age, s.85.

¹⁵¹ Shaw; age, s.355.

bağımsızlıklarını tekrar kazanmak ve Avrupa'nın vasiliğinden kurtulmak isterlerken, Yahudiler Genç Türklere beyinleri ile yatırımlarıyla, basın üzerindeki olağanüstü etkileriyle ve ekonomik avantajları bakımından paralarıyla yardım edebilirlerdi. Yahudiler Jöntürlere maddi imkân sağlamışlar ve bu yüzden onlar üzerinde nüfuzla sahip olmuşlardır. Bu nüfuzun devam ettirilebilmesi için en azından Jöntürlere milli rüyalarını gerçekleştirmede destek olmalıydı. Her ikisi içinde gizlilik ve kaypaklık-anlaşılmazlık- elzemdi. Doğulu Yahudiler gizli güçleri manipule etmede beceriklidirler ve kıtasal türdeki siyasi farmasonluk hareketin içerdeki işlerinin örtbas edilmesinde en etkili yöntem olarak seçilmişlerdir¹⁵². Yine Genç Türkler'in bu kalkışmasında da yardımlarını esirgememişlerdir. Sayıları az olmasına rağmen Yahudi milletvekilleri İttihat ve Terakki'nin çıkarılarının korunmasında aktif bir rol oynamışlardır. Bu vekillerden Masliah, 31 Mart olayı sırasında Meclis-i Mebusan'ı basan mürtecilerin isteklerini kabul etmeye meyli olan bazı mebusları bu gafletlerinden uyandırmak ve mukavemete davet etmek suretiyle meşruti yönetime büyük hizmetleri dokunmuş, gazetelerde onun bu cesaretini takdir ile dile getirmiştir¹⁵³.

31 Mart ayaklanmasının başında Derviş Vahdeti'yi görüyoruz. Vahdeti gazetesi, *Volkan* ve kurduğu örgüt *İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti* bu büyük ayaklanmanın düzenleyicisi, en azından kışkırtıcısı olarak tarihte yer almışlardır. Aslında 31 Mart olayı İttihat ve Terakki'ye yönelik muhalefetin sonucudur, değişik etmenlerin bir ara kesitidir¹⁵⁴. Başka bir yaklaşıma göre de 31 Mart Vak'asının özü; masonluğa ve Masonlara karşı çıkmadır. II. Abdülhamid'i istemeyen İttihat Terakki ve İngilizler'in oyunudur¹⁵⁵. Sadık Müslümanların masonluğa karşı onu dinsizlikten daha kötü gören güçlü bir önyargısı vardır ve 13 Nisan 1909 ayaklanmasıyla sonuçlanan komite karşıtı harekette bu özellik daha baskın olarak ortaya çıkmıştır. Bu olaylar şu ana kadar tam olarak açıklanamamıştır, fakat Selanik'ten başkente özellikle sevk edilmiş ve Kamil Paşanın 3. Kolorduya geri göndermeyi arzu ettiği Selanik'ten bir gizli Yahudi ve farmason Albay Remzi bey tarafından idare edilen dört taburun *ışyan ya da sözde gerici hareketi*

¹⁵² Kedourie; agm, s.11.

¹⁵³ Nesim Benbanaste; Örneklerle Türk Musevi Basınının Tarihçesi, Sömbül Basımevi, İstanbul 1988, s.294.

¹⁵⁴ Çavdar; age, s.48.

¹⁵⁵ Mehmet Vedat Onat; Yakın Tarihimizde Masonluk Üzerine bir Derleme, Özgür Yayınları, İstanbul 2009, s.97

başlatması ve emrindeki kuvvetlerin bu tavrından dolayı divanı harbe gönderilmek yerine V. Sultan, Mehmed'in başyaverliğine atanması dikkatlerden kaçmamıştır¹⁵⁶.

31 Mattan önceki günlerde *Volkan* yayınladığı yazılar, destek mektupları ile kışkırtıcı bir rol oynamıştır. Fakat aynı kışkırtıcılığı *Serbesti*, *İkdam* ve benzeri gazetelerde yapmıştır. 12 Mart 1909 'da Rıza Nur'un *İkdam* 'da yayınlanan, *Görüyorum ki iş fena gidiyor* başlıklı yazısı büyük yankılar uyandırmıştır. Nur, İttihat ve Terakki Partisi'nin hükümet içinde hükümet oluşunu sert bir dille eleştirdikten sonra şu öneriyi yapmaktaydı: *İttihat ve Terakki İstanbul'dan çıksın, Selanik ve Manastır'da faaliyette bulunsun*. Bu yazı *Volkan*'da dâhil olmak üzere bütün muhalif gazetelerde yayınlamıştır. 6 Nisan gecesi *Serbesti* başyazarı Hasan Fehmi gazeteden çıkıp evine giderken köprü üzerinde öldürülmüştü. Bu cinayetin İttihat ve Terakki tarafından gazeteleri sindirmek için düzenlendiği muhalifler tarafından ileri sürülmüştü. Avcı taburlarının ayaklanmasıyla başlayan 31 Mart ayaklanması karşısında İttihat ve Terakki iki yönlü bir taktik uygulamıştır. Bir yandan İttihat ve Terakki örgütü ve kulüpleri öncülüğü ile sadarete protesto telgrafları çekmek, diğer yandan da Rumeli'de İstanbul'daki ayaklanmayı bastırarak bir askeri gücün toplanmasını sağlamak. İstanbul'daki muhalefet tam bir panik havası yaşarken her iki meclis Ayastefanos'daki yat kulübünde toplanmıştır. Başkanlığa ayan reisi Sait Halim Paşa seçilmiştir. Ahmet Rıza Bey'in yeniden meclis başkanlığına seçilmesinden sonra konuların görüşülmesine geçilmiştir. Meclis deki temel konu padişahın hal'i idi. Ne var ki Mahmut Şevket Paşa *Hareket Ordusunun İstanbul'a girmesi ve duruma hâkim olmasından sonra konunun ele alınmasını* istiyordu¹⁵⁷. İttihat ve Terakki yönetimi, 31 Mart Hadisesi'nde Hareket Ordusu'na katılanlara özel bir önem verdiği gibi bu orduya katılan birçok kişiyi de ödüllendirmişti. Hareket ordusuna katılanlar arasında Makedonlar özellikle dikkat çekmekteydi. Sandanski, Çernopeef ve Panitza yönetimindeki çeteler Hareket Ordusuna aktif bir biçimde katılmışlardır¹⁵⁸. 24 Nisan'da Taşkışla'da çatışmalar yaşandı. İki gün süren iç savaşta 3 subay; 71 asker öldü. Bunlardan 21'i Musevi taburundandı¹⁵⁹. Karşı devrim çabucak bastırıldı ve İstanbul çok geçmeden Selanikliler'in denetimine geçti¹⁶⁰. Hareket Ordusunun duruma hâkim olmasından sonra olayların on beşinci günü

¹⁵⁶ Kedourie; agm, s.6.

¹⁵⁷ Çavdar; age, s.52.

¹⁵⁸ Polat; age, s.48-49.

¹⁵⁹ Eyici; age, s.137.

¹⁶⁰ Mazower; age, s.295.

Sultanahmet'deki binasında toplanan Meclis-i Mebusan, Abdülhamid'in hal'i sorununu tartışmıştır. Tartışmalardan sonra Abdülhamid'in halledilerek *Beşinci Mehmet* unvanıyla Reşat Efendi'nin tahta çıkması oy birliği ve ayakta alkışlarla kabul edilmiştir. Abdülhamid 'e hallini bildirmek için giden heyet sonradan dedikodulara yol açacak kadar kozmopolitti¹⁶¹.

Yeni dönemle alakalı olarak Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçiliği İngiltere'de ki tepkilerle alakalı olarak şu raporları İstanbul'a göndermiştir:

Bununla birlikte içinde bulunulan durum medeni hakların her yerde dirayetli ve kararlı şekilde savunulmasını şart koşuyor. Barış bir ırk ve dinler karışımının ortasında korunmalıdır ve tarafsız bir adalet Müslümanlara, Hıristiyanlara, Rum ve Ermenilere, Arnavutlara, Sırlara ve Bulgarlara karşı yürütülmelidir. Çok karışık bir halkın tüm heterojen unsurlarının aynı pota içinde harmanlanmış Osmanlı milliyeti rüyası herhalde uzun bir zaman gerçekleşemeyecektir. Bugünün acil ihtiyacı herkes için eşit bir adalet ve eşit bir hürriyettir ve Genç Türklerin bu verilerden güçlü ve yeni bir dirayet ile donanmış bir Türkiye inşa ederek bunun tüm enerjilerini emmesi için yapacakları çok şey var¹⁶².

Daily Telegraph şöyle yazıyor:

İstisnasız tüm şark ülkelerindeki şartlar hala öyledir ki güç onların idealidir çünkü güç onların ihtiyacıdır. Bunun dışında hiçbir şey devletin gücünü ayakta tutamaz, iç düzeni koruyamaz veya toplumsal göreceli bir mutluluk veremez. Genç Türkler tepkici bir ihtilal in varlığı ile değil kılıcın muhteşem kullanımı ile halk tarafından tanınma ve fikirler üzerinde galebe çalma sonucuna ulaştılar¹⁶³.

31 Mart olayının böyle birden bire büyüyerek bir kalkışma halini almasında muhalefetin önemli bir etmen olduğunu kabul edebiliriz. Volkan Gazetesi ve Derviş Vahdeti, yazıları itibariyle meşrutî bir yönetime karşı değillerdi. Hatta bu konuda özgürlükçü, yeni gelişmelere açık bir yapıyı da yazılarında sergilemişlerdir. Muhaliflerinde eski istibdat düzenini getirmek gibi görünür bir amaçları yoktu. Ayaklanmanın iyi

¹⁶¹ Çavdar; age, s.52-53.

¹⁶² Londra Büyükelçilik Arşivi (LBA), K-442 , "31 Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu 1909)

¹⁶³ LBA, K-442 , "31 Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu 1909.

planlanmaması eş güdümden yoksun oluşu daha ilk günden itibaren Abdülhamid'in duruma hâkim olması sonucunu getirmiştir¹⁶⁴.

2.4 Abdülhamid'i Hal mi, Hal'i Tebliğ Eden mi Devirdi?

Emmanuel Karasu'yu bu dönemde önemli kılan bir başka husus ise; Sultan'ın tahttan indirilme kararını kendisine takdim eden heyette yer almasıdır. Meclis'in 27 Nisan 1909 'da aldığı hal kararının II. Abdülhamid'e ulaştırılması için oluşturulan heyette Selanik Mebusu Emmanuel Karasu haricinde, Ayan Aram Efendi, ayan Arif Hikmet ve Draç Mebusu Esad Paşa bulunmaktaydı¹⁶⁵. Karasu o günü şu şekilde anlatmaktadır: II. Abdülhamid'in oğlu Abdürrahim'in ve ardından da Sultan'ın geldiğini belirttikten sonra : *“İki adım attı ve korkulu gözlerle çaresizlik içinde bizlere baktı. Konuşmamızın sonuna kadar karşımızda ayakta durmuştu. Halkın hükmünü şerefle kabul etmek için, bizleri büyük bir üniformayla karşılayacağını düşünmüştüm. Fakat sivil kıyafet giymiş hatta acelesini ve heyecanını belli eden bir kıyafeti vardı. Siyah kravatını bir düğme ile bağlamamış, aksine inci ile kaplanmış bir iğne ile olabildiğince tutturmuş. Kolları gevşek olarak aşağı sarkmış ve elleri yavaşça titriyordu. Alışılmışın dışında daha da bir eğri duruyordu. Bu şekilde çok aciz bir görüntü arz ediyordu “* Bu sahne cereyan ederken Sultan Abdülhamid'in üzerinde silah taşıdığına dair farklı iddialar bulunmakla birlikte dönemin önemli hadiselerine şahitlik eden İngiliz Mc Cullagh ise, II. Abdülhamid'in bu sıralarda silah taşımaya temas etmektedir. Hal' kararını getiren mebus heyetini sarayda karşılayan Başkâtip Cavit Bey 'in ,”Sultan'ın her zaman silahlı olduğunu ve içlerinden birini her an vurabileceğini “ ikaz ettiğini ifade etmektedir. Mc Cullagh devamında, Karasu'nun bundan etkilenerek padişah'ın huzurunda parmağını silahının tetiğinde tuttuğunu nakletmektedir¹⁶⁶.

Karasu, Selanik'e nakledilen ve İtalyan bankacılık komitesinden bir Yahudi'nin evinde zorunlu ikamete tabi tutulan Abdülhamid'e tahttan indirme mesajını taşımış ve Remzi beyin kardeşlerinden biri de onun bekçiliğini yapmıştır. Abdülhamid'in ilgasından sonra Selanik'in Yahudi gazetelerinden biri *Siyonist lider Herzl'in yalvarmalarını iki kez duymazlıktan gelen ve kırmızı pasaport uygulamasıyla bizim Polonyalı Yahudi göçmenlere karşı yabancılar kanununda uyguladığımız gibi, Siyonizmin ideallerinin*

¹⁶⁴ Çavdar; age, s.53.

¹⁶⁵ Alkan; agm, s.185.

¹⁶⁶ Alkan; agm, s.186-189.

Filistin'de gerçekleşmesine engel olan İsrail'in Zaliminden kurtuluşu şeklinde alaycı bir başlık atmıştır¹⁶⁷.

Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Sultan Reşat tahta geçirilmiştir. Sultan Reşat yapısı itibarıyla yumuşak, parlamento ile uyumlu çalışabilecek, meşrutî bir demokraside örnek olarak gösterilebilecek bir padişahı. Sultan Reşat, tahta çıktıktan sonra Tevfik Paşa'yı yeniden sadrazamlığa getirmiştir. Bu davranış cemiyet ve mecliste şaşkınlık yaratmış ve gerekli uyarılar yapıldıktan sonra Hüseyin Hilmi Paşa sadrazamlığa getirilmiştir¹⁶⁸. Meclis-i Mebusan'ın ilk dönemi, yani Kamil Paşa'nın düşürülüşüne kadar olan dönemde meclis kendi kişiliğini arama çabasında olmuştur. Kamil Paşa'nın tutumu meclisi zaten ikinci planda görmeye ve mümkün olduğu kadar yok farz etmeye dayanıyordu. Anayasa'da yapılan değişiklikler İttihat ve Terakki'nin sonuna kadar devam etmiştir¹⁶⁹.

2.5. Yahudilerin Yeni Anayasa'yı Yerleştirme Çabaları

Yahudiler, İttihat ve Terakki'ye, onun ilan ettiği yeni rejime ve onların toplumu birleştirmek amacıyla olan Osmanlılık siyasetine sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Bunu yaparken birincil gayeleri Osmanlı'nın yeni hükümetinde siyasi bir yer edinmek kısacası Osmanlı hayatına katılmaktır. Buraya kadar edindiğimiz bilgiler ışığında şunu söyleyebiliriz ki aslında Yahudiler Osmanlı'nın geleceğini tayin etme konusunda İttihat ve Terakki'yi yönlendirmek istemektedirler. Zira Osmanlı'nın geleceği demek Filistin'in geleceği demektir. Kendi açılarından Sefarad ve Magardi Yahudileri İmparatorluğu modernleştirip dönüştürmek için çaba göstermekte istekli davranmışlardır. Anayasa'nın ilanından haftalar sonra Yahudi toplumunun mensupları dindaşlarını yeni anayasal rejim hakkında bilgilendirmenin yanı sıra yaklaşan seçimlerde parlamento da yer almak için seferber etmişlerdir. Konuyla ilgili Kudüs'te yapılan ilk toplantıda yüzlerce erkek ve kadın Yitzhak Levi'nin anayasa hakkındaki dersini dinlemek için toplanmışlardır. Yitzhak Levi konuşmasında eski rejimi eleştirmiş, Selanik'te ki devrimi anlatmış, anayasanın ilgili bölümlerini sesli okumuş ve her bir bölümün önemli yerlerini dikkate alan konuşmasını kalabalığa sunmuştur.

¹⁶⁷ Kedourie; agm, s.6.

¹⁶⁸ Çavdar; age, s.55.

¹⁶⁹ Çavdar; age, s.56.

Levi, konuşmasında net bir şekilde Osmanlılık fikrini kucaklamış, devrimden sonraki süreçte “*Osmanlı milletinin vatandaşıyız ve özel dernekleri başlatmak bizim için bir görevdir.*” Demiştir. Bütün Yahudileri Türkçe ve Arapça öğrenmeye ve Osmanlı Filistin sivil hayatına uyum sağlamaya davet etmiştir. Onun konuşması heyecan verici olmuştur. Pek çok Osmanlı vatandaşı Levi’yi Osmanlı parlamentosuna Yahudi aday olmaya layık görmüştür. Levi’nin siyasi rakibi ve Yahudi toplum lideri Albert Antebi tarafından ifade edilen Osmanlıcılığın gelecekteki benzer durumudur. Ütopik olmamasına rağmen Antebi net bir şekilde devrimin dönüştürülebilir ve modernize edilebilir potansiyelini anlamış ve şu şekilde ifade etmiştir:

“Özgürlükleri ve hakları kısıtlanmış bir halkın bütün sosyal hayatını dönüştürme ve birleştirmeyen ve bölen önemli düşüncelerin hâkim olduğu bu heterojen toplumların birleştirilmesi yolculuğundayız... Özgürlük toplum hayatında ani değişikliklere neden olacak, eşitlik kriz çıkaracak, Müslüman bir parlamentomuz olacak, çok iyi olmayan tepkiler belki fakat anayasamızı koruyacağız”¹⁷⁰.

Antebi, sanayiye, tarım, ticaret, gelişim ve toplum hizmetlerini geliştirecek “*yerlilerle sıkı bir işbirliği*” tavsiye etmiştir. Yahudi toplumu sayısal olarak imparatorlukta bir azınlık olması gerçeğine karşın, Antebi bir meslektaşına büyük harflerle şunu yazmıştır *silahımız, prensiplerimiz, Osmanlı toprağına katı bir bağımlılık, siyasi ve ekonomik yenilenmeye adanmış olan işbirliği ve eşsiz olan tarihi Yahudi hoşgörüsüne, eşitliğe inanmak olacak.*

Böyle bir görüş saferdi Yahudi basınından Librela, ha-harut, onun İbrani kolunda ve rakip gazete El Paradizo’da ses getirmiştir. El Liberal gazetesinin ilk sayısında “*İmparatorluğun bütün halkı zevkten dört köşe... Ki buda bütün Osmanlılar için yeni bir hayatın başlangıcını işaret eder.*” Satırları yer almıştır. Tartışma boyunca, Saferdi basını sürekli Osmanlıcılığın düşüncelerini desteklemiş ve toplum hayatında Yahudi katılımının yükseltilmesi fikrini kulaktan kulağa işlemiştir. Filistin’de çıkan çok sık olmasa da Yahudilikten farklı olaylara ilgi duyan diğer Yahudi gazetelerinden biri göstermiştir ki, Saferdi gazeteleri Osmanlı ve Arap konularında iyi bilgilendirilmişler ve bu konuyla ilgilenmişlerdir. Bunlar düzenli olarak Osmanlı siyasi hayatı kadar yerel yönetimler hakkında makaleler sergilemiş ve sık sık okuyucuları için makale tercüme ederek Türk ve Arap basını arasında bir köprü gibi hizmet etmişlerdir. Böyle bir

¹⁷⁰ Campos; agm, s. 463-464.

durumda toplumun geleceği için yapılan toplu tartışmalar için önemli forum olarak görev yapmışlardır¹⁷¹.

30 Mayıs 1909 tarihli The New York Times gazetesi'nin aşağıdaki haberinde ünlü Yahudi Banker Schiff, Yahudilerin Osmanlı toplumuna katılımının yükselmesi ve bu durumun Yahudi milliyetçiliği ile zedelenmemesi gerektiği hususunu vurgulamaktadır¹⁷².

...Fakat ben Filistin de bir devlet kurulması gibi bir şeye çok ciddi bir şekilde karşıyım. Bu benim değişmeyen fikrim ki Yahudilerin her zaman tercih edildiği ve bundan sonra önemli yerlerin alınacağı Türkiye'de ki yeni durum-sahip oldukları yerlerden dolayı hali hazırda devam eden Osmanlı imparatorluğunun yeniden inşasına yardım ettiler-Filistin' de Yahudi milletinin yeniden oluşturulması propagandası hoş gitmeyecektir. Yeni rejim altında Türk milletinin buna sinirleneceği kesindir. Daha sonra ki ifadeler Osmanlı İmparatorluğunun doğruluğunun güçlenmesinden başka bir işe yaramaz. Fakat Mezopotamya' da otonomi temelinde büyük bir koloninin kurulması eşit bir kırgınlığa neden olmaz mı? Herhangi bir otonominin oluşması gibi siyasi oluşumları içeren projelere hiçbir şekilde katkı sağlamam ya da sempati duymam. Ben Yahudilerin Amerika'ya gittikleri gibi Mezopotamya ya da gitmelerini isterim çünkü başarılı bir sulama sisteminin uygulanması ile Mezopotamya da fırsatları çok daha muhteşem olur.

Ben Yahudi milliyetçisi değilim. İnaniyorum ki, aslında, Yahudi milliyetini yeniden oluşturmaya gayret etmeye devam etmek ya da şimdi ya da daha sonra Yahudi halkının büyük bir bölümün amacının sürekli üstü kapalı sözler olması, Yahudilere büyük bir zarar veriyor-özellikler Filistin de ki- ve Türkiye de ki hali hazırda yer edinmiş olan Yahudilerin durumuna zarar veriyor. Bu hususta aynı gazetenin 17 Ocak 1910 tarihli haberinde ise Osmanlı'nın Yahudilerle olan bağı masaya yatırılmış ve Yahudilerin refahı Türk imparatorluğuna bağlıdır ve eğer amacımız, Filistin'de Yahudi halkı için resmi olarak tanınmış açık bir oluşuma ulaşmak istiyorsak her şeyden önce güçlü bir Türkiye'ye ihtiyacımız var". İfadesi kullanılmıştır¹⁷³.

¹⁷¹ Campos; agm, s. 463-464.

¹⁷² "Schiff is Against a Jewish Nation", The New York Times, 30 May 1909, s. 3.

¹⁷³ "Jews are Flocking in to The Holy Land", The New York Times, 17 January 1910, s. 1.

2.6. Osmanlı Mason Locaları'nın Yeniden Yapılanması

İstanbul'da ilk Mason Locaları'nın 18. yüzyıl başında ortaya çıktığı belirtilmiştir¹⁷⁴. İngiliz ya da Fransız Masonluğuna göre bir yüzyılı aşan bir gecikmeyle Osmanlı topraklarında kurulan İtalyan Locaları, o dönemdeki yabancı obediyanlara bağlı diğer localar gibi "Sömürge Masonluğu'nun" çizgilerini taşıyan kendi ulusal çıkarlarını temsil edip kollayan ve diğer obediyanlarla sürekli rekabet halindeki kuruluşlardır.

19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarındaki İtalyan Locaları hızlı bir gelişim gösterirken Abdülhamid tahta geçtikten sonra siyasal durumun değişerek aleyhlerine dönmesi sonucu, İtalyan Obediyansı'na bağlı localar da İtalia Risorta Locası dışında bir biri peşisıra yok olmuşlardı. 1900'de Büyük Üstat Yardımcısı Ettore Ferrari'nin Osmanlı toprakları'na gelmesine kadar¹⁷⁵. Jön Türk devriminin ardından Selanik'de on kadar mahfil kurulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan çoğunun ömrü kısa sürdü fakat içlerinde başarılı olanlar da çıktı. Örneğin Türk Locası Mithat Paşa, Kasım 1912 ye kadar sürekli gelişen bir kuruluş oldu.¹⁷⁶

Büyük İskoç Locası tarafından tanındığı söylenen *Mısır Büyük Locası*'nin Üstadı İdris Ragıp Bey; Mısır, Suriye, Filistin ve daha sonra Romalı Katolik pek çok Masonun garip hadiseleri ile karşılaşacağı Lübnan'daki pek çok locanın kurucusu idi. Muhammed Örfi Paşa da Mısır, Kudüs ve Güney Suriye'deki bazı locaların kurucusu idi ve İstanbul localarını sistemine dâhil etmeyi çok arzulamıştır. 1909 baharında bu amaçla buraya gelmiştir. Malum sorunlarla karşılaşmış ve 13 Nisan ayaklanması meydana geldiğinde, korkarak Mısır'a kaçmıştır. Bu olaylardan önce İdris Ragıp, İtalyan locasında 17. derece olan Alexandraya yükselen Prens Aziz Hasan'ı İstanbul localarını Mısır Büyük Locası altında bir araya getirmesi için yetkilendirmiştir ve Masonlar tarafından yönlendirilen Makedonyalı güçlerin başkente girişten ve masonluğa şiddetle karşı olan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra müzakereler başlamıştır. Gerekli yetki İtalyan *Orient*'inden elde edilmiş ve Prens Aziz Hasan *Belçika Yüksek Farmasonluk Konseyi*'nden Yusuf Sakakini Bey'den aldığı özel güçlerle 33. dereceye yükseltilmiş ve *Türkiye Büyük Orienti*'ni oluşturmak için yetkilendirilmiştir¹⁷⁷. 1 Nisan 1909 'da 45 Türk Locası'nın temsilcileri İstanbul'da buluştu ve "Grand Orient Ottoman"ı (Osmanlı

¹⁷⁴ Dumont; age, s.13

¹⁷⁵ Gündoğdu; agm, s.20-21.

¹⁷⁶ Dumont; age, s.64.

¹⁷⁷ Kedoure; agm, s.8.

Büyük Doğu) kurdular¹⁷⁸. Bağımsızlıklarına aşırı düşkün olan İttihatçılar devrim için yabancı desteğini reddettikleri gibi, Masonluk konusunda da aynı tavrı göstereceklerdir. İttihatçılar'ın; İngiliz, Fransız yada İtalya'ya bağlı Türk Mason Locaları yerine Ulusal Büyük Locası'na bağlı bir Masonluğu gerçekleştirmeleri son derece doğaldı. Yabancı Obediyanslara bağlı olmak yerine bağımsız bir obediyans kurma yolunu seçen Türk Masonları 24 Haziran 1909'da resmen Prens Aziz Hasan başkanlığında yüksek Şura'yı (Şura-i Ali-i Osmani) yeniden kurmuştur. Ağustos 1909 da Türkiye Büyük Maşrıkı'nı kurularak¹⁷⁹ İçişleri Bakanı Mehmed Talat Bey *Büyük Üstad* yapılmıştır. Bu durum 1909 Nisan'ındaki Makedonya güçlerinin Abdülhamid üzerindeki zaferi ile aynı zamanda İtalyan güdümlü farmasonluğun İngiltere tarafından tanınan Mısır Büyük Locası üzerindeki zaferi de sayılmıştır. İstanbul'daki tüm localar gibi Mısır Locaları'da peyderpey bunu kabul etmiş ve Suriye, Mısır ve diğer Osmanlı localarının *Osmanlı Büyük Locası* adı altında birleştirilmesine karar verilmiştir¹⁸⁰.

Jön Türk devriminden doğan bu yerli Masonluk bütününde büyük yabancı obediyanslar tarafından gayet soğuk bir şekilde karşılandı. İngiltere'de İskoç Büyük Locası, yeni Türk örgütünü tanımayı önce reddetti ve işlerin sonunda yoluna girmesi için çok sayıda müdahale yapılması gerekti. Fransa'da da Maşrık-ı Azam ve Büyük Loca ancak 1910'un ortalarına doğru yani kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra Maşrık-ı Azam-ı Osmanî ile ilişki kurmaya karar vermişlerdir¹⁸¹. Yüksek Şura'ya bağlı Vatan, Muhibban-ı Hürriyet, Şafak, Vefa Localarıyla birlikte Mısır Büyük Locasına bağlı Rense ve Uhuvvet-i Osmaniye Localarıyla, Renaissance Locasından ayrılan kardeşler'in kurduğu İttihat Terakki Hakiki Muhipleri Locası'nın katılımıyla kurulan Büyük Loca ile Yüksek Şura arasında 1 Kasım 1909 tarihinde bir de konkordato imzalanmıştır¹⁸². Prens Aziz Hasan, Sakakini eşliğinde bu amaçla Mısıra dönmüş fakat İdris Ragıp Bey ve diğerleri bu fikre karşı çıkmış ve imtiyazlı vilayetler olarak kalan Mısır ve Lübnan siyasi olarak da farmasonlukta bağımsız kalmışlardır. Daha sonra Prens Aziz Hasan onu İstanbul'a sevk eden İdris Ragıp ile bozmuş ve Talat Beyden gelen emirler doğrultusunda Osmanlı Büyük Locası'nın Üstadı Mısırlı milliyetçi lider Muhammed Farid'i İstanbul Büyük Locası'nın Mısırdaki delegesi olarak atamıştır. Bu atama

¹⁷⁸ Akgül; age, s.403.

¹⁷⁹ Gündoğdu; agm, s.25-26.

¹⁸⁰ Kedoure; agm, s.8.

¹⁸¹ Dumont; age, s.70.

¹⁸² Gündoğdu; agm, s.26.

Tatah'ta bir locada gerçekleştirilir. Yüce Hidiv Mısırlı milliyetçilerle İttihat ve Terakki Komitesinin siyasi farmasonluk yönündeki adımını şiddetle reddederken, Mukattam'ın, Şahin Makaryusu Halil Hamade Paşa ve diğer milliyetçilere sempati duymayan önde gelen Mısırlı masonlar da atamaya karşı güçlü bir şekilde muhalefet etmişlerdir. Fakat bir kez yapılan atama geri alınamamıştır. Halil Hamade Paşa, Muhammed Farid'in Büyük Üstad veya Muhterem olmaması gerektiği koşuluyla Mısır için ayrı *Büyük Osmanlı Locası* kurulması için bir çözüm sunmuştur. Mısır'da Büyük Osmanlı Locası'nın kurulması ve Büyük Üstad'ının atanmasıyla Muhammed Farid'in Büyük İstanbul Locasının delegeşi olarak atanmış olması bir yanlışlık olacaktır. Hahil Hamade Paşa, şimdi İstanbul'da ve Yahudi vekil Selanik İtalyan Locası'nın Üstadı Karasu'ya Talat beyle birlikte yukarıda bahsedilen gayeyi gerçekleştirmek için ulaşmaya çalışmıştır. Prens Aziz Hasan ve Muhammed Farid'de İstanbul yolundadırlar. Talat Bey, Muhammed Farid'in Mısır'a delege atandığının doğru olmadığını, o ve onun komite arkadaşlarının böyle bir gaf yapamayacaklarını açıkladığında kasten yalan söylediği ve muhtemelen komitenin baskısı altında sırlarını ifşa etmeyecekleri ortaya çıkacaktı. Bu arada Sakakini de Mısırdan Suriye'ye geçtikten ve Suriye'de Osmanlı Büyük Orienti ve locaları ile ilgili biraz vakit geçirdikten sonra İstanbul'a gelmiştir¹⁸³.

Fransız Localarına gelince; zaman Fransız Obediyansı Masonluğu için hiç elverişli değildi. Görünürde uslu duran Alman İtalyan ve İngiliz locaları fazla rahatsız edilmiyordu. Fransız locaları ise tam aksine yetkili makamların derin kuşkularıyla karşılanıyordu. Radikalizme eğilimli bir obediyansın çocukları olan bu locaların, imparatorluk sathında yıkıcı düşüncelerin yayılmasını kolaylaştırdıklarından kuşulanılıyordu.1901 sonunda İstanbul'da Fransız Obediyansı'ndan bir tek loca kalmamıştı. Maşrık-ı Azam-ı Osmanî 'nin kurulması birçok yabancı loca için tatsız sonuçlara sebep oldu. Bu kurbanlar arasında La Renaissance de yer alıyordu. Tüm Jön Türkleri Fransa Maşrık-ı Azamı'nın bayrağı altında toplamayı beklerken milli seçkinlerin bakışının farklı bir yönde olduğunu saptamak zorunda kalmıştır. Tüm çabalarına rağmen 1910 yılı yani kuruluşunun ikinci yılında sadece yirmi kadar üyesi vardı. Maşrık-ı Azam-ı Osmanî La Renaissance 'ın genişleme hevesini iyice kursağında bırakmak için Ağustos 1909'da Fransızca çalışan bir mahfil kurmuştu "Les Vrais Amis

¹⁸³ Kedourie; agm, s.8.

du Prfogres et de l'Union" (İttihat ve Terakki'nin Gerçek Dostları) adı verilen bu mahfilin Fransa Maşrık-ı Azamı'na bağlı locaya büyük zarar verdiği anlaşılmıştır¹⁸⁴.

2.7. Osmanlı Coğrafyasındaki Mason Locaları'nda Görülen Artış

Abdülhamid'in saltanatı döneminde kendilerini ifade etmekten çekinen Yahudi-Masonlar II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra adeta uykudan uyanmışçasına yayılmaya başlamışlardır. Bunda en önemli etken İttihat ve Terakki'nin onlara sağladığı özgürlük ortamıdır. Abdülhamid'in devrilmesinde İttihat ve Terakki'den yardım ve desteğini esirgemeyen Yahudi-Masonlar; İttihat ve Terakki Cemiyetinden, özellikle Siyonizmin yayılmasında ve her türlü siyasi ve sosyal ideallerinin gerçekleşmesinde aynı destek ve tavizi beklemişlerdir. Şimdi yardım sırası İttihat ve Terakkide idi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra farmasonluk localarının Makedonya'nın her ili ve ilçesine mantar gibi yayıldığı fark edilmiştir¹⁸⁵. 1901 ile 1908 Jönrtürklerin kitle halinde İtalyan locasının sütunları arasına yönelişi bazı "biraderler" tarafından Mosonluğun siyasetler üstü amacından tehlikeli bir sapma olarak algılandı. Protesto gösterisi olarak bir grup Mason Fransa Maşrık-ı Azamı Obediyansına geçmek için İtalya Maşrık-ı Azamından ayrılmaya karar verdiler. Diğerleri, daha belirsiz nedenlerle İspanyol Masonşuğunun vesayetine geçmeyi yeğlediler. Bu ve diğer karışıklıklara rağmen Palazzo Giustiniani, Selanik'ten düzenli olarak gelen terfi taleplerini karşılamayı sürdürdü¹⁸⁶.

Bir sene içerisinde yaklaşık on iki locanın faaliyet göstermeye başladığı başkentte de İttihat ve Terakki Komitesi'nin faaliyetlerini saklamak için uygulanan kurnazlıkları ortaya çıkarmak için pek fazla araştırma yapmaya gerek yoktu ki bu da gizli toplum olmaya açıktan açığa son vermiştir. Gizli bir propaganda faaliyeti devam ediyordu ve önemli yerleri tutan memurlar ve diğerleri pozisyonlarının, terfilerinin ve sürekli geçimlerinin Mason localarına üyeliklerinin devamlılığına bağlı olduğunu anlamış gözüküyorlardı. Bazılarına Mason olmakla Mısır, Girit ve ülkenin ulusal büyüklüğünü etkileyen diğer meselelerin Türkiye lehine dönüşeceği, siyaset dünyasının en içteki sırrının onlara aşikâr olacağı, İngiltere'nin son kralının kardeşleri olacakları ve İstanbul'u ziyaret ettiğinde onunla el sıkışabilecekleri ve imzasını alabilecekleri vesaire söylenmişti. Bunların pek çoğu eskiden kurulmuş İngiliz locası *La Turquie*'yi ziyaret etmeye ve bazıları iştirakte başarılı olmaya başladılar. Her gayret onları Mason olmakla

¹⁸⁴ Dumont; age, s.40.

¹⁸⁵ Kedourie; agm, s.6-7

¹⁸⁶ Iacovella; age, s. 42.

bir İngiliz kuruluşuna katıldıklarına inanmaya sürüklemişti. Mısır'daki benzerleri gibi yeni localar, Eski İskoçya ritüelini takip ettiklerini iddia ettiler ve yanlış olarak Osmanlılar arasında İngiliz isminin verdiği güven fikriyle İngiltere Kralı'nın koruyucusu olduğu İskoçya Büyük Locası'nın imtiyazını dolaylı olarak ellerinde tuttuklarını ifade ettiler. Komitenin ordu üzerindeki kontrolünü devam ettirmek için subaylar özellikle öğrenci subaylar Mason yapılmışlar ve *Resna* isimli locaya kabul edilmişlerdi. Komite vekillerinin çoğu ve senatörler de en başta gelenlerinden İçişleri Bakanı Talat Bey, Maliye Bakanı Cavit beyin olduğu *La Constitution* locasına ait Masonlar oldular. Açıkta kalacaklarını ve mevcut yerel siyasi sınırların ve entrikaların dışında kalacaklarını gören bazı muhalif vekiller özellikle Araplar, *Osmanlı Kardeşliği* ve *Hürriyetseverler* Locaları gibi localar kurmuşlar ve bunlara katılmışlardı. Ayrıca, farmasonların doktrinlerine benzer öğretilere sahip, daha çok güney Arnavutluk ve Makedonya'da yerleşik yaklaşık 1.000.000 geleneksel olmayan İslami mezhebe bağlı Bektaşiler ve yandaşları farmasonlara katılma isteklerini açıkça göstermişlerdi. Ancak bunlar, daha çok farmasonluğun bazı Avrupa ülkelerinde karşılaşılan siyasi ve ateist şeklinin karşıtı olan gerçek anlamıyla hareketlenmişlerdi¹⁸⁷.

Yukarıda bahsedilen localara ek olarak, şu localar İstanbul'da 1909-1910 yıllarında kurulmuştur:

Doğuya Özgü Vefa, *Les vrais Amis de l'union et Progres*, *Byzantio Risorto*, *La Veritas*, *La Patrie*, *la Renaissance* ve *Makedonya Risorta*'nın bir şubesi ve *Şafak*. Tüm bu localar, Selanik ve Makedonya'daki farmasonluk ağı gibi özellikle hemen hemen hiç temsil edilmeyen Yahudiler, Yunanlılar, Ermeniler ve diğer yerel Hristiyan unsurlar tarafından yönetildikleri veya canlandırıldıkları görülmüştür. Yukarıda Mısır Prensi Said Halim'den bahsedildi. O, kardeşi Abbas Halim, Prens Aziz Hasan ve şiddetle hareke zorlanan diğer Mısırlılar onunla birlikte çalışan ve finansal olarak İttihat ve Terakki komitesine yardım eden Hidiv'den nefret ediyorlardı. Selanik aracılığı ile farmasonlukla tanışan Genç Türklerin Mısır Masonluğu'na bağlanan farmasonluk süreci genellikle Boğaziçi sahillerindeki siyaseti karakterize eden bir ters akım konusu idi ve biraz anlaşılması zordu. Masonların kendileri bile ne olduğuna dair çelişkili hesaplar vermekteydiler¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Kedourie; agm, s.6-7

¹⁸⁸ Kedourie; agm, s.6-7.

Bir Mason Üstadı olan Kemalettin Apak, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Makedonya'daki mason localarının içli dışlılığı konusunda, *Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi* adlı kitabında şöyle yazmaktadır:

*Şunu söyleyeyim ki, Masonluk bu bölgede İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne nasıl hizmet etti ise bilahere Meşrutiyetin ilanını müteakip bu cemiyet de Türk Masonluğunun teşkilatının gelişmesine öylece hizmet etmiş ve onun yükselmesine amil olmuştur*¹⁸⁹.

Masonluğun artık moda oluşu sadece mevcut localara yaramakla kalmadı 1908 yazının devrimci olayları çok sayıda yeni locanın kurulmasına da kapı açtı ve bu localar çok sayıda üye kaydetmeye başladılar. Bütün bu yabancı localar selefleri gibi çeşitli yabancı obediyanlara bağlıydılar. Ancak kısa bir süre sonra JönTürkler kendi atölyelerini ve kendi obediyanlarını kurmaya başladılar. Anlaşılan başlıca hedeflerinden biri bu yolla yabancı mahfillerin çoğalmasını önlemektir; yoksa bu çoğalma kısa vadede Osmanlı İmparatorluğunda tam bir Masonik kolonizasyon tehlikesine yol açacaktı¹⁹⁰.

2.8. Siyonist Menfaatlerin Yahudi Basınında Yankısı

İhtilalden önce Yahudi teb'anın sadakatine güven duyulmaktadır. Ancak gelişen olaylar, yaşanan tecrübeler ve Yahudilerle ilgili şaşkınlığa şayan haberler, güven sarsıcı bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu şüpheye sebep olan en önemli faaliyetleri ise Siyonistlerin siyasi menfaatlerini dillendiren Yahudi gazeteleridir. Jön Türk Devriminden sonra basını daha da özgürleştiği dönemde Yahudi çevrenin gazete sayısında da bir artış görülür. Yayımlanan gazete sayısı bütün cemaatler toplamında 389'dur. Dünya Siyonist Örgütünün sübvansede ettiği gazeteler devrimde sonra daha da köklenerek bir propoganda aracı halini almıştır¹⁹¹. Aşağıdaki 9 Ekim 1909 tarihli Osmanlı Arşivine ait olan belge bu konuyu açıkça ifade etmektedir.

Her ne kadar Osmanlı teb'asından olan Musevilerinin sadakatkârâne hislerinin bu kabil evhamla kandırılması mümkün değil ise de bunların bazı gazeteleri ele geçirerek, bir çok Musevi hanelerine cemiyetin menfaatine mahsus îâne kutuları yerleştirerek para topladıkları ve Dersaadet'te cemiyetin yardımıyla yayınlanan Fransızca (Öror) gazetesinin ayrıca (Osmanişer Loyd) ve (La Turki) ve (İstanbul) gazetelerinin de

¹⁸⁹ Soysal; age, s.236.

¹⁹⁰ Dumont; age, s.70

¹⁹¹ Benbassa- Rodrigue; age, s.261.

bunlara hoş görünme çabası içinde oldukları, Selanik'te neşrolunan ceridelerin, ekseriyle İzmir'de çıkan (Novelist) ve İstanbul'daki (Curyu) gazetelerinin Siyonistliği korumaya çalıştıkları ve bu surette matbuatta mühim bir mevki işgale başladıkları görülür. Bu durum İstanbul'un mühim evrâk-ı havadisinden olan (.. Tiyempo) gazetesi başında olduğu halde Siyonistler aleyhinde bulunan bazı Türkçe gazetelere de yansıyan bir münakaşa başlatmıştır.

*6 Teşrinievvel sene 325/9 Ekim 1909*¹⁹²

Modernizasyonun diğer bir sonucu gittikçe artan sayıdaki Osmanlı Yahudileri'nin politik Siyonizm ile olan yakınlıklarıydı. Siyonizm İmparatorluktaki etnik gruplarının çoğunun siyasi elitlerinin önemli kesimlerince benimsenen türde fikirler ve çözümler çeşidi sunmuştur. Ayrıca Yahudi ruhunun derinliklerinden kaynaklanan bir hassasiyete müracaat etmiştir Böylece modernistlerin yanı sıra pek çok gelenekselci de bunu benimsemiştir. Aslında, Siyonizm gelenekler ve modernlik arasında köprü kuran tek kitle hareketi idi. Siyonizm içerisinde siyasiden çok kültürel canlanmaya vurgu yapan akımlar olduğu için ve Yahudi devletinin kuruluşu yakın bir ihtimal olmadığından, Jönürklerin bazı sözcülerinin yanı sıra pek çok Osmanlı Yahudisine göre, Siyonizm ve Osmanlılık arasındaki çekişmeler aşılabilir görünmüştür¹⁹³.

Yahudi Gazetelerinin birçoğunun Siyonist saflarda yer alma nedeni ideolojiye olan inançları değildi. Gazetenin hem sahibi hem yöneticisi hem de başyazarı olan kişiler genellikle gazetelerini yaşatmak için gerekli parayı sağlayacak kaynakların tarafında yer alıyorlardı. Sözü geçen grubun içinde ideolojiye inançlarıyla hareket edenlerde vardı¹⁹⁴.

2.9. Osmanlı Toprakları'na Yahudi Akını

Daha öncede zikredildiği gibi Jöntürkler'in ilk sahneye çıktığı dönemden itibaren Yahudiler onlarla güç birliğine başlamış ve geleceklerini Osmanlı Devleti'nin geleceği ile bir tutmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin geleceğini şekillendirecek olan bu ittifak ihtilalden sonra da devam etmiş; II. Meşrutiyet'in tesisinde önemli rol oynayan Yahudiler, ihtilalden sonra İttihat ve Terakki tarafından şükran duygularıyla devletin en kritik noktalarına yerleştirilerek taltif edilmişlerdir. Bununla da kifayet bulmayan bu medyun-u şükranlık Osmanlı'nın yıkılışına kadar devam etmiştir. İttihat ve Terakki,

¹⁹² BOA, DH. EUM. THR, Belge No: 9 / 2.

¹⁹³ Levy; age, 10.

¹⁹⁴ Benbassa- Rodrigue; age, s.283-284.

Rusya ve Romanya’da zulüm gören Yahudileri Osmanlı topraklarına çağırarak bir adım atmıştır.

7 Mayıs 1909 tarihli *Christian Science Monitor* gazetesinde yer alan “*Jews in Salonika Flock to Young Turks' Standard*” başlıklı haberde;

TÜRKLER YAHUDİ AKINI DAVET EDİYOR

Devlet bütün kısıtlamaları kaldıracağını ve göçmelere tam vatandaşlık vereceği sözü verdi. İstanbul Parlamento başkanı olan Ahmet Rıza, Türkiye hahambaşı Haim Paşa’yı Perşembe günü ziyaret etti ve Rusya ve Romanya da ki Yahudileri Türkiye’ye göçmeye davet etti. Türk devletinin iyi niyeti olarak Ahmet Rıza paşa Haim Paşa’ya hükümetin Yahudi göçüne karşı bütün kısıtlamaları kaldıracağını ve daha da önemlisi “Türkiye’ye ulaştıklarında Yahudi göçmenlerine hemen tam vatandaşlık verileceğini” bildirdi¹⁹⁵.

Aynı mevzu ile ilgili başka bir gazetenin haberinde ise;

TÜRKİYE YAHUDİLERE GELMELERİNİ SÖYLÜYOR

Ulaştıklarında tam vatandaşlığı müzakere etmeyi teklif ediyor, Yahudi Sabah gazetesi Türk Devleti’nin Rusya ve Romanya’da ki Yahudileri Türkiye’ye yerleşmeye davet ettiğini ve bütün kısıtlamaları kaldırdığını ve onlara tam vatandaşlık hakkı tanıdığını bildiren İstanbul’dan gelen özel bir telgrafi dün gece yayınladı. İşte telgraf metni:

Ahmet Rıza, Parlamento başkanı, Yahudilerin Türkiye de ki ruhani lideri olan Haim Paşa’yı ziyaret etti ve Türk hükümeti olarak Rusya ve Romanya da ki Yahudileri Türkiye’ye göçmeye davet etti. Türk hükümetinin de iyi niyeti olarak, Ahmet Rıza hükümetin Yahudi göçüne karşı bütün kısıtlamaları kaldıracağını ve daha da önemlisi Türkiye’ye ulaştıklarında hemen Yahudilerin tam vatandaşlığı ile ilgili müzakerelerin başlayacağını” belirtti¹⁹⁶.

1909’da anayasal düzene geçişin hemen ardından İttihat ve Terakki Partisi, Yahudiler’in İmparatorluğun her yerine göç edebileceğini halka açık bir beyanname ile duyurmuştu. Devam eden Rus Pogromlarına¹⁹⁷ karşı Yahudiler’in İmparatorluğa sığınabileceğini savunan Parti liderleri, yine de Yahudiler’in belli yerlerde toplanmalarının engellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdi. Kaygıları geride kalan yarım yüzyıl boyunca İmparatorluğa

¹⁹⁵ “Jews in Salonika Flock to Young Turks' Standard”, *Christian Science Monitor*, 7 Mayıs 1909.

¹⁹⁶ “Jews in Salonika Flock to Young Turks' Standard”, *Christian Science Monitor*, 7 Mart 1909, s.2.

¹⁹⁷ Pogrom: Dinsel, etnik veya siyasi nedenlerle bir guruba karşı yapılan şiddet hareketidir.

sorun teşkil eden milliyetçi ayaklanmalara benzer bir milliyetçi sorunun ortaya çıkma ihtimalinden kaynaklanıyordu¹⁹⁸.

23 Temmuz 1909 Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin genel kâtibi olan Dr Nazım Bey Yahudi sermayesinden yararlanarak Osmanlı maliyesinin düzeleceğine inanmaktaydı. Hatta Ruslar'ın zulmünden kaçan Yahudileri Mezopotamya'ya yerleştirme projeleri geliştirdi. Bu projeler çerçevesinde bölge halkının kalkınacağı konusunda görüşlerini daha da genişletti¹⁹⁹.

2.10 İhtilalden Sonra Yahudi Cemaatinin Durumu

Coğrafi olarak, Yahudiler imparatorluktaki en dağınık grup idi. Anadolu ve Arap vilayetlerinin hemen hemen tümünde yaşamaktaydılar. İzmir ve diğer Batı Anadolu şehir merkezlerinde varlıkları belirgin seviyedeydi. İstanbul, Selanik, Edirne ve Gelibolu gibi önemli Avrupa vilayetlerine ilaveten, Bosna, güney Bulgaristan ve Makedonya'da Yahudi toplulukları bulunuyordu. Osmanlı Yahudiliği kültürel olarak en çeşitli etnik gruptu. Avrupa ve Anadolu vilayetlerinde, Yahudi İspanyolcası konuşan İspanya göçmeni Yahudiler baskındı. Bununla birlikte, Doğu Avrupa'dan özellikle Rusya ve Romanya'dan son zamanlarda artan göç ile Yahudi Almancası konuşan Eskenazi grupları gittikçe önem kazanmaya başlamıştı. Ayrıca, büyük liman şehirleri İstanbul, İzmir ve Selanik'te İtalyan Yahudi cemaatleri mevcuttu. İmparatorluğun başka yerlerinde, Arapça, Kürtçe ve Aramice konuşan Yahudiler vardı. Aslında, Yahudiler kadar çok dil bilen başka etnik grup yoktu. Bu iki faktör, büyük fiziksel ayrılma ve kültürel ve dil çeşitliliği ulusal bir Yahudi hareketinin doğması için diğer etnik gruplarda olduğu gibi yeterli olmamıştır²⁰⁰.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yahudi aydınların bir kısmı batılılaşabilmek için Fransızca bir kısmı da Türkçe konuşmak gerektiğini savunmuşlardır. Netice de 1900'de milli lisan olarak kabul edilmiş olan İspanyolca'nın terk edilip yerine Türkçe'nin konuşulmasına karar verilmiştir. *Tamim-i Lisan-i Osmanî Komisyonu* adıyla bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonda bulunan kişiler okullarda ve Yahudiler arasında Türkçe'nin öğretilip konuşulmasını sağlayacaklardı. Komisyon kısa süre sonra çalışmalarına başlamıştır²⁰¹. Komisyon; Jak Mandil, Haim Nahum, Jak Samanon vs.

¹⁹⁸ Shaw; age, s.358-359.

¹⁹⁹ Eyicil; age, s.128-130.

²⁰⁰ Ortaylı; agm , s.1.

²⁰¹ Ülkühan Olgun; Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık, Giza Yay. İstanbul 2009, s.37-38.

gibi on kişiden oluşmaktaydı²⁰². İmparatorluğun, tüm milletlerinin öğrenim müfredatı benzer hale gelmiştir²⁰³.

1908’de II. Meşrutiyet ve Hürriyet’in ilanı ile beraber Selanik de işçi hareketleri fakir Museviler arasında epey taraftar bulmuştur. Avram Benaroya’nın tütün, sigara, demir çuha taş ve matbaa işçilerini bir araya getirip oluşturduğu “Federasyon “ isimli işçi kuruluşuna Selanik Musevileri büyük destek vermiştir²⁰⁴.

Haim Nahum ve etrafındakilerin öncülük ettiği İstanbul Yahudi Cemaati’nin *modernleşmeci* mensupları Jöntürkler ile yakın ilişkiler kurarak onları hararetle desteklemişler ve ihtilalden sonra İmparatorluktaki halklar arasındaki kardeşliğin dışavurumu olan kutlamalara büyük bir heves ile katılmışlardır. Siyasi yapıda ortaya çıkan değişikliği hem İstanbul’daki Hahambaşılığı hem de on yıl önce savundukları, İmparatorluğun çevresindeki baş hahamlıkları yenilemek için fırsat bildiler. Bu çabalarında Jöntürk ve İttihat Terakki Partisi’nin büyük desteğini görmüşlerdir. İlk reformlar, Levi’nin kaymakamlığının son dönemlerinde kötü yönetime terk ettiği Meclis-i Cismani’de gerçekleştirilmiştir²⁰⁵. Meclis-i Cismani’ye dini üye olarak hem Nahum; hem de kayınbabası Edirneli Abraham Danon’un yanı sıra en az onlar kadar ilerici Aşkenaz lideri Haham David Marcus atanmıştı. Böylece mecliste modernleşmeci çoğunluk sağlanmış oldu. Nahum bir ara AIU tarafından Levi’nin yerine Hahambaşılığa aday gösterilirken siyasi faaliyetleri AIU’nun geri adım atmasına sebep olmuştur²⁰⁶. Yahudi halkı ise Jöntürk Devrimi ile Birinci Dünya Savaşı arasında yaşadıkları ikilemden dolayı toplumsal bir krizin eşiğindeydiler. İmparatorluğu reforma ederken Osmanlı vatandaşı ve Yahudi olarak görevleri ne olmalıydı? Diğer etnik unsurlar gibi Osmanlı Yahudileri de İmparatorluğun etnik ve pro-milliyetçiliğin yükselişte olduğu bu dönemde tüm etnik ve dini topluluklar için evrensel haklar ve imtiyazlar sağlayan yeni gerçeği ile yüzleşmeyi bekliyorlardı. Bir taraftan Osmanlı Yahudileri yeni Osmanlı politik yapısında yer almayı hedeflerken, yeni Osmanlı sivil hayatını şekillendirmede aktif olarak yer alırken aynı zamanda Osmanlıcılığı bir ideoloji olarak yerleştirmeyi amaçlıyorlardı. Diğer yandan ise bu dönem toplumun ilerlemesi ve Avrupa

²⁰² Besalel; age, s.79.

²⁰³ Okşan Svastics. age, s.32.

²⁰⁴ Türker; agm, s.40-41.

²⁰⁵ Shaw; age, s.350.

²⁰⁶ Shaw; age, s.350-351.

Siyonizminin kuruluşu ve fikirlerinin algılanması dönemi ile çakışmıştır²⁰⁷. Yahudiler arasında yeni rejime karşı yaklaşımda coğrafi uzaklık çok önemli bir etken olmamış, Osmanlı idare merkezine en yakın olan Yahudi gruplar yeni rejime nasıl tepki vermişse Filistin'in belli şehirlerinde de devrim için halk desteği iyi olmuş ve ileri boyutlu siyasi ve toplumsal değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bir düzineden fazla Arapça, İbranice, Judeo-İspanyolca ve Yunanca gazete devrimci Osmanlı kamu alanına hem şekil hem de kaynak olarak hizmet etmiştir. Araştırmacılar tarafından *Geçici Balayı* olarak adlandırılrsa bile Filistin, devrimle, onun fırsat ve eksiklikleriyle imparatorluğun sonuna kadar meşgul olmuştur. Bir gazetenin Kudüs muhabirine göre, Kudüs Valisi bir gün İttihat ve Terakki tarafından söz verilen reform ilanlarını okurken Seferadlar dans edip şarkı söyleyerek, kılıç sallayarak ve bağıarak kaydırma kapaklı bir Tevrat'la geldiler. Yahudi toplulukları tarafından Yafa'da organize edilen kutlamada servis başladı ve Seferad Hahamı basamaklardan çıktı, Sultanı kutsadı ve herkes “âmin” diyerek cevap verdi... Haham Abrevaya Türkiye'ye karşı büyük görevlerinden bahsederken Türkçe konuştu. “*Şu andan itibaren Türk vatandaşı olduğum için artık Avrupalılardan utanmayacağım*” dedi. Bütün sihirli duygular gizlenmeden ifade edildi. Açık bir şekilde Yahudi konuşmacılar ön planda yer aldılar bundan da ötesi genel bir kutlama ve katılımcılarının çoğunun Yahudi olmadığı bir durum vardı²⁰⁸. Moiz Kohen Türkler ile Yahudiler arasında uyum fikrini savunan makaleler yazdığı zaman dönmelelere hitap ediyordu. Osmanlıcılığa yönelik bu güçlü destek göz önüne alındığında Selanik Yahudilerinin birçoğunun Yahudi milliyetçiliği fikrine yakınlık duymaması şaşırtıcı değildir²⁰⁹.

Bu erken devrim heyecanı Filistin'de ki Osmanlı sivil toplumunda da heyecan uyandırmıştır. Yerel reformların ve gelişmelerin anayasal düzenlemelerle yükseltilmesi için organizasyonlar yapılmıştır (Masonlar, ticaret odaları ve diğerleri gibi). Her üç dinin mensupları da Osmanlı imparatorluğunun ve Filistin'in ekonomik, kültürel ve siyasi olarak daha iyi hale gelmesini amaçlayan toplumsal dönüşümü sağlayacak yeni toplumsal bir iletişim oluşturmak için yer almışlardır. Bu Filistin Osmanlı modernleşme sınıfı sadece asillerden değil liberal eğitim almış ve özgür mesleklere sahip beyaz yakalı sınıftan, ortanın altındaki sınıfa kadar yüzünü batıya dönmüş ve vatanlarını ilerletmeye

²⁰⁷ Campos; agm, s.463.

²⁰⁸ Campos; agm, s.463.

²⁰⁹ Mazower; age, s. 290.

azmetmiş insanlardı. Bu tabakanın Hıristiyan, Yahudi ve Müslümanları aynı okullarda okumuşlar (ki bu okullar yabancı dil, hesap yapma ve coğrafya gibi laik araçların kullanıldığı yerlerdir) aynı Mason kulüplerine üye olmuşlar ve beraber çalışıp yaşamışlardır. Yerel ve dini yönetim kurumları önemli bir yer tutmuş ve etnik ve dini özelliği aşan duygular katmışlardır²¹⁰.

Bedel-i Askeriye Vergisi de JönTürk Devriminde sonra bütün erkeklere askerlik yapma yükümlülüğünün getirilmesiyle 1909'da kaldırılmıştır. Eşitliği hedefleyen girişimler milletlerin cemaat özerkliğini ortadan kaldıran yasal düzenlemelerle yavaş yavaş destekleniyordu²¹¹.

2.11 Hüseyin Hilmi Paşa'nın Gafleti

Bu dönemde Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nin Fırat ve Dicle üzerinde vapur işletme imtiyazını Meclis'e sormadan Yahudi Lynch Biraderlere vermesi ağır eleştirilere hedef olmuştur. Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifası yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. Paşa meclisteki güveni yitirdiğini fark ettiği için görevinden ayrılmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasından sonra 10 Ocak 1910'da İbrahim Hakkı Paşa Hükümeti iktidara gelmiştir²¹².

Lütfi Simavî Bey hatıralarında: Dicle ve Fırat'ta vapurları işleyen İngiliz Lynch Kumpanyası'nın imtiyazının temdit ve tevsii meselesiyle, Adana'da tehdüs eden Ermeni mesaili ve teferruatından dolayı, istifaya mecbur olduğu, yerine sadrazam olan Hakkı Paşa'ya meşrutiyet-i mutlakayı yanlış tefsir ettiğinden, birçok hatalarından başka Hüseyin Hilmi Paşa, mebusların âdeta esiri olduğu cihetle muvaffak olamayacağı tabii idi dediğini kaydederek, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Kusurları" başlığı altında diyor ki: *Hüseyin Hilmi Paşa, yazı ve teferruat ile lüzumundan fazla iştiğal ederdi. Türkçede kalemi kuvvetli ise de tahsili noksan idi. Umûr-i dahiliyede sahib-i tecrübe olmakla beraber, kabine reisi olarak sefine-i devleti (devlet gemisini) idare edecek evsaf ve iktidarı haiz değildi*" demektedir²¹³.

²¹⁰ Campos; agm, s.463.

²¹¹ Aron Rodrigue; Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yay. Ankara 1997, s.52.

²¹² Çavdar; age, s.60

²¹³ Mehmet Zeki Pakalın; Sicil-i Osmanî Yahut Son Osmanlı Büyükleri Ansiklopedisi", C.IX, Yay. Haz: Ali Aktan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2008, s.164.

2.12 Musevi Mektepleri ve Osmanlı Toprakları'nda Siyonizmin Tesisine Dair Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nde açılan Yahudi mekteplerini incelemeye başlarken onların Osmanlı Devleti'nin ve müstakbel Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi serencamında önemli bir rol oynamış olan Okulları'nın kurulma nedenlerinden bahsetmemiz yerinde bir yazım olacaktır. Türkiye 'de de geleneksel Yahudi eğitimi dine dayalıydı. Tevrat eğitiminin verildiği gelenekçi Yahudi Okullarına Talmud Tora denilmektedir²¹⁴. 1770'ler de başlayan Yahudi aydınlanma hareketinin ve ideolojisinin (haskalah) bir parçası olan İngiltere, Almanya ve özellikle Fransa'daki Yahudiler yine bir Yahudi olan Simon Bloch 'un başlattığı bir halk kampanyası sonucunda Isidore Cahan, Narcisse Leven, Charles Netter ve Eugele Manuel in başını çektiği zengin Yahudiler 1860 yılında Fransa'da Alliance Israelite Universelle'i kurmuşlardır. Alliance'nin eğitsel amacı: Doğu Yahudiliğini yenilemek ve onları özgürleşmiş batılı özellikle Fransız dindaşlarının suretine dönüştürmektir. Bu amaçla 1874'de İstanbul'dan başlayarak Manastır, Dimetoka, Edirne, Üsküp, Kavala ve Selanik, Anadolu ve İzmir'in doğusunda ise Kudüs, Hayfa, Yafa, Tiberya, Safed ve Basra'nın yanı sıra Osmanlı İmparatorluğunun bir kaç şehrinde daha yüzün üzerinde okul açarak faaliyetlerine devam etmişlerdir²¹⁵. 1908'de Balat'daki okulun yıkılmasından sonra bu semtten öğrencilerin de gelmesiyle öğrenci sayısı 986'ya yükselmiştir²¹⁶. Alliance okulları, imparatorluğun son dönemlerinde bünyesinde yer alan Yahudi nüfusunun eğitimsel ve mesleki gelişimine büyük katkıda bulunmuş, bunun için de öncelikle çoğu muhafazakâr olan liderlerinin üstesinden gelinmesi gerekmiştir²¹⁷. Alliancenin eğitim alanındaki çalışmaları Yahudileri ülkenin yeni siyasi yapısında rol almaya hazırlamıştır. Türkiye'ye sevgi minnet ve şükran duygularıyla bağlı pek çok nesil Alliance okullarından yetişmiştir²¹⁸. Alliance İstanbul'da 1912 'ye geldiğinde bu okulların sayısı 71'i erkek 44'ü kız olmak üzere 115'e çıkmıştı. Öğrenci sayısı ise 4000'e

²¹⁴ Melek Çolak; Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Tora'dan Alliance İsrailite Universelle'e (1851-1934) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, C.1, 21 Haziran 2004, s.234.

²¹⁵ Shaw; age, s.254-256.

²¹⁶ Svastic; age, s.74.

²¹⁷ Bessemer; agm, s.38.

²¹⁸ Rodrigue;age ,s.188.

çıkmişti. Bu modern okullardaki uygulamalar zamanla klasik Yahudi eğitim kurumlarını da etkilemiştir²¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğundaki başlıca Yahudi toplulukları içinde Alliance okullarının mezunları ve Alliance'nin *yenilenme* görüşüne sahip olanlar *Alliancist*'ler olarak bilinmektedirler. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar büyük bir fikir grubu ortaya çıkarmışlardır. Bunlar hahamların yetkilerine ve topluluğun kurumlarını kontrol eden onların muhafazakâr destekçilerine meydan okumuşlardır. Birkaç önemli alanda Alliance'nin ideolojisi Jöntürkler'inki ile uyum göstermiş ve pek çok Alliancist Jöntürklerin safında aktif olarak yer almış veya onlara yakın olmuştur. Jöntürk devrimini müteakiben, Osmanlı millet meclisinde hizmet veren dört Yahudi' den üçü Karasso, Farraggi ve Masliah, Alliance mezunuydular ve İttihat ve Terakki komitesi üyeleriydiler. Aslında 1908'den 1920'ye kadar Alliancist ileri gelenler Yahudi topluluğunun kurumlarında baskın durumdaydılar. Onların nokta adamları otuz sekiz yaşında Osmanlı İmparatorluğunun baş hahamı olan Haim Nahum idi. Alliance okullarına ek olarak, önemli sayıda Yahudi öğrenci bir kaç Yahudi ama pek çoğu Yahudi olmayan Avrupalıların diğer farklı okullarına devam etmişlerdir. Misyonerlik kurumları da dâhil olmak üzere Fransız ve İngiliz okulları özellikle popüler idiler. 1906 yılında örneğin 490 Yahudi öğrenci, İstanbul'un Hasköy semtindeki İngiliz – Protestan okuluna devam ediyorlardı. Bir o kadar öğrenci de Fransız hükümeti tarafından desteklenen Fransız okullarına kayıt yaptırmıştı²²⁰.

1908 Devrimi özellikle devlet okullarında Yahudiler'in sayısının artmasını sağlasa da bunlar ne A.I.U. okullarına ne de yabancı eğitim kurumlarına ciddi bir rakip olamamışlar, gayri Müslim eğitim kurumları gayrimüslim öğrencilerin büyük bir çoğunluğunu kendilerine çekmeye devam etmişlerdir²²¹.

1910 yılında Osmanlı Hükümeti Yahudi öğrencilerin ibadet edebilmeleri için yılda beş gün izin verme ve sabah derslerine yetişmeleri şartı ile Sinagog'a gitmelerine müsaade etme kararı aldı. Bu gelişmeler Türk okullarına Yahudi öğrencilerin ilgisini arttırmıştır. Osmanlı hükümetinin Yahudiler'i ve diğer gayrimüslimleri kapsayan eğitim programını

²¹⁹ Adem Ölmez; İstanbul'da sosyal Barışın Bozulması: İstanbul Ermeni Olayları ve Yahudiler, Bayrak Yayınları, İstanbul 2010, s.226.

²²⁰ Levy; age, s.8.

²²¹ Rodrigue; age, s.148.

hazırlayamaması, AIU'nın bu alanda çalışmalara başlamasını ve amacını gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır²²².

II. Meşrutiyetin başında basın, yayın, örgütlenme özgürlüğünün tanınması nedeniyle, özel öğretim kurumları, önceki dönemlerden de fazla gelişme göstermiştir. Azınlıklar, meşrutiyet döneminin özgürlükçü havasından da yararlanarak, başlangıçta eğitimlerini denetlemeye kısıtlamaya yönelik her türlü girişime karşı çıkmış, bu yoldaki çalışmalarını başarısızlığa uğratmışlardır²²³. Bu özgürlük ortamında sayıları hızla artan Yahudi okullarının birçoğu Siyonizm ideallerine hizmet etmişlerdir. Bundan dolayı yeni açılacak olan Yahudi okullarına karşı Maarif Nezaret-i celilesi'nin daha dikkatli bir tavır sergilediği görülür. 2 Ağustos 1911 tarihli aşağıdaki arşiv belgesi alınan önlemler hakkında sarıh bilgiler içermektedir:

Siyonizm fikrinin yayılması için "Havrat azrâ ü sibyan bağçesi" adındaki mektepler geçen sene açılmış ve ruhsat verilmesi için mürâcaat edilmiş ve kısmen de resmî muâmeleler yerine getirilmiş olduğu halde bunların kapatılması cihetine gidilmeyip ancak buralarda devletin emel ve siyasetine muhalif ve muzır bir siyaset izlendiği resmen sabit olursa bunun önlenmesi ve hatta bu mekteplerin kapatılması mahalli hükümetlerin vazifeleri arasında bulunmaktadır. Bundan önce Maarif idarelerine tebliğ olduğu üzere hususî bir mektep kurulması ve açılması için verilecek olan ruhsatnamelerin cemiyet namına değil de mesul bir müdür namına verilmesi ve mektebin müessisi veya müdürü ecnebi olduğu takdirde tahkikat yapıldıktan sonra ruhsat verilmesi gerektiği Selanik Vilayeti'ne 20 Temmuz 327/2 Ağustos 1911 tarihinde Maarif Nezaret-i celilesi tarafından gönderilen yazıda ifade edilmektedir²²⁴.

Okullardaki siyasi ideoloji eğiliminin artması İttihat ve Terakki yönetimini İmparatorluğun her yerinde sıkı tedbirler almaya yöneltmiştir. 27 Ekim 1912 tarihli arşiv belgesi bu kez Trablusgarp'ta açılacak bir Yahudi okulunun Alliance İsraility ile alakası olmaması şartıyla ruhsat verilmesine dair bilgiler vermektedir.

Trablusgarb Vilayetinde bulunan Alliance İsraility adındaki Musevi cemaatine ait erkek ve kız mekteplerinin kiralanmak suretiyle bulunduğu hanenin talebelere yetmemesi üzerine şehir haricinde ve Yeni Kapı karşısında Asmalı Kumandan Tabyaları arasında

²²² Olgun; age, s.39

²²³ Yahya Akyüz; *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2004, s.252.

²²⁴ BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 / 46.

bulunan ve Musevi cemaati ile Devlet-i Aliyyeden David bin Abraham namına kayıtlı olan bahçe üzerine zikredilen cemiyetle alakası olmamak ve Hahambaşılığı'nın idaresinde bulunmak üzere, Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin 129'ncu maddesi hükümlerine riayet edilmek şartıyla yeniden bir mektep inşasına ruhsat verilmesi hususu Şura-yı Devlet kararıyla cenâb-ı padişahiye buyrulmuştu²²⁵.

İttihat ve Terakki yönetimi Yahudi okullarındaki Siyonizm denetimi hususunda daha katı tedbirler almıştır. 9 ağustos 1911 tarihli belgede Siyonizmle ilgisini tespit ettiği Selanik'teki Alman Yahudi Okulu'nu kapattırıldığı anlatılmaktadır.

Selanik'te Alman Musevileri tarafından açılmış olan "Havran Garrara ve Sıbyan Bahçesi" isimlerindeki mekteblerin siyonizm fikrinin yayılması maksadına müsteniden açıldıkları anlaşıldığından ve bunların mevcudiyetlerinin devamı zararlı bulunduğundan soruşturmayı içeren Selanik vilayetinden alınan yazı Maarif Nezareti'ne gönderilerek mekteblerin kapatılmasının istenmesi hususu...²²⁶

I. Dünya savaşı arefesinde AUI okulları başlangıçtaki bocalama dönemlerini geride bırakmış, mesafe katederek Türkiye Yahudi Cemaatine yönelik standart bir kitle eğitimi tesis edebilmişti²²⁷. Her Türk çocuğu üniformalı okulları tercih ettiği için II. Abdülhamid'in Türklere iktisat, ticaret ve muhasebe öğretilmesi için kurdurduğu ticaret okulunda bile Türkler azınlıkta idi. Zira o günlerde azınlık okullarının hepsi paralı olduğu için okul ücretini veremeyecek kadar fakir olan Rum, Ermeni ve Musevi ailelerin çocukları bu okula yazılmıştı²²⁸.

2.13 İdeallerin Birleştiği Nokta: Haim Nahum ve İttihat Terakki

1908 yılında İkinci Meşrutiyet dönemi resmen başladığında, Yahudi toplumunun sosyo-politik durumu bazı yönleriyle Müslüman Türklerinki ile benzer bir durumdaydı. Topluluk içerisinde etkin bir şekilde meşrutiyet hükümetini destekleyenler vardı, diğerleri sessiz Abdülhamid rejiminin sadık sempatizanları idiler. Bu ikilik toplumun en üst idari seviyesinde ve liderlerinde de açtı. Bu ikililiği yansıtan en önemli ve iyi bilinen olay Genç Türkler ihtilalinden sonra vekâleten Baş haham olan Mosheh Levi'nin istifası olmuştur. Bu olay sanki eski liderliğin iktidarından Genç Türkleri

²²⁵ BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 /7.

²²⁶ BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 / 44.

²²⁷ Çolak; agm, s 234.

²²⁸ Haydar Kazgan;" İttihat ve Terakki Hareketi ve Avrupa Finans kapitali", *Finans Dünyası*, Ocak 2004, s 88.

destekleyen parti için her hangi bir olaya meydan vermeden feragat etmesi gibi gözükmüştür²²⁹. Levi, nihayet 12 Ağustos 1908'de istifa ederek Hahambaşılığın kontrolünü tamamen modernleşmecilere bırakmıştır. Fakat onun yerine kimin geçeceği konusunda anlaşmazlıklar vardı. Alliance'nin muhalefetine rağmen Haim Nahum kaymakam olarak seçilmiştir²³⁰. 1909 yılında ise Hahambaşı seçildi. Bu seçim Padişah tarafından onaylandı²³¹. Genç Türk devrimini müteakiben, Genç Türk çevrelerine yakın olan Haham Haim Nahum vekâleten baş hahamlığa atanmıştır. 1909 yılında Osmanlı hükümeti ona yeni bir unvan vermiştir, *Başkentteki ve Osmanlı İmparatorluğundaki mukim tüm Yahudilerinin baş hahamı ve onun bağlıları*. Haim Nahum bu ünvanı taşıyan tek haham olmuş ve bu unvanla 1920 yılına kadar hizmet vermiştir²³². Nahum'un amacı, İmparatorluk topraklarındaki tüm Yahudiler'in önderi olmak ve Yahudiler arasında birliği sağlayabilmektir. Dolayısıyla Siyonistlerle de aradaki soğukluğu yok etmek istiyordu. O'nun bu amaca ulaşmak için yaptığı işler Siyonizmin yükselişini sağlamaktan başka bir işe yaramıyordu. Nahum bütün çabalarına rağmen Siyonizmin yükselişini engelleyememiştir²³³.

Yahudi grupların Hahambaşılık üzerinden yaptığı mücadele 1908-1909 kışında yeni Osmanlı Meclisi'ne vekil seçmek için yürütülen kampanyalar ile çakışmıştır. Böylece; Sefaradlar, Aşkenazlar ve Karaylar arasındaki geleneksel düşmanlığa bir de modernleşmeciler muhafazakârlar ve Siyonistler arasındaki bölünme eklenmiştir. Nahum'un önderliğinde modernleşmeciler İttihat ve Terakki'nin başarılı adaylarını desteklemişlerdir. Meclis-i Mebusan'a dört; Meclis-i Ayan'a da bir temsilci göndermişlerdir. Anayasal dönemde (1908-1912) Nahum'un liderliğinde Yahudi Cemaatin mensupları, İttihatçılar ile iş birliği yaparak önemli siyasi roller üstlenmişlerdir²³⁴. Kısa sürede sınıf düşkünlükleri ve yönetim tarzları sebebiyle o güne kadar Haham yardımcılığı yapmış tutucu laik kadrolara benzemeye başlamışlardır. Başka deyişle Alyans yanlısı laikler yerlerini aldıkları muhafazakâr Haham yardımcılara benzemişlerdir²³⁵. Şubat 1909'da, Sadrazam Kamil Paşa İttihat ve Terakki'nin gözünden düşüp istifaya zorlandığında Karasu, Kamil'in yönetimi ile ilgili

²²⁹ Ortaylı; agm, s.9.

²³⁰ Shaw, age, s.350-351.

²³¹ Olgun; age, s.88.

²³² Ortaylı; agm, s.3.

²³³ Olgun; age, s.89.

²³⁴ Shaw; age, s.352-353.

²³⁵ Benbassa –Rodrigue; age, s.127.

bir araştırma istemiştir. Ancak bu çoğunluğun onayını almayan bir hareketti²³⁶. Cemaat dışı siyasette elde ettiği başarılar kısa bir süre sonra Nahum'un Hahambaşı olarak atanmasını sağlamıştır. 12 Ocak 1909'da Nizamname maddeleri uyarınca aralarından bir tanesinin Hahambaşı seçileceği beş aday belirlemiştir. Hahambaşılık'ta toplanan seksen İstanbul vekili ve kırk taşra temsilcisi oy çokluğu ile Nahum'u Hahambaşı seçmiştir²³⁷.

İkinci meşrutiyet dönemi boyunca, Osmanlı Yahudiliği yeni bir tür Osmanlılaşmış Yahudi entelektüelini canlandıran Baş haham Haim Nahum tarafından temsil edilmiş ve yönetilmiştir. Manisa'nın yerlisi olan Nahum çocukluğunda geleneksel dini eğitim almıştı. Daha sonra İzmir'de bir devlet lisesine devam etmiş ve eğitimini İstanbul'da hukuk fakültesinde sürdürmüştür. 1893 yılından 1897'ye kadar haham olarak atanma ve kutsanmasını aldığı Paris'te İlahiyat Fakültesi'nde ayrıca Fransa Koleji'nde Yahudi filolojisinde okumuştur. Paris iken ve sürgündeyken Genç Türklerin liderleri ile ilişki kurmuştu. Onu 1908 yılında vekil baş haham, 1909'da da baş haham yapan bu ilişki olmuştur.

Resmi ve yarı resmi belgelerde ve basında Haim Nahum'dan şu şekilde söz edilmiştir: İyi korunmuş Osmanlı bölgelerinin Yahudi milletinin ruhani lideri, hahambaşı, yüce Haim Nahum Efendi... Diğer bir deyişle, Osmanlı imparatorluğunun hahambaşı olarak görülmüştür. Bu İttihatçılar cephesinde iki önemli eğilimi yansıtır. İlki, Haim Nahum'a kişisel güvenlerini ortaya koyar. Ayrıca, Osmanlı Yahudiliği için diğer etnik gruplarla ilgili ittihatçı politikalara karşılık gelecek şekilde daha merkezi bir idari örgüt kurulması teşebbüsünü temsil eder. Bu yüzden, ittihatçıların bir bütün olarak Osmanlı Yahudiliğinin sadakatine olan güvenlerinin bir yansımasıdır. Haim Nahum en yüksek Mecidiye rütbesiyle ödüllendirildi ve imparatorluk içindeki diğer Müslüman olamayan grupların favori hedefi haline getirilecek şekilde etkili bir pozisyonda tutulmuştur²³⁸.

Cemiyetin meclisteki üstünlüğü açıkça ortaya çıkmıştı ve artık anayasa çerçevesi içinde yenilgiye uğratılması söz konusu olamazdı. Cemiyetin ortadan kaldırılması için tek bir yol kalıyordu ki o da şiddete başvurmaktı. İşin garibi Padişaha saldıranların başında İttihatçı basın değil, Padişahın kardeşi Reşad Efendi'nin sahibi bulunduğu *Serbestî* adlı

²³⁶ Ortaylı; agm, s.4.

²³⁷ Shaw; age, s.352-353.

²³⁸ Ortaylı; agm, s.3-4.

cemiyet aleyhtarı gazete geliyordu²³⁹. Haim Nahum, 7 Mart 1909'da resmen göreve başlamış ve anayasal dönemin reformlarının bir parçası olarak Yahudi Cemaati'ni yepyeni bir yöne sürüklemiştir. Nahum'un ilk işi geçici Kaymakamlık mevkisini Hahambaşılığa çevirmek olmuştur. Meclis-i Cismani'ye modernleşmeciler egemen olsalar da Meclis'te çok sayıda muhafazakâr ve Ortodoks vardı ve Nahum'un yönetici olarak hiçbir mevkiye seçilmesini istemiyorlardı. Arkalarında Hilfsverein der Deutschen Juden²⁴⁰ ve İstanbul'daki Siyonist Teşkilatın desteği vardı. Bu iki örgüt de AIU'nun Nahum'u kullanarak ilerici fakat anti-Siyonist politika ile Yahudi Cemaati üzerinde egemenlik kuracağından korkuyordu²⁴¹.

2.14 Osmanlı Parlamentosunda Yahudi Temsili

İttihat ve Terakki'nin başlangıçta benimsediği ideoloji, Osmanlıcılıktır. Bu ideolojinin uygulamadaki en çarpıcı görüntüsü II. Meşrutiyet'in mebusan meclisinde ortaya çıkar. Gerçekten de bu meclis her cins ve mezhepten mebuslardan oluşmuştur. Araplar, Arnavut Ermeniler, Rumlar Türkler Yahudiler, Osmanlı'nın milletvekilleridir²⁴².

II. Meşrutiyet'in ilanı değişimleri çöşku ile karşılayan Yahudiler için fırsat kapılarını açacak Ayan Meclisine beş Yahudi mebus katılacak ve aralarından bir kaçı yüksek brokraside önemli mevkilere gelecek Yahudiler de bu durumdan faydalanarak cemaatlerini yeniden yapılandıracaklardır. İleri gelenleri arasında çağdaşlaşma yandaşı laik kesim kumanda noktalarını ele alacaktır²⁴³.

Karasu gibi, Nissim Masliyah ve Hasgayl, Sason, İzmir ve Bağdat'ı temsil ederek parlamentonun her üç döneminde de (1908, 1912, 1914) görev yapmışlardır. Victor Çorbacı 1914 yılında İstanbul'dan vekil seçilmiştir. Sason ayrıca Ticaret Bakanı oldu ve Osmanlı Vapur şirketi müdürü olarak görev yapmıştır. İttihat ve Terakki komitesinin savaşın sonunda kendini feshetmesinden sonra kurulan *Osmanlı Teceddüd Fırkası*'nın kurucularından biriydi²⁴⁴. Sason Efendinin Bağdat mebusluğuna seçilmesi ile alakalı arşiv belgesi şu şekildedir.

²³⁹ Feroz Ahmad; age, s.76.

²⁴⁰ Hilfsverein der deutschen juden: Alman Yahudileri Yardım Derneğidir. Geniş bilgi için bkz. Bessemer; agm, s.31.

²⁴¹ Shaw; age, s.351-352.

²⁴² Yetkin; age, s.145.

²⁴³ Benbassa- Rodrigue; age., s.190.

²⁴⁴ Levy; age, s.4.

*Bağdad mebusluğuna Babanzâde İsmail Hakkı Bey ile ulemadan Üveyiszade Hacı Ali ve Musevi milletinden Sason Efendilerin atandıklarına ve Kerbela mebusu Abdülmehdi Efendi ile Divanya mebusları Şevket Paşa ve Seyyid Mustafa Efendi'nin Bağdad mebuslarıyla beraber Bağdad vilayetinden alınan 31 Aralık 1908/18 Kanunievvel sene 324 tarihli telgrafname leffen savb-ı âlilerine irsâl kılındı. Ol bâbda*²⁴⁵.

Nissin Masliyah, Meclis-i Mebusan'da, Muvakkat Katipliği ve Rusumat Encümeni Zabıt Katipliği yapmıştır. İstanbul'da Osmanlı Mebusan Meclisi ile ilgili bir etüdü yayınlanmıştır²⁴⁶. Hilmi Paşa'nın hukuk danışmanı ve Anayasacıdır²⁴⁷. Bu özellikleri ile Nissin Masliyah dönemin en enerjik vekillerden bir tanesiydi. Devrimden önce Selanik'te hukukçuydu ve Hüseyin Hilmi Paşa'ya Makedonya Genel Müfettişi ve daha sonra ittihatçı Sadrazam olduğu dönemde gayri resmi danışman olarak görev yapmıştır. Masliyah ayrıca birkaç komite yanlısı gazetede editör idi. Temmuz 1908 İhtilalini müteakiben, dokuz ay boyunca *İttihad* daha sonra kısa bir dönem için de *Hür Adam* isimli gazeteleri çıkardı. 1908 yılında toplandığında parlamentonun dört sekreterinden biri olarak seçilmiştir. 1909 Nisan karşı devrim teşebbüsünün ardından Mecliste yaptığı bir konuşmada, hükümeti ve meclisi asilere direnmekten çok kolay vazgeçmekle suçlamıştır. Osmanlı parlamentosu üzerine bitmemiş bir kitabın yazarı olarak, hükümet karşısında parlamento gücünün artırılması için baskı yapmıştır²⁴⁸. Meclis'i yüreklendiren konuşmalar yapmış ve ulusun onurunu savunmuştur²⁴⁹.

1908-1918 döneminde Osmanlı parlamentosunda hizmet veren Yahudi temsilcilerin tamamı İttihat ve Terakki üyesiydiler. Ancak, bu kişilerin Yahudi toplumu içerisinde ne oranda geniş kitleleri temsil ettikleri tartışılır. Zira Osmanlı Parlamentosu'nda Yahudileri temsilen bulunan milletvekilleri, İttihat ve Terakki ile birlikte hareket etmenin hazzı ile yönetime muhalefette bulunmamışlardır. Diğer azınlık cemaatlerde milliyetçilik akımının çılgınlıkları yankılanırken, Yahudi toplumunda dolayısıyla vekillerinde milliyetçilik çok geç olgunlaşmıştır.

Osmanlı parlamentolarındaki Yahudi gruplarının büyüklüğü hiçbir zaman araştırmacıların Yahudi vekilleri blok olarak incelemesine veya aralarındaki eğilimleri analiz etmelerine imkân verecek kadar fazla olmamıştır (farklı parlamentolarda dörtten

²⁴⁵ BOA, DH. MKT., Belge No: 2701 / 27.

²⁴⁶ Benbanaste; age, s.294.

²⁴⁷ Mazower; age, s.282.

²⁴⁸ Levy; age, s.4.

²⁴⁹ Besalel; age, s.56.

altıya değişen rakamlarda). Osmanlı Yahudileri kültürel olarak farklı oldukları ve sosyo-politik ve ekonomik yönden farklı bölgelerde yaşadıklarından dolayı İmparatorluktaki Yahudi toplulukları arasında şüphesiz siyasi farklılıklar vardı. Bununla birlikte, imparatorluktaki diğer etnik ve dini grupların aksine, Yahudi toplumundaki siyasi farklılıklar parlamentoda tam karşılık bulmamıştır²⁵⁰. Seçimlere kendi ulusal gündemleriyle giren Bulgarlar, Rumlar ve Ermenilerin aksine Yahudi delegeler bu tür eğilimler sergilememişlerdir. Ayrıca, Arnavut ve Arap delegelerin de zıddına, kendi ulusal kültür kulüplerini de kurmamışlardır. Buna rağmen, İkinci meşrutiyet dönemindeki parlamentolarda, Yahudi delegeler İttihat ve Terakki komitesine olan aktif destek ve katımları dolayısıyla etkin bir şekilde temsil edilmişlerdir²⁵¹. Siyonistler kendi davalarına toplum önünde arka çıkacak tek bir Yahudi parlamenter dahi bulamamışlardır²⁵².

Aşağıdaki 1909 tarihli belgede Yahudi toplumun temsil edilme arzusu içerisinde oldukları düşünülebilir. Belgede 1909 yılında Kudüs ve Yafa'da Musevi nüfusunun artması neticesi mahalli temsil haklarının artırılması için Kudüs Musevi hahambaşığının Mutasarrıflığa müracaatının Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmesi istenmektedir.

Kuds-i Şerif ve Yafa'da ikamet eden Musevi cemaatinin artması hususunda kanuni ölçüye haiz olduğu halde şimdiye kadar mahallî idâre ve nizami mahkemeler azasından gayrimüslim efradından ayrılacak ve seçilecek diğer yarısı arasında kabul edilen nöbetleşme usulünün kendilerine teşkil ve tatbîk olunmaması eşitlik kaidesine muhalif olduğundan bahs ile gelecek sene icrâ olunacak seçimde Musevi cemaatinden dahi nöbetleşme aza ayrılması yahud bazı vilâyetlerde olduğu gibi İslam'dan bir, Museviye cemaatinden bir ki toplam iki azanın daha ilavesiyle aza sayısının altıya çıkarılması Kudüs Musevi hahambaşı kaimmakamlığından istirhâm olunduğu beyânıyla icrâ-yı icâbına dâir Kudüs mutasarrıflığından vârid olan 25 Ocak 1909 tarihli yazı ekiyle beraber savb-ı âlilerine gönderilmiş olunmakla 18 Şubat 1909²⁵³.

2.15 Osmanlı Topraklarında Yahudi Milliyetçiliği Üzerine

Yahudiler ve Osmanlı Türkleri, Güney Doğu Avrupa'da milliyetçilik virüsüne yakalanan son halkadır. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin görünürde hala bir İslam

²⁵⁰ Levy; age, s.2.

²⁵¹ Levy; age, s.4.

²⁵² Bessemer; agm, s.41.

²⁵³ BOA, DH. MKT., Belge No: 2742 / 93.

imparatorluğu olmasıdır. Yahudilerin ise sayılarının azlığı neredeyse tamamıyla kentsel özellikleri ve coğrafi dağılımları kendilerini olası bir ulus-devletin kurucuları olarak görmelerini neredeyse olanaksız kılmıştır²⁵⁴.

Bu dönemde Yahudi milliyetçiliğinin artması için gerekli şartların oluşmamış olmasına rağmen, daha önce tanımlandığı gibi, Esther Benbassa, Siyonizmin Yahudi toplumu içerisinde özellikle sıradan insanlar arasında önemli bir güç olduğunu ortaya koymuştur. Onun başarısı özellikle gittikçe siyasallaşan toplumdan kaynaklanmış ve ideolojik rakip kamplardan hem geleneksel dini gruplar hem de asimile olmuş Alliancistlerden kendine bağlılar çekebilmiştir. Ancak Osmanlı Siyonistleri genellikle devletin toprak bütünlüğünün korunması prensibini desteklediklerini ve özellikle Yahudilerin kültürel olarak ayakta kalmasına yönelik faaliyetler üzerine yoğunlaştıkları unutulmamalıdır. Onların siyasi faaliyetleri toplum liderliğini kontrol etme veya en azından etkileme amaçlı olarak yalnızca toplum içerisinde sınırlı kalmıştır²⁵⁵. Museviler'in temsili, II. Meşrutiyet boyunca parlamentonun her iki kanadında da zaten kısıtlı gerçekleşmiştir. “Öteki etnik unsurlardan farklı olarak Osmanlı Parlamentosu’ndaki Musevi Parlamenterler -Ayan’da olsun; Mebusan’da olsun- daimi surette İttihat ve Terakki’yi tutmuşlar, muhalefete katılmamışlar sayıları da beşi geçmemiştir²⁵⁶. Türklerin ve Yahudilerin imparatorlukta milliyetçiliğe en az maruz kalan iki grup olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Yahudiliği diğer Müslüman olmayan azınlıklardan sonra ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa kültürüne maruz kalmıştır. Bu sebeple, milliyetçiliğin pratikte soyut bir kavram olarak uygulanmasını kabul etmek yavaş olmuştur. Diğer yandan Balkan milletleri ve özellikle Hıristiyan unsurlar etkilenmişler ve 18. yüzyılın sonlarından itibaren birbirlerini ulusal gayelerinde desteklemişlerdir. Yunan isyanı, Sırp isyanına; Bulgar milliyetçiliği, Rum Hetairia’sına²⁵⁷ çok şey borçludur Bulgar gönüllülerin Yunan isyanında oynadıkları rol iyi bilinir. Bununla birlikte, Hıristiyan kardeşliği sınırları dışında ve genellikle imparatorlukta Hıristiyan unsurlar ile ekonomik rekabet içerisinde bulunan Osmanlı Yahudileri için aynı hareketlere ilgi ve sempati duymak pek mümkün değildi. Kısaca, imparatorluğun sonunda, Osmanlı Yahudiliğini çağdaş milliyetçiliğin entelektüel akımlarına çeken

²⁵⁴ Bessemer; agm, s.41.

²⁵⁵ Ortaylı; agm, s.2-3.

²⁵⁶ Aliyar Demirci; II. Meşrutiyette Ayan Meclisi, 1908-1912, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s.160.

²⁵⁷ Hetairia: Rum Etnik-i Eteryâ örgütüdür. Geniş bilgi için bkz. Selahittin Salıksık; Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eteryâ, Kıtâş Yayınları, İstanbul 1968.

hedef ve gayeler yok olmuş görünmüşlerdir. On dokuzuncu yüzyılın ürünü ve Osmanlı vatanseverliğini savunan modern siyasi teori olan Osmanlıcılık Yahudi ihtiyaçları ve istekleri için büyümlü sözler vermiş gözüküyordu²⁵⁸. Avrupada egemen olan Yahudi düşmanlığı Osmanlı Devleti çöküş sürecinde ilerledikçe dahada kaygılanan Osmanlı Yahudileri bu devletin topraklarını onları savunan bir kale olarak görmüşlerdir. Aynı nedenlerle Filistin Osmanlı toprakları içinde kaldıkça Osmanlı Yahudilerinin en sonunda bu bölgenin Osmanlı Devleti'nden kopmasını gerektirecek olan Siyonizme sempati göstermedikleride bir başka gerçektir²⁵⁹.

Feroz Ahmad tarafından inandırıcı bir şekilde iddia edildiği gibi, Osmanlı Yahudilerinin büyük çoğunluğu, imparatorluktaki Hıristiyan azınlık gruplarının aksine yabancı korumasından ve vatandaşlığından hoşlanmamışlardır. Sonuç olarak meclisteki Yahudi temsilciler İttihat ve Terakki komitesinin ekonomik ve politik hedeflerini sıkı sıkıya ve sürekli olarak desteklemişlerdir. Pek çok Rum Yunanistan'a ilhakı politik olarak sürekli arzu ederken ve diğer azınlık grupları yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde bağımsızlığın hayalini kurarken, Yahudiler menfaatlerini en iyi korumanın laik ve anayasal Osmanlı Devleti'nde Müslüman unsurlar ile ortak hedefler oluşturmakta ve dışarıya nazaran anti-semitik tavırlar ile daha az mağdur oldukları imparatorluk sınırları içerisinde kalmakta olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca Osmanlı ekonomisini Hıristiyan unsurların ve onların Avrupalı koruyucularının ekonomik hayattaki üstünlüğü ile sonuçlanan kapitülasyonlardan temizlemek için düzenlenen milli ekonominin gelişimine tam destek vermişlerdir²⁶⁰.

²⁵⁸ Ortaylı; agm, s.1-2.

²⁵⁹ Besalel; age, s. 57.

²⁶⁰ Ortaylı, , agm, s.1-2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ’NİN DEĞİŞEN YAHUDİ POLİTİKASI

Nisan 1909 karşı devriminden sonra İttihatçılar önceki tutumlarını değiştirerek, Abdülhamid’in Filistin’e Yahudi göçüne yönelik getirdiği yasaklamalarda her hangi bir değişiklik yapılmasına karşı çıkmışlardır. Abdülhamid’in yaptığı gibi Yahudiler’in İmparatorluğun başka bölgelerine yerleşmelerini ümit etmişlerdir²⁶¹. 26 Temmuz 1909 tarihli *New York Times Gazetesi*’nde yayınlanan “*Young Turks Oppose a Zionist State*” adlı makalede bu siyaset değişikliği şu satırlarla anlatılmaktadır:

Türkiye’den yeni dönen romancı Herman Bernstein geçen hafta Wahrheit’de yeni anayasal rejimde Yahudilerin Filistin’de otonomi kazanmalarının olasılığını tartıştı. Ona anlatılan aynı tarzda olan fikirler Filistin’de ya da Mezopotamya da Genç Türklerin altında bir Yahudi devleti kurma olasılığının Abdülhamid’den daha az olduğunu gösterdi. Genç Türklerin önderlerinin Osmanlı İmparatorluğu’nda herhangi faklı bir ırkın otonomisine kesinlikle karşı olduğunu gördü. Buna bağlı olarak binlerce Yahudi’nin bağlı olduğu ve çok paranın bağışlandığı Siyonist hareketin, Genç Türkler iktidarda oldukları sürece arzularının nerdeyse boş olduğu görülmektedir. Fakat yeni rejimin değişim için endişeli gözükmediği bir durum var... Bu Rusya’dan Filistin’e giden Yahudi göçmenleri için kısıtlayıcı bir kanun... Filistin’e ulaşan her Yahudi, “kırmızı geçiş” olarak bilinen ve ülkede üç aydan fazla kalmasına izin vermeyen bir evrak alır. Elbette bu süre”bahşi” ile uzatılamaz. Fakat bu kanun yeni rejim tarafından yürürlükten kaldırılmadı, hatta denenmedi bile, bana ifade ettiği açıdan bakınca. Bu Yahudi göçmenlerine karşı kısıtlamaları ve “kırmızı geçiş”in kaldırılmasına yönelik genç Türk bakanları tarafından zaten emir verildiğine dair bir etkiyi tekzip ediyor. Türkiye’nin Baş Hahamı Dr. Haim Nahum Türk hükümetinin İsrail Zangwill’in niyet ettiği gibi bir otonom temelli Yahudi yerleşimine asla müsaade etmeyeceğine inanıyor. Hahambaşı Rabbi Sayın Bernstein’e “bugün ki Siyonizm programının siyasi

²⁶¹ Shaw; agm, s.359.

bölümlerini öncesine göre anlamada daha az şansa sahip olduğuna kesinlikle inanıyorum. Daha önceden olduğu gibi, Yafa'ya gelen Yahudiler'in sadece üç ay kalmalarına izin verilmişti. Tabi ki bu kendilerini Türk vatandaşı olma niyetlerini ilan edenlerden elbette farklıdır. Nerden memnun kalırlarsa Filistin, Mezopotamya ya da Türkiye'nin neresini isterlerse orda yerleşebilirler. İzmir, İstanbul ve Selanik'te ki Genç Yahudiler arasındaki Siyonist fikirler için bir heyecan gözlemlediğini" söyledi fakat bununla beraber fark ettiğim kadarıyla Türk Yahudileri harekete kesinlikle çok lakayt olduklarını söyleyebilirim²⁶².

Bu ani yüz çevirme Yahudi halkın gözünden kaçmamıştı. Başından beri İttihat ve Terakki'nin yanında olan ve ondan her türlü desteğini esirgemeyen Yahudiler bu durumdan oldukça rahatsızlık duymaya başlamışlardır. 1909'da, Yahudi toplumu daha iyi hale getirmek için yapılan devrimlerin sınırlı etkilerine Kudüs basınında şikâyetler gözükmeye başlamıştır. 1909 Temmuzunda devrimin ilk yıl dönümünde, kutlamalar sessiz ve gergin bir şekilde yapıldı. Resmi devlet kutlamalarına katılmanın yanı sıra, Yahudiler Arapların katılmadığı kendi ayrı kutlamalarını, Siyonistlerin varlığına dönük olarak yapmışlardır²⁶³. İttihat ve Terakki öyle bir aksi manevra yapmıştı ki değil vaat edilen sözlerini yerine getirmek; Yahudi neşriyatlarını bile mahsurlu görerek uyarılarda bulunuyordu. Aşağıdaki belgede Selanik'de yayınlanan bir Rum ve Yahudi gazetesinin milliyetçilik söylemleri ile diğer azınlıklarla aralarının bozularak ilişkilerinin asayiş ihlal eder bir hal almasından endişe edildiği bildirilmektedir.

Selanik'de yayınlanan Eltya ve Faros Gazetelerinin efkâr-ı umûmiyeyi heyecanlandırarak neşriyatta bulunmalarından dolayı sûret-i katiyede imtiyaz sâhibinin tenbihi ile beraber adı geçen gazetelerin yayınlarından dolayı Rum ve Musevi cemaatleri efrâdının diğerlerine tecâvüz ve taarruzatta bulunmalarına ve bu yüzden ahalinin iyi ilişkileri ile âsâyiş ve emniyeti ihlâl edecek hallerin vukûuna meydan verilmemesi hususu Selanik vilayetine yazılmıştır. Ol bâbda 14 Haziran 1909²⁶⁴.

1908 Genç Türk devriminden önce diğer siyasi gruplarla birlikte İttihat ve Terakki Komitesi Abdülhamid'in despotizmine son vermeye ve anayasal rejimi İmparatorluğu muhtemel bir çöküşten korumak için tekrar oluşturmaya çalışmıştır. Ancak devrimi

²⁶² "Young Turks Oppose a Zionist State", New York Times. 26 July 1909, s.4.

²⁶³ Campos; agm, s.476.

²⁶⁴ BOA, DH. MKT., Belge No: 2843 / 89.

müteakiben, dış meydan okumalar ve iç sorunlar imparatorluğun parçalanmasını hızlandırdığı ve Osmanlılık ümitlerini hüsrana uğrattığı için, CUP gittikçe Türk Milliyetçiliğinin ilkelerini benimsemiştir. Bu seviyede bile, Yahudiler hareket içerisinde önemli mevkileri tutmaya devam ettiler. Tüm Osmanlı azınlıklarından İttihat ve Terakki komitesine ön cephe lideri- Emanuel Karasu- ve önemli bir ideolog – Moise Kohen Tekinalp- temin eden tek toplum Yahudi toplumu idi. 1908-18 döneminde Osmanlı parlamentosunda hizmet veren Yahudi temsilcilerin tamamı CUP üyesiydiler. Ancak, bu kişilerin Yahudi toplumu içerisinde ne oranda geniş kitleleri temsil ettikleri tartışılır²⁶⁵. Haim Nahum şunu çok iyi biliyordu: Her dinden teb'a ya eşitlik vaadeden Jöntürkler'in teklifinin azınlık milliyetçileri tarafından reddedilmesinden sonra Jöntürkler Osmanlılıktan Türk milliyetçiliğine geçiş yapmıştı. Oluşturmayı umdukları Türk Devleti'nde tüm etnik grupları asimile etmek istiyorlardı. Bu şartlar altında Yahudilerin Filistin'de bir Yahudi Devleti kurma idealini asla kabul etmezler, eğer Osmanlı Yahudileri Siyonistleri desteklese buna sert tepki verebilirlerdi²⁶⁶. Fakat en büyük değişiklikler Ağustos 1909'da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma öylesine boyutludur ki birçok Anayasa hukukçusu ayrı bir 1909 Anayasası'ndan bahsedebilmektedir. Meclisten geçen kanunların başlıcaları şunlardır: Gösteri ve toplantılarla ilgili yasa, grev yasası, Müslüman olmayan vatandaşların askere alınmalarıyla ilgili yasa, dernekler, eşkiyalık ve fesatçılığın önlenmesiyle ilgili kanun. Yasalarla kişisel eylemler ve gösteri yapmak olanaksız hale getirilmekteydi. Basın ve yayınla ilgili kanunlarda basın üzerine tam anlamıyla bir sansür konulmamakla birlikte basın ve düşünce özgürlüğü kısıtlanıyordu²⁶⁷.

3.1. II. Meşrutiyet'ten Sonra Yahudiler ve Osmanlı Ekonomisi

1908 Jön Türkler'in yürürlüğe koyduğu liberal sistemi Yahudiler'i memnun etmişti. Zira İttihat ve Terakki'nin izlediği milli politika ekonomik alanda Devlet'e karşı isyan halinde olan Rumları ve Ermeniler'i devreden çıkarmayı hedefliyordu. İttihat ve Terakki böylece Müslümanların ve Yahudilerin ekonomide etkin duruma gelmelerini sağlamak istiyordu²⁶⁸. İkinci Meşrutiyet döneminin üç parlamentosunda Selanik,

²⁶⁵ Avigador Levy; "Osmanlı İmparatorluğundaki İspanyol Kökenli Yahudiler, Osmanlı Yahudiliğinin Kültürel çeşitliliği ve gelişen siyasileşme", The Sephardim in the Otoman Empire", Darwin Press, Princeton, New Jersey, s.104.

²⁶⁶ Shaw; age, s.355.

²⁶⁷ Çavdar; age, s14.

²⁶⁸ Olgun; age, s.36.

İstanbul, Bağdat ve İzmir’i temsilen dört Yahudi vekil görev yapmıştır. Hepsi de İttihat ve Terakki komitesi üyesiydiler veya mecliste baskın grup olan ittihatçılardandılar. İlk meclisteki diğer karşıtlar gibi, ekonomik ve mali konulara olan yakın ilgileri ile farklılık gösterdiler. Bu davranış Meclis Bütçe Komisyonu’nun Yahudi başkanı ve Tekel Tütün idaresinin eski danışmanı Vitali Faracı’nın sözlerinde vücut bulmuştur. 1911 bütçe görüşmeleri sırasında Dışişleri ile ilgili yapılan uzun konuşmalardan ümitsizliğe kapılan Vitali, politikanın gerçek temelinin finans ve ekonomi olduğunu ifade etmiştir²⁶⁹. İkinci Meşrutiyet döneminde, Talat paşa ve İttihat ve Terakki komitesinin diğer liderleri de dâhil, bazı bireylerin Siyonist kolonileri Filistin’in gelişmesinde bir faktör olarak gördüklerini ve böylece vergi gelirlerinde artış olduğunu düşündüklerini görüyoruz.

İttihat ve Terakki Partisi’nin önde gelenlerinden olan, Rıza Tevfik bey, toplumun yakın bir arkadaşı olarak görüp başkentte bazı Yahudi topluluklarıyla sık sık görüşmüştür. İmparatorluğa getireceği para ve iş gücü için zulüm gören Yahudilere bir sığınak sağlanmasını teklif etmiş, Siyonizmi desteklediğini söylemiştir. Yahudi basımından yapılan bir alıntısında *siyasetten çok tarımla meşgul olan güçlü işçilerden, doğru insanlardan yoksunuz.* demişti. Bu düşünceden (*Filistin*), *Türkiye’nin başarısına liderlik edecek zengin ve verimli bir bölgeye dönüşecek*” demiştir²⁷⁰.

Aynı şekilde, İttihat ve Terakki’nin Yahudiler’in göç ve toprak satın alma yasağını kaldırması Osmanlı’nın durumunu sarsmıştır. Şubat 1909 ‘da Karasu “Osmanlı göçmen kampanyasını” kurdu. İttihat ve Terakki’nin ağır topları ülkeye Musevi göçünün faydalı olacağı kanısındaydılar. Ahmet Rıza: *Museviler’in fen, endüstri, ticaret gibi her şeyde birinci olduklarını vurguluyor ve Museviler’in kendilerine yardım ettikleri takdirde Osmanlı ülkesine hiçbir kısıtlama olmadan yerleşebileceklerini temin ediyordu ve “Biz Rusya’dan olsun Romanya’dan olsun Musevileri İmparatorluğumuzun her köşesinde ellerimiz açık olarak karşılamaya hazırız, yeter ki onlar sermayelerini alarak ülkenin endüstri ve tarımına katkıda bulunmaya gelsinler”* demiştir. Bu durum Abdülhamid’in anladığı tehlikeyi İttihat ve Terakki’nin anlamadığı manasına geliyordu²⁷¹.

Büyük Loca’nın kurucularından olan Dr.Rıza Tevfik’in Büyük Loca’nın kurulduğu yıllarda Masonluk aleyhinde bulunanlara, Masonluğu dinsizlik kökü dışarıda olmakla suçlayanlara çok sert yanıtlar vermiş olduğu belirtilmektedir. Ancak ileriki yıllarda

²⁶⁹ Levy; age, s.4.

²⁷⁰ Campos; agm, s.470.

²⁷¹ Bayramoğlu; age, s. 69-70.

devrin Şeyhülislamı Musa Kazım Efendi ile birlikte İttihatçı Masonları teşhir edip ağır suçlamalarda bulunan Dr. Rıza Tevfik Bölükbaşı 33. Dereceye haiz bir Mason olarak, Mason aleyhtarlığını Beyoğlu'ndaki Mason Lokaline polisiye baskın düzenleyecek kadar ileriye götürmüştür²⁷².

3.2. Filistin'e Yahudi Akımı ve Sonuçları

19. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin gündeminde Yahudi bağlantılı bir Filistin meselesi yoktu Filistin'de bir Yahudi Devleti kurmak için koloniler oluşturma fikri 19. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da ortaya çıkan antisemitizm hareketleri sebep olmuştur²⁷³.

Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma amacının gerçekleşmesi için bölgedeki Yahudi nüfusunun artırılması gerekliydi. Bunun farkında olan Yahudiler buraya Yahudi göçünü sağlamaya çalışmışlardır. Bu tehlikeli niyeti sezen II. Abdülhamid Filistin'e göçü 1883'te yasaklamıştır²⁷⁴. Bu kararda Sultan'ın; Rus Hükümetinin uyguladığı katliam sonunda Rusya dışına sürülen büyük bir grup Yahudi'nin Filistin'e yöneleceğini hissetmesi de etkili olmuştur Zira Sultan 29 Haziran 1882 yılında Kudüs Mutasarrıfına Rus Bulgar ve Romen uyruklu Yahudilerin Filistin'e girmesini yasaklamasını bildiren bir mektup gönderdi²⁷⁵. Artık Yahudiler Filistin'e yalnızca hacı olmak için gelecekler ve bu süre üç ay olacaktı. Kendilerine verilen kırmızı teskere'deki ikamet süresi dolunca geri döneceklerdi.

1883'te çıkarılan bir irade-i seniyye ile de Yahudilere mülk satışı da durdurulmuştur. Ayrıca Hazine-i Hassadaki şahsi mal varlığı ile Filistin 'de mümkün olduğu kadar fazla toprak alınarak Yahudiler'in toprak satın alma yolu kapanmaya çalışılmıştır.1891 yılında çıkarılan bir irade-i seniyye ile de hiçbir Yahudi'nin Osmanlı vatandaşlığına alınmayacağı ve Yahudiler'in Osmanlı topraklarına yerleşmelerine müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir. .Daha sonra çıkarılan bir emir ile de başta Filistin olmak üzere tüm Osmanlı topraklarında Yahudilere toprak ve mülk satışı yasaklanmıştır. Filistin'de arazi ve mülk satın alanların hepsi Siyonist değillerdi. Son günlerini ibadetle geçirmek isteyen bazı Museviler de buradan toprak satın alıyorlardı. Sırf bunlara

²⁷² Gündoğdu; agm, s.31.

²⁷³ Mehmet Salih Arı; "II. Abdülhamid Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşim Çabaları", Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 6, S. 24 Nisan 2005, s.108-123.

²⁷⁴ Ömer Osman Umar; "Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri", Sosyal Bilimler Dergisi, C:12, S:2, Elazığ 2002, s.424.

²⁷⁵ Refik Şakir En Netşe; age, s.180.

haksızlık olmasın diye Said Paşa, 1893 ilkbaharına kadar Filistin’de yasal yollarla toprak satın almış olanların Siyonizm ile ilişkilerinin olmadığına dair, konsolosluklarından aldıkları belgeye göre tapuları verilmiştir. Osmanlı bu kararla 1893’ e kadar Siyonistlerin yasal olmayan yollarla almış oldukları toprakları onaylamış olma durumuna düşmüştür. Museviler Filistin’e doğrudan yerleşmenin mümkün olmadığını anlayınca artık hileli yollara başvurmaya başlamışlardır. Rus ve Doğu Avrupa Musevileri önce Almanya Avusturya ve İngiltere’ye uğrayıp bu devletlerin vatandaşlığına geçip sonra Filistin’e sızmışlardır²⁷⁶.

Hüseyin Hilmi Paşa, Filistin’de Museviler için konulan yasakları kaldırmaktan çekinmedi. Önce Filistin’e girişte *Kırmızı Tezkere Usulü* kaldırıldı. Daha sonra da Siyonistlerin toprak satın almaları serbest bırakıldı. Hatta bir Siyonist bu dönemde: *Artık Filistin ‘in kapıları bize açılmakta ve her yönden oradaki Yahudi iskânı iyiye gitmektedir”* demiştir²⁷⁷.

17 Ocak 1910 tarihli *The New York Times* Gazetesinin haberinde Yahudiler’in özellikle II. Meşrutiyet’ten sonra Filistin’e akın ederek, yerleşik Arapları topraklarından çıkararak Filistin’de Amerika ve Avrupa’dan aldıkları maddi yardımlarla bayındırlık faaliyetlerine başlamaları ve her türlü gündelik yaşam standardını yakaladıkları anlatılmaktadır. Ayrıca kapitalist Yahudi temsilciler ve Siyonist ticaret örgütlerinin özellikle Ürdün Vadisi olmak üzere bölgeyi keşif çalışmalarından bahsedilmiştir.

KUDÜS ELLERİNDE

Sömürgeler Esdraelon ovasına²⁷⁸ doğru yayılıyorlar ve modern tarım teknikleri ürünü fazlasıyla artırdı.

New York Times’a özel telgraf.

Kudüs’ten gelen mektup, Türkiye’de yeni anayasanın ilanının dünyanın diğer yerlerinden gelen bütün Yahudilere Filistin’in kapılarının açıldığını söylüyor. Yafa’da ,Tiberya da , Safe de ve Halfa da Yahudiler on binlerle sayılırken Kudüs’te nüfusunun 5’te 4’ü olan 100.000’ i Yahudilere ait. Nerdeyse Esdreton ovasının hepsi onlar tarafından ekilip biçiliyor. Onların müreffeh kolonileri Dan’dan Birşaba’ya kadar hatta Mısır’ın dış mahallerinin güneyine kadar yayıldı. Her bir gemi Odessa’dan yüzlercesini

²⁷⁶ Umar; agm, s.424.

²⁷⁷ Bayramoğlu; age, s.70.

²⁷⁸ Esdreton Ovası: Filistin topraklarında olup son derece verimli bir alandır.

taşırken, binlercesi kutsal topraklarda bir sığınak ve güven bulmak için İran'dan kaçıyorlar. Bir zamanlar sultan Abdülhamid'in mülkü olan Ürdün vadisi Yahudi kapitalistleri ve temsilcileri bütün bölgeye yayılmış Siyonist ticaret örgütleri tarafından hevesli bir şekilde araştırılıyor, devrimden beri gelirleri önemli oranda azalmış Muhammet taraftarlarının malları satın alınıyor.

Kutsal şehir aslında Yahudi kasabasıdır. Zanaatkârlık ve ticaret kadar bankacılıkta Yahudilerin tekelinde. Devlet Yahudi jandarmalarının olduğu bir bölük kurmayı gerekli gördü. Amerika'dan ve Avrupa'dan yüzlerce binlerce pound kolonide yaşayanlara ev, okul, hastane, sakatlar için ev yapması için gönderdiler. Sadece Kudüs'te 100'den fazla Yahudi okulu var ve sinagoglar her yerde yükseliyor. Toprakların değeri dört kat arttı. Cahil ve fakirliğe düşmüş fellahlar, tarımsal aletlerle ve tekniklerle daha önce hayal bile edilemeyecek hasatları elde eden Avrupalı Yahudi yerleşimciler tarafından evlerinden ve köylerinden çıkarıldılar. Filistin karşıtı bir şirket, Siyonist bir bankacılık ve ticari bir yatırım büyük bir azimle İsrail'in hedefini dürtüyor. Yahudilerin ırksal özellikleri keşfetmeleri ve kabile oluşturma eğilimleri Osmanlıların karşı koymalarını artırıyor ve Türk anayasal rejimini yeni ve vatansever hükümetin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak duruyor²⁷⁹.

İşte tablo aynen böyleydi. Filistin tamamen farklı bir yapı kazanmanın kıyısına gelirken; Osmanlı Devleti İttihat ve Terakki yönetiminde ve Yahudi yönlendirmesinde Avrupa devletlerinin korku kısılcacında her türlü otoriter vasfını yitirmişti. Olaylar artık İttihat ve Terakki'nin kontrolünden çıkmaya başlamıştı. Ancak diğer yandan, Arap-Yahudi ilişkilerinde kötüleşmenin ve bu çelişmelere mani olmaya çalışan Osmanlı teşebbüslerinin görüldüğü bir dönemdi. Osmanlılar o zaman Siyonistlerin toprak almalarına da büyük güçlerin müdahalesinden çekinerek mani olmuşlardır. Özellikle Talat Paşa'nın Rus ve Yahudi yerleşimcileri Osmanlı vatandaşı olmalarında ısrar etmesi bu yüzdendi. Başka bir mevzuda, Siyonist örgütün kültürel otonomi ve yerel yönetime katılma talebi -kendi ifadeleriyle “*offentlich-rechtlich*” (alenen ve meşru olarak)- bu hareket Osmanlı parlamentosunda kolonileşme ve bağımsızlık yönünde bir hareket olarak eleştirildiğinde (özellikle Rum-Osmanlı vekili Cosmidi Efendi tarafından).

²⁷⁹ “Jews are Flocking in to The Holy Land”, The New York Times. 17 January 1910, s. 1.

Sadrizam Hakkı paşa Siyonist emellere karşı önleyici tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir²⁸⁰.

İstanbul da Filistin'e yönelen bu Yahudi akını ile ilgili yaşanan bu endişeler " *Christian Science Monitor* " Gazetesinde şöyle yankı bulmuştur.

FİLİSTİN'Lİ YAHUDİLER TÜRKİYE'Yİ KAYGILANDIRIYOR:

İSTANBUL- Filistin'in Yahudi sömürgesi olması Türk hükümetini kaygılandırmaya başladı. Yahudiler evlerinden ve topraklarından çıkarılan Filistinlilerden çok daha kabiliyetli. Yahudileri çıkarmak için belki güç kullanmak gerekecek. Kudüs'te nüfusun 5'te 4' ü Yahudi ve bankacılık, ticaret Yahudilerin ellerinde ve 100'den fazla Yahudi okulu bulunuyor ve her yerde evler ve Sinagoglar yükseliyor. Hükümet bir bölük Yahudi jandarma kurmaya karar verdi²⁸¹.

Yahudilerin Filistin'e yerleşerek kutsal toprakları kendilerine türlü siyasî senaryolarla vatan yapmalarıyla birlikte Siyonizm'in Filistin hayali kısmen gerçekleşmiştir. Bu gerçekleşmeden Siyonistler cesaret kazanmıştır. Sonrada, Siyonist liderlerden birisi olan Wolffsohn bir hukukçu olan Hakkı Paşa'ya 10 Ağustos 1911 tarihli bir mektup yazmıştır. Mektup şöyle başlamaktadır: *Yüceliğinizin anlaşılması için uzun uzadıya açıklamalar yapmak gereksiz...*²⁸².

II. Abdülhamid'in bütün titizliğine ve Osmanlı hükümetinin yoğun çabalarına rağmen Siyonistler binlerce taraftarlarını Filistin'e sokmayı ve orada yerleşmeyi başardılar. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında kutsal topraklarda yaşayan Musevi nüfusu göçmen akınları sayesinde II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına kıyasla üç misli artmış ve 80000'e yükselmişti. Bu zaman içinde Siyonistler 40.000 dönüm toprak satın almayı ve 33 yerleşim yeri (koloni) kurmayı başarmışlardır²⁸³.

3.3. Israel Zangwill'in Makalesinde İttihat Terakki ve Yahudi İlişkisi

II. Meşrutiyet öncesi ve sonrasında yaşanan serencam içerisinde *devlet içinde devlet* kavramının en güzel izahı olan bu makale hayli dikkat çekicidir.

Israel Zangwill'in "İki Haftalık Eleştiri" nin makalesinde açıkladığı gibi Filistin ya da Mezopotamya'da otonom Yahudi Devleti'nin nihai olarak kurulması için Karasso

²⁸⁰ Ortaylı; agm, s.5.

²⁸¹ "Palestine Jews Concern Turkey", Christian Science Monitor, 7 February 1910, s.6.

²⁸² Ortaylı; agm, s.5.

²⁸³ Arı; agm, s.123.

yardımla Jöntürkler bu amaçlarla donatıldılar ve sırası gelince Osmanlı İmparatorluğunu sadece Yahudilerin aracı haline getirdiler: Çingene soyundan gelme İçişleri Bakanı Talat Bey..... ve gizli Yahudi Maliye Bakanı Cavit Bey komitenin gizli gücünün resmi tezahürleridir. Onlar kabinenin tek itibar sahibi üyeleri ve Türkiye'deki farmasonluğun zirve noktalarıdır. ...Bir yıl kadar önce İçişleri bakanı olduğu için, Talat bey farmason komitesi ağını imparatorluğun dört bir yanına vilayetlere Mason olan veya güvenilir komite taraftarı valiler ve vali yardımcılarını atayarak yaymaya çalışıyor... Bu yüzden Türkiye'nin görünmez hükümeti büyük üstad Talat Beyle birlikte Büyük locadır. Bunlar Greard'ın hikâyesinden ana başlıklar, fakat ayrıca bazı barok ve önemli süslemelere de sahip. Yahudiler Rusya'dan nefret ediyor, İngiltere Rusya ile dost, bu yüzden Yahudiler İngiltere karşıtı, 'Almanların hayatta olduğu düşüncesiyle'.Yine Yahudiler ve Genç Türkler Ermenileri, Yunanlıları ve Arapları başlarından savmak ve aralarını bozmak için bir araya geldiler. Gözlerini gizlice, ümit besledikleri, bir gün İngiliz himayesinde tüm Osmanlı Araplarına merkezden kontrol uygulayabilecekleri tek Arap hükümeti Hidivliğe çevirdiler²⁸⁴. İttihat ve Terakki bünyesi içinde yer alan kişiler arasında bulunan subay, memur ve Yahudilerin Selanik'teki Mason derneklerine mensup oldukları da görülmektedir. 1909'da II.Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin bu nendenden dolayı bir "Yahudi/Mason komplosu" olarak tanımlanması ise; özellikle İngilizler tarafından I. Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki'nin mensuplarının milliyetçi çevrelerin önünde karalanması amacıyla körüklenmiştir²⁸⁵.

1916 yılının Eylül ayının *Arap Bülteni*, *Yeni rejim altındaki Türkiye'de farmasonluk üzerine notlar (1908-1914)* başlıklı Lowther'in 29 Mayıs 1910 tarihli raporunu bazı eklemelerle kopyalamış gibi gözükten isimsiz bir makale yayımlamıştır. Bu makaleye göre Karasu bir alt sınıf ve sahtekâr bir avukat, yaltakçı, rüşvetçi ve ağzı sıkı bir hergele esrarengiz davranışlarıyla Talat, Cavit, Dr. Nazım ve Bahaeddin Manastırlı'nın farmasonluğa kabul edilmesinden sorumluydu; İttihat ve Terakki Komitesinin arslan ve kaplanlarının faydalı bir çakalıydı. İttihat ve Terakki komitesi, farmasonluk ve Yahudilik ayrılmaz bir şekilde birbirlerine bağlıydılar: 'Selanik'i bilen bazı İstanbul Türkleri Komite, *Makedonya Risorta Locası* ve *Yahudi Beni Brith Toplumunun* amblemleri arasında ilginç benzerlikler fark ettiler; 1909 Temmuzunda *Türkiye Büyük*

²⁸⁴ Kedourie; agm, s.3.

²⁸⁵ Besalel; age, s. 57.

Locasi'nın açılışı Haskeui'den (İstanbul Whitechapel-Beyaz mabet), Selanik, İzmir ve Macaristan'ın değişik şehirlerinden ve İmparatorluk merkezinden pek çok Yahudi centilmenin katılımıyla şereflenmiştir. Bülten üç ya da muhtemelen dört tanesinin Yahudi, üç tanesinin dönme ve sadece dördünün Müslüman olduğu 'Türkiye locasının Üst meclisini' liste olarak vermiştir. Bazı yabancı gözlemciler, Bülten'in ortaya koyduğu kadarıyla, Jöntürklerin yaşlı bir Yahudi'nin Alman yakınları ile bulunmasını onaylayıp onaylamayacaklarını merak etmeye başlamışlardı. Farklı karmaşık muhakemelerden sonra, makale 'bilindiği kadarıyla Türk Farmasonluğu şimdi uykuda ve Türkiye'deki mevcut yönetici grubu iktidardan düşürülünceye kadar da muhtemelen öyle de kalacak ve bir sonraki rejimi veya yabancı bir işgalciye karşı yeraltı yöntemlerini kullanmaya yeniden başlayacak' şeklinde sona eriyor²⁸⁶.

Israel Zangwill'in İki Haftalık Eleştiri'nin Nisan sayısında çıkan makalesinde açıkladığı gibi Filistin ya da Mezopotamya'da otonom Yahudi devletinin nihai olarak kurulması. Eğer Türklerden Yahudilerin Türkiye'ye sınırsız göç iznini elde edebilseydi, bir taşla iki kuş vurabilirdi, Rusya ve Romanya'daki birkaç milyon esaret altındaki din kardeşini Mezopotamya'ya nakletmek gibi yıllar öncesinden peşinde olduğu bir amaç. Yabancı Yahudilerin *sınırsız göç* olayına dönecek olursak, Genç Türklere kendi ana dilini feda edip, yerine Türkçeyi koymayı ve hatta tüm Türkiye'nin milli borçlarını da üzerine almayı teklif etmiştir. Selanik komitesinin en etkili isimlerinden biri olan ve Yahudi soyundan olduğu söylenen Dr. Nazım, Selanik'in gizli Yahudilerinden Faik Bey, Toledo ile birlikte ICA'nın Paris şubesini ziyaret etti ve açıkça 200.000 Romanya Yahudisinin Makedonya'ya ve birkaç milyon Rus Yahudisinin Mezopotamya'ya getirilmesini savunmuştur. Israel Zangwill "İki Haftalık Eleştiri Dergisi'nin Nisan sayısında bunu ima etmiş ve büyük vezir Hakkı Paşayı özellikle Mezopotamya'daki otonom Yahudi devleti konusunda güvenilebilirliği ile ilgili umutlarını ifade etmiştir. Hakkı Paşaya hususi bir Yahudi sekreter verilmiş ve eskiden olmadığı kadar belli bir Yahudi evine sık sık gitmeye başlamıştır. Ancak Yahudi projeleri henüz somutlaştırılamamıştır. Şüphesiz ki, Genç Türkler ağır askeri harcamalarından dolayı borçlanma ihtiyacı duyduğunda, Yahudi borç verenlerce daha fazla baskı uygulanacaktır. (II) Abdülhamid berbat bir darboğazda iken Siyonist lider Herzl'in tekliflerini reddetmişti. *Genç Türkler paradan daha az akliselim sahibi olmadıkça,*

²⁸⁶ Kedourie; agm, s.4

imparatorluklarına müthiş avantajların barışçıl bir şekilde nüfuzuna olanak sağlayan endüstriyel ve saldırgan olmayan beyaz nüfusa yuva olmalı. Zangwill Osmanlı parlamentosundaki dört Yahudi vekilin anti-siyonist olduklarını söyler. Filistin bakımından böyle görünüyor olabilirler: kesinlikle Mezopotamya yanlısı değillerdir²⁸⁷.

3.4. Musevi Jimnastik Örgütleri ve Siyonist Faaliyetleri

Yahudi Spor kulüplerinin sayısı 19. yüzyılın son yıllarında özellikle Orta ve Doğu Avrupa’da adeta bir patlama yapar. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunda da Yahudi Jimnastik kulüpleri kurulmaktadır.1895 yılında İstanbulda kurulan Israel Gymnastic Clup, Dünyada Yahudiler tarafından kurulmuş ilk spor cemiyeti ünvanını taşır. Bir tarihçiye göre Israel Gymnastic Clubaynı dönemde Avrupa’da yükselen Anti-semitik dalgaya paralel olarak İstanbul’da Almanlara ait bir spor kulübünden atılmış Yahudiler tarafından kurulmuştur²⁸⁸. Siyonist etkinlikleriyle de bilinen kulübün açılışı ise; 1Haziran 1913’de Kadıköy’de Union Club Sahasında bir gösteriyle yapıldı. Başta Hasköy Takımı olmak üzere semt kulüplerine mensup sporcuların jimnastik ve bale gösterileri yaptığı bu etkinlik, dönemin önemli gazetelerinden Tasvir-i Efkâr’a da konu olmuştur ²⁸⁹ . Görünüşte Yahudi gençleri spora yönlendirmek için kurulan Siyonist Maccabee örgütü –halâ İstanbul Yahudiliğinin geleneksel merkezi olan Balat Tahta Minare Sokaktaki (şimdiki Vodina) Ha Hemla Binası’nda açtığı lokalde toplantılar düzenleyerek Yahudi gençleri Filistin’e yerleşmeye teşvik etmiştir²⁹⁰.

Bu dönemde Maccabee örgütü yalnızca İstanbul’da değil Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde de teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Ancak örgütün faaliyetlerini yakından takip eden Osmanlı idaresi bunlara açılış ruhsatı verirken tıpkı Yahudi okullarında olduğu gibi Siyonizmle somut ilgisini araştırmışlardır. 15 Mart 1911 tarihli arşiv belgesinde Halep’te açılması için müracaatta bulunulan Maccabee–Musevi Jimnastik Cemiyeti’nin yerel idareler tarafından tahkik edildikten sonra tesisine karar verileceği anlatılmaktadır.

Makābi unvânıyla Dersaadet’de teşekkül eden Musevi Cinnastik Cemiyeti’nin Haleb’de açmak istediği şube için cemiyet reisi Moris Abramoviç imzasıyla ilmuhaber verilmiş

²⁸⁷ Kedourie; agm, s.10.

²⁸⁸ Yaşar Tolga Cora; “Yahudi’nin Asaletini Tekrar Zapt Etmek, Siyonist Muskeljuden Projesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.169, 2008, s.39-40.

²⁸⁹ Svastics; age, s.75.

²⁹⁰ Shaw; age, s.35.

olup bu durum Haleb Vilayet-i Behiyyesi'nce tereddütle karşılanmıştır. Adı geçen cemiyetin nizamnamesinde bazı tadilatlar yapıldıktan sonra Cemiyetler Kānûnu'na uygun sûrette vuku' bulacak mürâcaatları üzerine te'sis olunacak şu'be için de ilm ü haber verilmesi gerekir. 15 Mart 1911²⁹¹.

Aynı şekilde Kudüs'te 1911 yılında Maccabee Cemiyeti'nin kuruluşu için yapılan müracaat son derece titiz bir şekilde incelenerek Cemiyetler Kānûnu'na muhalif bir noktanın bulunup bulunmadığı araştırılmıştır²⁹².

Makābi Cemiyeti'nin Kudüs'te açmak istediği şube için Cemiyetler Kānûnu'nun altıncı maddesinde gösterilen “Bir cemiyetin bir mahalde merkez veya şu'be küşâd etmesi diğer mahallerde küşâd olacak merâkiz ve şuu'bât için ilm ü haber istihzâli lüzûmunu iskât edemeyeceği “ hükmüne binaen yeni bir ilmuhaber vermesinin gerekliliği...22 Kasım 1911.

Filistin'de Yahudi yerleşimleri devam ederken Türkler arasında anti-semitik duyguların yayılmasını engellemek ve Müslümanlar ile dostluğu geliştirmek için önde gelen Osmanlı Yahudileri 1909 yılında Musevi Uhuvvet Cemiyeti'ni kurmuşlardır. 1912 yılına gelindiğinde İttihat ve Terakki idaresi tarafından Maccabee Cemiyeti veya Musevi Mektepleri gibi bu örgütte sıkı bir denetimden geçirilmiştir. Hatta nizamnamesi incelenmiş ve siyasî maksada müstenid bir madde olup olmadığı araştırılmıştır²⁹³.

Kudüs-i Şerif'te kurulacak olan “Uhuvvet ve Muhabbet Cemiyeti”nin nizamnamesinde Cemiyetler Kānûnu'nun dördüncü maddesine göre “Kavmiyet ve cinsiyet esâsı ve unvanlarıyla siyâsî cemiyetler teşkîli memnu” hükmüne göre bir maksad ve mâhiyet-i siyâsiye görülememiştir. 4 Mart 1912.

Yahudilerin kurduğu diğer bir örgüt ise *B'nai Brith Board*'dur. Özellikle göç eden Yahudi topluluklara yardım maksadıyla kurulmuştur. Bu topluluğun faaliyetleri ile alakalı *Christian Science Monitor*'ta yayınlanan “B'nai Brith Board to Assist Aliens” adlı haber şu şekildedir:

YABANCILARA YARDIM ETMEK İÇİN B'NAİ BRITH BOARD

²⁹¹ BOA, DH. İD. Belge No: 126 / 9.

²⁹² BOA, DH. İD. Belge No: 126 / 26.

²⁹³ BOA, DH. İD. Belge No: 126 / 26.

Özel bir komite göçmen büroları tarafından zorlanan katı eğitim ve mal şartlarını azaltmak devlet yetkilileri ile görüşmek üzere görevlendirildi. Rusya'dan katliam ve ordu gerekçeleri yüzünden ayrılan yüzlerce Yahudi, kendilerini göçün şartlarına hazırlamaya bile vakit bulamadılar ve sonuç olarak sınır dışı edildiler. İşte bu sınıf komitenin asıl yardım etmek istediğidir²⁹⁴.

3.5. Trablusgarp Savaşı'nda İttihat Terakki ve Masonlar

1911 başlarında, o güne kadar olan muhalefet gruplarının en güçlüsü, İttihat ve Terakki Meclis Grubu içinde boy göstermiştir. *Hizb-i Cedit* diye anılan bu grubun içerisinde Miralay Sadık Bey ile Karesi Milletvekili Abdülaziz Mecdi Efendi görülmektedir. Bu arada basında bir hükümet bunalımının doğmak üzere olduğu konusunda yazılar daha sık görülmeye başlamıştır. İttihat ve Terakki'ye bağlı bakanların Sadrazama istifalarını sunduğu gün Cavit Bey Sadrazam'a istifa etmesi gerektiğini İttihat ve Terakki hükümeti'nin bundan sonra kimden oluşursa oluşsun Hakkı Paşa hükümetini desteklemeyeceğini açıkça söylemiştir. Buna karşın istifa gerçekleşmemiştir²⁹⁵.

Eylül 1912 İttihat ve Terakki'nin kongresinin yapıldığı ay olduğu gibi İtalyanların sudan bir bahane ile Trablusgarb'a saldırdıkları aydır. İttihat ve Terakki Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyan Masonlarına baskı yapmışlardır. Maşrık-ı Azam-ı Osmanî, Bab-ı Ali'nin lehinde daha saygın bir çözüm yolu bulunmadan Trablusgarp'ın ilhakını önlemek için Palazzo Giustiniani'deki "Biraderleri" Giolitti hükümeti üzerindeki tüm nüfuzlarını kullanmaya davet etmiştir. İki ülke arasındaki savaşın tam ortasında İTC tarafından Ferari'ye yönlendirilen bu yardım talebi Osmanlı İmparatorluğu'nun durdurulamayan yıkılışını önleyemeyen bir hükümetin kendi aczini kabul ettiğini gösteriyordu. Bu koşullar altınca İTC İtalyan Masonluğu'nun ve onun yöneticilerinin siyasal ağırlığını hiç kuşkusuz gözlerinde abartmışlardı. İTC'nin İtalya ile ilişkilerinde her zaman Mason kanallarından yararlanmaya çalıştıkları da yadsınamaz. Avram Salem, İTC tarafından İtalya'ya gönderilmiştir. Osmanlı İtalyan görüşmeleri 1913 yılında Lozan'da imzalanan barış antlaşması ile sona ermiştir²⁹⁶.

Fransa Maşrık-ı Azamı ve Büyük Locası I.Dünya Savaşı arefesine kadar Osmanlı İmparatorluğunun karşılaştığı her yeni krizde düzenli olarak Osmanlılardan yana tavır

²⁹⁴ "B'nai Brith Board to Assist Aliens", Christian Science Monitor, 20 August 1909, s. 7.

²⁹⁵ Çavdar; age, s.14.

²⁹⁶ Iacovella; age, s. 53-55.

alacaklardı. Örneğin Trablusgarp savaşında Fransız obediyanları İtalya'nın saldırgan tavrına karşı aşırı şekilde tepki gösterecekler ve belli başlı Fransız masonik dergilerinden Acacia, işi şu sözleri yazmaya kadar vardırıyordu: "Bu macerada en üzücü olan Trablusgarp'a Vatikan'ın el koymasındır. Trablusgarp'ı ilhak eden İtalya Kralı değil, Papa'dır.(...) Papalık Trablusgarp'tan tüm Afrika'yı ele geçirmek istiyor: İslam hoşgörüsünün karşısına İtalyan hoşgörüsünü çıkaracak...²⁹⁷. Meclis erken seçim kararı ile feshedilince ardından gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın teröründen kaçanlar, Selanik'e gittiler ayrıca bu fırka, İttihatçıları Yahudi işbirlikçisi olmakla suçladı. İstanbul'da Yahudi, Siyonist ve Sabetayist tartışmaları yapılırken bağımsızlığını yeni kazanan Balkan Ülkeleri Osmanlı'ya savaş açmıştır²⁹⁸.

Görülen oydu ki Rumeli, İmparatorluğun elleri arasından ağır ağır kayıyordu. Bütün bunların dışında İttihat ve Terakki'nin bir kuşkusu daha vardı. Mahmut Şevket Paşa'nın Almanya ve Avusturya'nın desteğiyle bir darbe yapacağı bu kuşkunun odak noktasını oluşturuyordu. Savaşın gelişim doğrultusu Sait Paşa'yı ürkütmüştü. Çevresine istifa etmekten söz etmeye başlamıştı. Sait Paşa *bana, binbaşı da olsa bir harbiye nazırı bulun* diye çırpınıyordu. Sonuçta Sait Paşa güvenoyu almasına karşın istifa etmiştir. Sait Paşa huzura çıktığında Padişah: *Niçin istifa ettiniz size itimatları vardı* deyince bir süre başını eğip düşündükten sonra: *Onların bana itimatları vardı ama benim onlara itimadım yoktu ...*" yanıtını vermiştir. Sait Paşa'dan sonra Sadaret görevi Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya verilmiştir. Gazi, eski Sadrazamları da içeren bir kabine kurmuştur. Gazi'nin kabinesi bir geçiş kabinesiydi. Yönetimde bulunduğu dört ay içerisinde Balkan Savaşı patlamış, Edirne'ye kadar bütün Rumeli kaybedilmiş, Ege Adaları (Girit dâhil) kaybedilmiş, Trablusgarp elden çıkmıştı²⁹⁹. Paşa istifa ettiğinde meclis çoktan feshedilmişti, seçimlerin ne zaman yapılacağı da belli değildi. Gazi'nin yerine geçen Kamil Paşa, bütün muhaliflerle donattığı kabinesinde meclissiz bir ortamda istediği gibi bir yönetim uygulamıştır. Kamil Paşa Kabinesi'nin ilk işi koyu bir İttihatçı avını başlatmak olmuştur. Cavit Bey, Hüseyin Cahit Bey ve bazı İttihatçılar yurt dışına kaçmışlardır. Diğerleri ise ünlü deymi ile yeraltına girdiler. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa sınırı olarak Midye-Enez hattı kabul edilmişti. Böylece Edirne sınırlarımız dışında kalıyordu. Bu kamuoyunca kabul edilemeyecek bir noktaydı. İşte bu koşullar

²⁹⁷ Dumont; age, s.72-116.

²⁹⁸ Eyicil; age, s.130.

²⁹⁹ Çavdar; age, s.75.

içerisinde İttihat ve Terakki bir darbe ile iktidarı ele geçirme planları yapmaya başlamıştır. *Babıali Baskını* diye bilinen hükümet darbesi, aklın zor kabul edeceği ölçüde cüretkar bir girişimdir. Böylece İttihat ve Terakki'yi yeniden iktidara taşıyan Mahmut Şevket Paşa Kabinesi kurulmuş oldu³⁰⁰.

Hakkı Paşa Sadrazamlığından önce Roma elçisiydi. Buna rağmen İtalyanlar'ın uzun süren hazırlıklarının Kuzey Afrika konusundaki isteklerini sezememişti. İttihat ve Terakki Kulüpleri'nde protesto gösterileri düzenlenmiştir. Selanik'te işçi hareketi grev ve gösterilerle en azından Enternasyonel'in ilgisini çekebilmiştir³⁰¹.

3.6. Balkan Savaşları'nda İttihat Terakki ve Masonlar

İtalyanların Trablusgarb'a çıkmasından bir yıl sonra Balkanlar alevlenmiş çatışmalar başlamıştır. Yunan birliklerinin 8 Kasım 1912'de Selanik'e girişi kentin Musevi nüfusu tarafında bir felaket olarak algılandı. Bu durum karşısında Selanik'in hinterlandı parçalanacak Arnavutluk, Makedonya ve Trakya ebediyen Selanik tüccarlarının menzili dışında kalacaktı³⁰². 1830'lardan Balkan Savaşları'na kadar geçen, yaklaşık 80 yıl içinde Selanik 30.000 nüfuslu uyusuk bir Balkan kentinden (İstanbul ve İzmir'den sonra)üçüncü büyük Osmanlı limanına dönüşmüş ve yeni özgürleşen Balkan eyaletlerinden ve Rusya'dan düzenli olarak kente gelen Müslüman ve Yahudi mültecilerle birlikte nüfusu beşe katlanmıştır³⁰³. Balkan Savaşlarından sonra İttihat ve Terakki ile Yahudi eliti arasındaki bağ daha yakın ve sıkı olmuştur. Pek çok Yahudi Selanik'ten ayrılmış ve Yunanlıların gönderilmesi ile ekonomik hayatta oluşan boşluğu doldurmada önemli bir rol üstlenerek İzmir Edirne ve İstanbul' a yerleşmişlerdir³⁰⁴. Balkan savaşı sırasında Selanik'in 26 Ekim 1912 'de Yunan yönetimine geçmesi ile Yunanlılar kendilerine devrolan bu kadar kalabalık Musevi nüfusla karşı karşıya kalmanın şaşkınlığını yaşamaktaydı. 1913 Bükreş antlaşması ile Selanik'in Yunanistan'a devri resmîyet kazanınca Şehirdeki Osmanlı vatandaşı olan bütün Museviler Yunan vatandaşı olmuştur³⁰⁵. 1913 de Yunan Ordusu'nun Selanik'e girdiği

³⁰⁰ Çavdar; age, s.75.

³⁰¹ Çavdar; age, s.21.

³⁰² Dumont; age, s.72-116.

³⁰³ Bessemer, agm, s.38.

³⁰⁴ Kedourie, agm, s 51.

³⁰⁵ Türker; agm, s .41.

gün kentin her yerinde Yunan bandraları çekilmişken, yalnız Yahudiler bu durumu desteklememiştir³⁰⁶.

Selanik'in resmen Yunan yönetimine geçmesinden sonra üzgün bir tavırla Yunan kralını karşılamaya giden Hahambaşı krala şunları söylemiştir: Biz Selanik Musevileri burada Osmanlı yönetiminin devam edebilmesi için elimizden geleni yaptık... Başımıza Türkiye'nin kaderini değiştiremezdik. Şimdi Yunan yönetimi ile yeni koşullara uyum sağlamaya çalışacağız. Balkan savaşı sırasında Selanik'in 26 Ekim 1912 'de Yunan yönetimine geçmesi ile Yunanlılar kendilerine devrolan bu kadar kalabalık Musevi nüfusla karşı karşıya kalmanın şaşkınlığını yaşamaktaydı. 1913 Bükreş antlaşması ile Selanik'in Yunanistan'a devri resmîyet kazanınca Şehirdeki Osmanlı vatandaşı olan bütün Museviler Yunan vatandaşı olmuştur³⁰⁷. 1913 de Yunan Ordusu'nun Selanik'e girdiği gün kentin her yerinde Yunan bandraları çekilmişken, yalnız Yahudiler bu durumu desteklememiştir³⁰⁸.

Dr. Nazım ve Cemal Bey'in Fransız Masonluğundan istediği esas olarak Balkanları sarsmakta olan krizde Türk görüşünün desteklenmesiydi. Maşrık-ı Azam'da düzenlenen gecede Nazım Bey'in yaptığı konuşmanın da gösterdiği gibi bu talebi ustalıkla dile getirmişlerdir³⁰⁹.

Osmanlı idarecileri Trablusgarp ve Balkan savaşları esnasındaki Siyonist desteğinden etkilenmiş olmaları muhtemeldir. Siyonistlerin Osmanlı ordusuna katılarak tıbbi destek sağlayacak bir grup oluşturmak için harcadıkları çabalar ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı birliklerine yardım için gönüllüleri seferber etmeleri de iyi bilinmektedir³¹⁰. 10 Aralık 1911 tarihli New York Times Gazetesinde yayımlanan *Zion Jews to Aid Turks* başlıklı haber bu bilgiyi doğrular niteliktedir:

Filistin'den Tripoli'ye doktor ve hemşire gönderecekler.

Tripoli'deki savaş dolayısıyla Türkiye'ye olan bağlılıklarını ve İtalya'ya karşı olan duygularını göstermek için pek çok gösteri yapan Filistin Yahudileri, savaşa gönderilmek üzere hekim ve hemşire göndermeyi amaçlayan bir cemiyet kurdular. Kızıl haçın bir benzeri olan cemiyet bir ilave oluşturarak kızıl "Mogen David" cemiyeti

³⁰⁶ Besalel; age, s.55.

³⁰⁷ Türker; agm, s .41.

³⁰⁸ Besalel; age, s.55.

³⁰⁹ Dumont; age, s.115.

³¹⁰ Ortaylı; agm, s.4.

olarak adlandırıldı ki “Mogen David” İbranice “David’in Kalkanı” demektir. Altı yıldızı gösteren bu kalkan yüzyıllarca Yahudilerin milli sembolü olmuştur ve bugün Siyonist milli bayrağının merkezi amblemidir. Bu kurtarma ekibinde ki işçilerin hepsi kollarına kırmızı haç amblemi yerine bu altı köşeli yıldızı takacaklar. Hareket Türk hükümeti tarafından da desteklenmektedir.

Tripoli’de ki savaşa Yahudilerin İtalya ile beraber hareket ettiklerine dair Filistin’de ve Safe’de bir söylenti dolaşmaktadır. Muhammedi halk çok heyecanlandılar ve şehrin Yahudilerine acılarını gösterdiler. Yahudilere arkadaşça yaklaşan ve halkı sakinleştirmede başarılı olan ve Yahudilere Sinagoglarda kahramanlık gösterileri yapmalarına izin veren Safe’nin valisi, Hüseyin Alhadip Efendidir. Yahudi konseyinin yanı sıra, hâlihazırda ki vali ve Safe’den pek çok Arap vardı. Adresler İbranice ve Arapça yazıldı Yahudi halkının Türk davasına desteği gösterildi ve vali gösterileri ve geçmişteki işbirliği için halka teşekkür etti³¹¹.

Aslında, dünya savaşının arifesinde ve önceki evrelerinde Siyonist grupların Filistin’le ilgili gelecek planları için Osmanlı devletinin varlığının devam etmesini çok istedikleri açıktı. Hatta Siyonist organizasyon, Hicaz demiryolunun inşasında da yardım teklif etmiştir. Bu sebeplerden dolayı, bazı hükümet çevreleri büyük güçlerin müdahalelerini ve korumalarını talep eden diğer azınlık gruplarına kızdıkları kadar Siyonistlere kızmadılar. Tüm bunlara rağmen, ilişkiler kolayca sınıflandırılmayacak kadar karmaşık idi³¹².

3.7. Osmanlı Siyonistleri ve Memleketin Siyasi Serencamı

İttihat ve Terakki siyasi açıdan hem iç hem dış mücadelelerle bir buhran dönemi yaşarken, en önemli destekçilerinden Hahambaşı Haim Nahum ise siyasi istikrarsızlıkları yüzünden sert bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştı. Jacobson ve Lichtheim’in en çok hayal kırıklığına uğradıkları ve daha sonra ondan nefret ettikleri kişi Hahambaşı Haim Nahum idi. Nahum’da Maliye Bakanı Cavid, İttihatçı lider Talat Paşa ve hatta Şeyhülislam Musa Kazım Efendi gibi bazen Siyonist sempatzanı portresi çizmiştir. 16 Şubat 1912 yılında Lichtheim Nahum ile ilgili şunları yazmıştır: *Amacımız Nahum’u devirmek laik bir konsül elde etmek olmalı.* Gerçekte, Nahum İstanbul’da Francophile ve Alman aleyhtarı bir grup üyesiydi ve Osmanlı İmparatorluğu

³¹¹ “Zion Jews to Aid Turks”, New York Times, 10 December 1911, s. 37.

³¹² Ortaylı; agm, s.4.

Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmesinden sonra da bu çizgisini devam ettirmiştir. 14 Aralık 1914'te, Jacobson Alman Büyükelçiliği'nde Nahum ile Wangenheim arasında bir toplantı rapor etmiştir. Bu rapora göre Nahum büyükelçiye Francophile üyesiyken Alman karşıtı olmadığını söylemiştir. Lichtheim, Nahum ile yaptığı bu görüşmeyi değerlendirdiğinde, Nahum'un pek Siyonist hayranı olmadığını söylemiştir³¹³. Zira Nahum kısa bir süre için Siyonistlerle iş birliği yapmıştır. Ancak 1909'dan sonra İttihatçılar ve Müslüman cemaatin diğer mensupları Siyonizm'i Filistin'i almaya yönelik Yahudi tehdidi olarak eleştirmeye başlayınca, Nahum tekrar onlara sırt çevirmiştir. Bu yüzden Siyonistler, Nahum'un öncülüğünde baskıcı bir oligarşinin yönettiğini söyledikleri Hahambaşılığın demokratikleşmesi talebini dile getirmeye başlamışlardır³¹⁴.

Po'alei Zion'un ajanları olarak Eretz Israel'den önce Selanik'e; 1912 Yunan işgalinden sonra İstanbul'a ve İzmir'e gelen genç Siyonistler arasında David ben Gurion, Yitzhak Ben Zvi ve Moshe Sharett vardı. Bunlar sözde hukuk öğrenmek için Osmanlı İmparatorluğu'na gelmişlerdi. Fakat asıl amaçları insanlara Siyonist mesajlarını iletmektir. Önceleri bazı İttihatçı yöneticiler ile çalışarak Siyonist hedefleri için destek bulmuşlardır. Rıza Tevfik'in bir Siyonist'in hem Osmanlı hem de Yahudi bir vatansaver olabileceğini söylediği bilinmektedir. Önceleri Paris'te bulunan Jöntürkler'in lideri ve meclis başkanı Ahmet Rıza ve Sait Paşa'nın Hariciye Nazırı Ahmet Tevfik ile beraber Siyonizm yanlısı beyannameler yayınlamışlardı. Onlardan cesaret alan Siyonistler Filistin'e Yahudilerin göç etmesi yasağının kaldırılmasını, baskıdan kaçan Avrupalı ve özellikle Rus ve Polonyalı Yahudiler için Filistin'de bir yerleşim merkezi belirlenmesini istemişlerdir³¹⁵.

Bu Siyonist liderler I. Dünya Savaşı öncesindeki yıllarda İstanbul'da hukuk okuyacaklardı. Nitekim savaşın patlamasıyla birlikte Filistin'deki Yahudiler arasında savunma birlikleri kurmak üzere teklif yapılmış ama bu teklif reddedilmiştir³¹⁶.

Muhalefet seçimlere büyük bir saldırı ile girmiştir. Seçim sistemi iktidarda bulunan partinin haksız ve yasadışı müdahalelerde bulunmasına olanak sağlayacak yapıdaydı. Seçim iki dereceli olarak yapılmaktaydı. Seçimlerin denetimi *Hey'et-i Teftişiye* denilen

³¹³ Ortaylı; agm, s.6.

³¹⁴ Shaw; age, s.357.

³¹⁵ Shaw; age, s.357-358.

³¹⁶ Bessemer; agm, s.41.

bir komisyon tarafından yürütülmüştür. Seçimler ülkenin her yerinde aynı günde bitirilmiyordu. Vilayetlere, livalara, kazalara göre değişik tarihler tespit edilebiliyordu. Böylece bazı bölgelerdeki seçimlerin sonuçları, diğer bölgelerde gerekli tedbirlerin alınmasına yol açıyordu. Özetle seçim yöntemi adil, genel ve eşit oy ilkesini sağlayacak durumda değildi. 1912 seçiminde İttihat ve Terakki baskıları o boyutlara ulaşmıştı ki bu seçim birçok yayın organında *sopalı seçim* olarak nitelendirilmiştir. Sonuçta seçimi İttihat ve Terakki büyük bir çoğunlukla kazanmış ve 13 Nisan 1912'de yeni meclis açılmıştır. Artık bu meclis'te muhalefet yoktu³¹⁷. İlk iş olarak Anayasa'nın 35. maddesi değiştirilmiştir. Meclis-i Mebusan'ın açılış törenin yapıldığı gün İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'nda Kumkale istihkâmlarını bombaladığı haberi gelmişti. Dış olaylarda böylesine bir çıkmazın içine girmiş olan hükümetin sorunlarına Arnavutluk isyanı da eklenince, Sait Paşa'nın durumu da kritik bir noktaya ulaşmıştır³¹⁸.

3.8. Arnavutluk İsyanı'nın Fitilini Yahudiler mi Ateşledi?

Aynı günlerde bir Viyana gazetesi olan *Die Zeit* Arnavutluk'taki karışıklığı değerlendirdiği bir makalesinde Selanik Komitesini Arnavutluk'taki isyanlardan dolayı suçluyor ve Yahudiler'in katliamı teşvik ettiklerini bildiriyordu. 15 Temmuz 1911 tarihli makale şu şekilde devam ediyor.

*Selanik komitesi, genç Türkiye'nin arkasında ki esrarengiz güç, geçen zaman içerisinde sıcak sulardaydı, Türkiye'deki anayasal rejimin Avrupa basınında ki bazı en güçlü destekçileri komitenin etkisinin artık tehlikeli ve Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden önce kilerden daha kötü olaylara neden olacağını hesaplamaktadır*³¹⁹.

Viyana gazetesi *Die Zeit* gazetesi tarafından yapılan haberde Arnavutluk yakınlarındaki Katolik topluluklara yönelik yok etme hareketinin arkasında Mason locaları olduğundan bahsedilmektedir:

Die Zeit, Arnavutluk'taki durum düzeltilmedikçe Avrupa'da ki yangın tehlikesinin geçmeyeceğine işaret ettikten sonra, Osmanlı Devleti'ne diplomasinin cazip geleceğini fakat çok resmi olmayan, fiziksel varlığı belli olmayan Selanik komitesinin emirlerini geçen sene Arnavutluk'ta Turgut Şevket'in uyguladığını söylemiştir. Die Zeit ilavesinde Bu yüzden etkili olmak için, komitenin saygı duyacağı, en azından, korkacağı yerlerden

³¹⁷ Çavdar; age, s.28.

³¹⁸ Çavdar; age, s.75.

³¹⁹ "Deklares that Jews Incite Massacres", New York Times. 16 July 1911, s.3.

komiteye dayanmak için bir tesir getirmeli. Bu tesirler İngiltere'nin, Birleşik Devletler'in, İtalya'nın ve diğer ülkelerin dürüst ve insancıl Yahudileridir. Selanik komitesinin Yahudiler ile karargâhları Selanik'te olan Türkiye Dönmelerin (Kripto Yahudileri) desteğiyle, Masonik çoğunluk tarafından şekillendirildiği çok iyi bilinmektedir. Avrupa'da ki her devlet tarafından bilinen bu gerçekler, Türkiye'de ve Balkanlar da artan oranda Yahudilerin ve dönmelerin İttihat ve Terakki komitenin yaptığı gafların sorumluluğunu üstlendikleri bilinmektedir. Yahudilerin komitenin hareketleri için beyin patlattıkları sorgulanamaz gibi gözüküyor ve kesin olan şu ki eğer hareket felaketle biterse Adana katliamında olduğu gibi, geçen sonbaharda Bulgar rençperlerinin vurulması gibi, ve hali hazırda ki genç Türk rejimi üzerinde bir üzüntü ışığı döken Arnavutluk hareketi gibi nefreti üstüne çeker. İngiltere ve diğer ülkelerde ki aydın ve insancıl Yahudilerin ne Yakın Doğu'da gerçekleşen olaylardan ne de soykırım yapanların her birine verilen silahlardan kesinlikle haberi yoktur. Aylardır diplomatların ve milletvekillerinin fısıldamış olduğu Avrupa basınında zaman zaman çıkan imalar muhakkak saklandı. Batı dünyasının insancıl Yahudilerinden Türkiye'de ki Yahudi örgütüne Turgut Şevket'i ellerinde tutmak için ve Altın Boynuzu gösteren Avrupalı diplomasinin dikkatinden ve kararlarından yakın doğudaki felaketin önlenmesine dönük doğrudan bir çağrıya inanmak için gerekli bir sebep var. Bu makale İngiliz Yahudi dairesinde bir duyarlılık oluşması için tekrar yayınlandı ve onların tarafından M.Gaster bir mektupla cevap vermiştir ki mektupta gerçekten en ufak bir eser bile yoktu. M. Gaster yazılanları kesin olarak yalanlıyor ve Yahudilerin böyle bir şey yapmasının aptallık olduğunu söylüyordu. Gaster hikayeyi Yahudi yemi olarak adlandırıyordu. M. Gaster Selanik komitesinde ki Yahudilerin çok az olduğunu ve göze çarpmayan oyunlar oynadıklarından bahsediyor. M.Gaster Arnavutlukta ki Katolik katliamının ilk etapta tahrik edildiğini ve manzaranın arkasında ki güçler tarafından oynanan bir oyunun maşası olarak kullanıldığını söylemeye devam etti. M. Gaster komitenin Yahudileri Arnavutlukta ki nerdeyse çok gülünç olayla ilgili bir şeyler yapması gerektiğini teklif ediyordu. Yahudiler hiçbir zaman kötü şöhretli olaylarla saygınlığını kaybetmedi. Bu kendi siyasetlerine yön veren Yahudiler için aptallığın en üst seviyesi olurdu. Siyasi bir suç olarak onları dünyaya rezil ederdi. Bu ortaçağa ve modern çağa ait ispatlanmış bir Yahudi yemidir. Yahudiler beyinlerini komiteye verebilirler fakat ne kılıcı ellerine aldılar ne de kullandılar³²⁰.

³²⁰ "Declares that Jews Incite Massacres", New York Times. 16 July 1911, s.3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ, YAHUDİLER VE SİYONİZM

4.1. Osmanlı Yahudilerinin Siyonizm'e Bakışı

Siyonizm sözcüğü Avrupa'da 19. Yüzyılın son çeyreğinde doğmuş olan bir ideolojiyi ve siyasal bir hareketi belirtir. Sion sözcüğünden gelir. Sion: Tarihsel beşiğinden uzağa sürülmüş ve başka milletler arasına dağılmış olan Yahudi halkının günün birinde kendi toprağına İsrail toprağıın dönme yönündeki değişmez özlemini hatırlatmaktadır³²¹. Kelime olarak ise manasını; Kudüs'de ki Siyon Tepesinden almıştır³²². Siyonist ideoloji imparatorluk bünyesindeki Yahudilerin çoğuna cazip gelmemiştir. Her ne kadar Herzl'in 19. yüzyıl sonundaki İstanbul, İzmir ve Filistin ziyaretleri ve 1908'den sonra başkentte bir Siyonist daire kurması cemaate, akımın hedeflerini daha yakından tanıma imkânı verdiyse de; artık çok az kişinin peşinden koştuğu asırlık bir hayal uğruna imparatorluğu gücendirmenin ve kişisel geçimlerini tehlikeye atmanın mantıksızlığı hatta çılgınlığı Yahudilere hiç de çekici gelmemiştir. Siyonizm ile karşı karşıya kaldıktan sonra bile, Osmanlı Yahudi cemaatinin büyük bir kısmı için Hamursuz Bayramı'ndaki Seder yemeğinin bitiş duası olan *Gelecek yıl, Kudüs'te* bir umut değil; bir erteleme ifadesi olarak kalmıştır³²³. Siyonizm'in bütün Yahudiler tarafından bir ideoloji olarak kabul edildiğini sanmak, her Yahudi'nin aynı zamanda bir Siyonist olduğunu iddia etmek, büyük bir yanlışlık ve haksızlık olur."Ortodoks" yani dindar Yahudiler Siyonizm'e en az Türkler kadar düşmandılar. Eğer Siyonizm Yahudiler'in Filistin'de yeniden teessüs ve teceddüdü ise sinagog buna karşı değildi. Bu hülya her dindar Yahudi'nin gönlünde zaten yatıyordu; fakat bir farkla, sinagog bu hülyanın

³²¹ Ilan Greılsammer; Siyonizm, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s.7.

³²² Alexander Aaronsohn; "Türk Ordusuyla Filistin'de, Bir Yahudi askerinin I. Dünya Savaşı Notları", Çeviren ve Notlandıran Necmettin Alkan, Selis Kitaplar, İstanbul 2003, s.15.

³²³ Bessemer; agm, s.41.

insanlar tarafından değil de Mesih'in dirilmesi ve onlara Filistin'e kadar rehberlik etmesi ile gerçekleşeceğine inanıyordu³²⁴.

Yusuf Besalel'in ifadesiyle: Avrupa'da egemen olan Yahudi düşmanlığı Osmanlı Devleti çöküş sürecinde ilerledikçe daha da kaygılanan Osmanlı Yahudileri, bu devletin topraklarını onları savunan bir kale olarak görmüşlerdir. Bu nedenle de bu çöküşe engel olacağı savıyla ortaya çıkan İttihat ve Terakki 'yi desteklemek gereğini duymuşlardır. Aynı nedenlerle Filistin Osmanlı toprakları içinde kaldıkça Osmanlı Yahudilerinin en sonunda bu bölgenin Osmanlı Devletinden kopmasını gerektirecek olan Siyonizm'e sempati göstermedikleri de bir başka gerçektir. Örneğin meclis de Gümülcineli İsmail Bey Yahudilerin devleti parçalamak ve Filistin de bir Yahudi Devleti kurmak istediklerini söylediğinde söz alan Nissim Masliyah Efendi, "Ben deniz bunu katiyen reddediyorum, İsrailiyet namına cevap veriyorum" demiştir³²⁵.

Ziya Şakir'in ifadesiyle: Türk Yahudileri hariçten gelen bu Siyonist cereyanına alaka göstermediler. Mukadderatını Türkler'in mukadderatından ayırmak istemediler. Meşrutiyet'in ilanı sıralarında Selanik'de teşekkül eden İttihat ve Terakki Cemiyeti erkânının mensup oldukları Mason Localarında içtimalarına müsaade gösterdiler. 1909 senesinde İsviçre'nin Bal şehrinde içtima eden Siyonist kongresinin reisi Mösyö Volkon tarafından irad edilen nutukta, bütün dünya millet ve hükümetlerinin Yahudiler'e karşı göstermiş oldukları emniyetsizlikten bahsederken, şu sözleri söylemişti: Rusya'daki Museviler hakkında Reva görülen mezalim ve itisaf (haksızlık) günden güne tahammülfersa (dayanılamayacak) bir raddeye gelmektedir. Romanya Hükümeti Romanya'daki Musevileri bütün hukuku siyasiye ve medeniyetlerinden mahrum bırakıyor. Diğer bazı memleketlerde Musevilere karşı bir takım efkarı batıla besleniyor...Yeğane ümidimiz Türkiye'dir. Bir gün olup da ahvalimizde bir salah eseri görülecek olursa bunun Türkiye sayesinde olacağına şüphe yoktur³²⁶. Ancak, Yahudi toplumu içerisinde Genç Türkler devrimini müteakiben Siyonizm'e olan destek hızla artma eğilimi göstermiştir. Daha fazla ifade ve işbirliği özgürlüğü bu süreci desteklemiştir. Alliansist şahısların iktidara gelmesiyle, Siyonistler yönetime karşı muhalefetteki bir parti rolünü oynama peşinde koşmuşlardır. Bu da Alliance mezunları arasında bile onların gelişen popülaritelerine destek olmuştur. Yerel Siyonistlerin amacı,

³²⁴Öke; age, s.131.

³²⁵ Besalel; age, s.57

³²⁶ Ziya Şakir; Türkiye Yahudileri, Akıl-Fikir Yayınları, İstanbul 2011, s.191-192.

toplumun liderliğini ve bu vesileyle Osmanlı yetkililerini etkileyebilecek pozisyonda olmak için yeterli halk desteğini kazanmaktı. Ancak, genelde yerel Siyonistler faaliyetlerini Yahudi toplumu ile sınırlı tutmuş ve yarı gizli bir tarza dönüştürmüşlerdir. Bu sebeple ve yerel Yahudi basınındaki ateşli tartışmaya rağmen, Osmanlı Yahudileri arasındaki Siyonizmin popülerlik derecesi pek çok dış gözlemcinin dikkatinden kaçmış görünüyordu³²⁷.

Türkiye dışından gelen bu milliyetçi ideoloji, Türkiye'deki bu devrimci durumla da bir bakıma uyum içindeydi. İttihat ve Terakki'nin Türkiye'yi dönüştürme projesi Türkiye'nin de bir ulus-devlet olarak yeniden örgütlenmesini de gündeme getiriyordu. Artık Türkiye de laik, modern ve kapitalist bir devlet olma yolundaydı. Bu durum ise er veya geç Türkiye sınırları içerisinde azınlıkları kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hususunda düşünmeye sevk edecekti. Nitekim de böyle oldu. Bu kendini sorgulama ve ayrılıkçı çözümler üretme sürecinde Türkiye'deki Yahudilerde paylarına düşeni yapma çabasına girdiler.1908 'den sonra Siyonist ideoloji Alliance Okulları istemediği halde bu okul mezunları arasında yayılmaya başladı³²⁸. Bu yayılımla birlikte Siyonizm ideolojisi Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudiler ve Araplar arasındaki ilişkileri tehdit eder duruma geldikçe Osmanlı idarecileri asayişini sağlamak için iki toplum arasında dengeli bir siyaset izlemişlerdir. Örneğin savaş sırasında, Cemal paşa ve yardımcısı Bahaeddin, Siyonist yerleşimcilere karşı düşmanca tavır takınmışlardır. Ancak Cemal ve Bahaeddin Araplara karşı da aynı katı tavırlara sahiptiler. Bu bölgede katı tedbirlerin uygulanması yoluyla Araplar ve Yahudiler arasında çıkabilecek ihtilaflardan kaçınarak, barışı temin etme talebi şeklinde açıklanabilir. Beyrut valisi Bekir Sami Siyonizm sempatisini idi. Başkentte, Talat, Cavid ve Hacı Adil Siyonist göçüne karşı politikalar uygulayan liderlerdi. Fakat Siyonizme olan muhalefetleri daha sonra gelen ekonomik yardımlarla yumuşamıştır. Hatta Hacı Adil, 1912 Ocak ayında, *onlar Siyonizmin dostları, ancak göçe karşılar* şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bununla beraber, her ikisi de Siyonistlerin ihraç edilmesine karşı olan Alman Büyükelçi Wangenheim'in ve Birleşik Devletler Büyükelçisi Morgenthau'nun savaş zamanı politikaları hükümet tarafından reddedilmemiştir. İttihat ve Terakki komitesi liderleri Filistin'deki Yahudi varlığını, yerleşimcilerin Osmanlı vatandaşı olmaları şartıyla kabul etmişlerdir. Bu dönemde Osmanlı Yahudileri arasında Siyonizme karşı dikkatli bir tavır

³²⁷ Levy, age, s.11.

³²⁸ Aykut Kansu; "Alliance Okulları'nın Türkiye'deki işlevi", Toplumsal Tarih Dergisi, Ocak 1998, s.63.

gözlemlenmiştir. Esther Benbassa'nın ortaya koyduğu gibi, Siyonistler toplum içerisinde genel bir kabul ile karşılaşmış olmalarına rağmen, resmi temsilciler ve sözcülerle olan ilişkileri rahatsız edici hatta düşmancaydı. Örneğin, Kudüs'te ikamet eden bir Osmanlı Yahudisi, yargıç Hammon Jacobson tarafından parlamento seçimlerinde aday olması için teşvik edilmiştir. Jacobson onu Siyonistleri temsil edebilecek biri olarak görüyordu. 11 Kasım 1912'de Hammon hakkında şunları yazmıştır: *Siyonist olmamasına rağmen, meseleden haberdar; "sükutun altın" olduğuna inananlardan birisi ve işbirliğini reddediyor. İstanbul'da Siyonist temsilciler genellikle yüksek rütbeli vekiller Emanuel Karasu ve Nissim Masliyah ile anlaşmazlık içindeler*³²⁹.

David Ben Grion, Yitzhak ben Zvi ve Israel Shochat gibi Siyonist liderler ise ancak 1915 yılında Cemal Paşa kendilerini Osmanlı Filistin'in den sürdükten sonra Alman ve Osmanlı yanlısı tutumlarını değiştirecek ve İtilaf Devletleri ile dava birliğine gireceklerdir³³⁰.

Siyonizm'in yol açtığı sorunlar her şeye rağmen, I. Dünya Savaşı'na kadar süren anayasal dönemde Osmanlı Yahudilerinin refahlarını ve Osmanlı hayatına aktif olarak katılmalarını engelleyememişti. Artık II. Abdülhamid'in zamanından kat be kat daha fazla Yahudi bürokrat, hükümette görev alıyordu. Yahudi bankacılar, tüccarlar ve sanayiciler Jöntürk döneminde gerçekleştirilen reformlar sayesinde zenginliklerini ve refahlarını arttırmışlardır. Bu dönemde Osmanlı yönetimi ve vergi sistemi iyileştirilerek Abdülhamid'in esnaflara ve ticaretle uğraşanlara koyduğu yasaklar kaldırılmıştı. Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Rusya'daki baskı ve zulümlerden kaçan ve sayıları gittikçe artan Yahudi sığınmacılar, Osmanlı İmparatorluğu'na doldukça onlara iş ve barınak bulmanın zorluğu karşısında, Osmanlı Yahudi halkı Filistin'e Yahudilerin yerleşmesi konusunda takındıkları tavrı değiştirmek zorunda kalmışlardır. Yine de İmparatorluktaki Yahudilerin pozisyonlarını kaybetmelerine neden olacak bir Müslüman tepkisini tetiklememek için, bu yerleşimcilerin Osmanlı egemenliği altında yaşamalarını savunmaya devam etmişlerdir. Nahum, Filistin'e Yahudi göçünü ayrılıkçı Siyonistlere bırakmayarak kendisi halletmeye çalışmıştır. Böylece, kendisinin ve Osmanlı İmparatorluğu'na sadakati savunanların konumunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Kendi tasarladıklarına destek bulmak için Edirne, Selanik, İskenderiye, Kahire, Kudüs, Şam ve Beyrut'u dolaşmıştır. Söz sahibi iki milletvekili

³²⁹ Ortaylı; agm, s.6.

³³⁰ Bessemer, agm, s.41.

Nissim Rousseau ve Nissim Mazliyah, belki bunlara Emanuel Carasso'da eklenebilir, sığınmacıları Anadolu'nun yanı sıra Filistin'ine de yerleştirme fikrine destek bulmak için Jabotinsky³³¹ ve İstanbul'daki diğer Siyonist liderler ile iş birliği yapmışlardır. Azımsanamayacak sayıda sığınmacı, Sultan II. Abdülhamid'in önerdiği gibi İzmir ve Güney Doğu Anadolu'ya yerleşmiştir. Yine de çoğu sığınmacı Filistin'e gitmek istemiş ve bunu başarmıştır. Buralarda Siyonistlerin ve diğerlerinin organize ettiği kolonilerde yaşamışlardır. İttihat ve Terakki bu hamleleri yaparken yine en sadık dostları olan Siyonistler hem maddi hem manevi onların yolunu açmış ve cesaret vermişlerdir. İki tarafın ilişkileri inişli çıkışlı da olsa her zaman çıkar karşılıklı çıkar ilişkileri ön planda tutulmuştur. Ayrıca Yahudilerin Osmanlı'dan elde ettikleri statüleri o kadar kıymetliydi ki Osmanlı Yahudileri bu statülerini kaybetmemek için İttihat ve Terakki ile alakalarında çok dikkatli olmuşlardır³³².

4.2. Osmanlı Hükümeti'nin Siyonizm'e Bakışı

Osmanlı Devleti, Siyasî Siyonizm'i hem merkezi otoritesine hem de Filistin'de ki toplumun yeter sayısına bir tehdit olarak görmüştür. Aynı zamanda pek çok Yahudi vatandaşını bu tip Siyonistler gibi değerlendirmemiştir. Aslında genel hatlarla Osmanlı memurları ilk olarak Siyonizme iyi huylu bakmaya başlamıştır. Şöyle ki şayet Yahudiler Siyonizmlerini siyasi yönden kullanmadıkları sürece sadık Osmanlılar olarak görüleceklerdi. Siyasi Siyonizmi Avrupa'dan ithal edilmiş burnunu her şeye sokan Avrupa devletlerinin desteklediği çoğunlukla Rusları, Yahudileri tehlike olarak görmüşlerdir. Parlamento da 1911 ilkbaharında Siyonizm üzerine yapılan tartışmada, sadrazam İbrahim Paşa alenen *Osmanlı inançlarından bir milim sapmayan Yahudi Osmanlı vatandaşları kendilerini çılgın adamlar olarak gören birkaç akılsız Siyonistin fantezilerini ve görüşlerini paylaşacağını sanmıyorum* demiştir³³³. Eğer Türkler Siyonizm'i hasım olarak karşılıklarına aldılar ise bunun sebebi siyasi idi ve iki unsura bağlıydı. İlk olarak Osmanlı Hükümeti İmparatorluk sınırları dâhilinde yeni bir milliyetçilik akımının bölücülük hareketinin filizlenmesini istemiyordu. İkinci olarak da İstanbul, Düvel-i Muazzama'nın memleketin üzerindeki nüfuzunu arttırmasından

³³¹ 1880'de Odessa'da doğmuştur. Rusya'da eğitim almış ve 1898'de Bern ve Roma'da hukuk eğitimi görmüştür. Rusça, İbranice, Yidiş, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerini bildiğinden nereye gitse kalabalıkları yönlendiren bir güce sahipti. Bu nedenle Siyonist Kongrelerinde oldukça etkili oluyordu. Bkz. Akgül; age, s.154.

³³² Shaw; age, s.362-363.

³³³ Levy; age, s.5-7.

çekiniyordu³³⁴ . İttihat ve Terakki'ye gelince cemiyetin liderleri Siyonist heyetlerin taleplerini kibarca dinlemiş, ancak tıpkı kendilerinden önce iktidarda olan padişahın yaptığı gibi bir *Yahudi Anayurdu* fikrini onaylamayı reddetmişlerdi. Siyonistlerin medet umduğu İttihatçı politikacılar ve eylemciler bile bu görüşe uzak kalmışlardır. Tıpkı Abdülhamid gibi onlarda Balkanlar, Mezopotamya ve hatta İstanbul'a olası bir Yahudi göçüne olumlu baktıklarının altını çizmişler, ancak bu bölgelerin arasına bir etnik yığılma yaratarak imparatorluğun mevcut ayrımcı hareketlerine bir yenisinin eklenmesinden korktukları Filistin'i dâhil etmemişlerdir. Bu geçici hayal kırıklığına karşın, Yişuv liderleri ayrımcı hedefler gütmediklerini ısrarla yinelemişler, kendilerini sadık Osmanlı tebası olarak göstermeyi tercih etmişlerdir³³⁵ . Siyoniz'in siyasi bir boyut kazanması, Osmanlı hükümetini rahatsız etmiş ve hükümet bir takım tedbirler almıştır. Bu kapsamda Osmanlı Hariciye Nezareti Avrupa ve Amerika'daki Yahudiler'in Siyonizm'e meyletmelerini önlemek için Siyonizm aleyhtarı gruplarla ortak bir cephe teşkil edip kuvvetli bir muhalefet vücuda getirmişlerdir. Mesela Washington elçimiz Ali Ferruh Bey, Amerikan Müslümanlarının başkanı Muhammed Webb ile Mayıs 1898 de görüşmüş ve Türk Hükümeti'ne yardım etmelerini rica etmiştir. Siyonizm ile mücadelede yine Hariciye Nezareti'nin başvurduğu diğer bir usul de gazetelere beyanatlar vererek Türk Devleti'nin tezini ortaya koymaktır. Hariciye Nezareti'nden sefaretlere hükümetin umumi politikası bildirilmiş ve Türkiye'ye gitmek üzere sefaretlerimize başvuran şüpheli Yahudiler'in pasaportlarının vize edilmemesi için emir verilmiştir³³⁶ .

4.3. Osmanlı Parlamentosu'nda Siyonizm Tartışmaları

Meclis-i Mebusan' da Siyonist yerleşimciler ve 'Siyonist tehdit' konusu ilk defa 1909'da Hafız Sait Bey'in Siyonizm'in ne olduğunu ve bu akımın İmparatorluğun çıkarlarına ters düşüp düşmediğini sarmasıyla gündeme gelmiştir. Konu, daha sonra 1910-11 yıllarında Filistin'de Siyonistlere yapılan büyük arsa satışı sonrasında Arap milletvekilleri tarafından daha geniş şekilde tartışılmıştır. Meclis'in 16 Mayıs 1911'de yapılan oturumunda Kudüs milletvekilleri Ruhi Halidi Bey, Hafız Said Bey ve eski Nazaret Kaymakamı, yeni Şam mebusu Şükrü el Esali devletin, bu geniş arazinin Yahudilere satışını engellememiş olmasını protesto eden konuşmalar yapmışlardır. Ancak üç mebus

³³⁴ Öke; age, s.88-89.

³³⁵ Bessemer; agm, s.41.

³³⁶ Öke, agm; s.130-132.

diğer üyelerce "Siyonizm gibi olmayan bir problemi gündeme getirerek Meclisin değerli zamanını harcamakla" suçlanmış ve konu kapatılmıştır³³⁷.

Osmanlı Mebusan Meclisi seçimleri yapıldıktan sonra Siyonistler aleyhine yapılan bu çekişmeler Meclis içerisine de girdi. 1909 yılında Meclis-i Mebusan 'daki Arap milletvekilleri, Sadrazamı, Yahudiler'in Filistin'e yerleşmelerine asla izin verilmeyeceğini açıklamaya Dâhiliye Nezaretini de Siyonist hedeflerin gerçekleştirilmesine karşı olduğunu deklare etmeye mecbur ettiler³³⁸.

1911 baharında ise Siyonist meselesi parlamentoda çeşitli boyutlarda tartışılmıştır. O zaman liberal eğilimli en az iki yeni partinin kurulması ile İttihat ve Terakki karşıtlığı artmıştır. Muhalefet milletvekillerinin her turda ittihatçı politikalara karşı çıkması sebebiyle sadece yıllık bütçe görüşmeleri birkaç ay sürmüştür. Maliye bakanı Cavid Bey önde gelen muhalefet milletvekilleri Dersim'den Lütfi Fikri ve Gümülcine'den İsmail Hakkı'nın saldırılarının ilk hedefi olmuştur. Cavid'in geçmişini ima ederek, Lütfi Fikri kamuoyunun Maliye Bakanının bazı bağlantılarından dolayı gergin olduğunu iddia etmiştir. Pek çok Osmanlı Yahudisinin Siyonist amaçlar taşıdığını ve Cavid üzerinde aşırı etki oluşturmaya çabaladıklarını belirtmiştir. Hükümete yöneltilen suçlamaları Talat (sadece birkaç hafta önce İçişleri Bakanlığı'ndan istifa etmiştir) ve Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa cevaplandırmışlardır. Bahsedilen Osmanlı Yahudilerinin Siyonist bağlantılarını yalanladılar ve hükümet üzerindeki etkilerini reddetmişlerdir. Sadrazam, muhalefeti meselenin açıklığa kavuşturulabilmesi ve Osmanlılık inancından bir santim bile sapmayan Yahudi Osmanlı vatandaşlarının kendilerini deli yerine koyan birkaç akılsız Siyonistin fantezilerini paylaşmakla suçlanmamaları için bildikleri her şeyi ortaya koymaya davet etmiştir. İki Yahudi milletvekili bölgesel Siyonist arzularla ilgili İsmail Hakkı tarafından ortaya atılan tehlikeye cevap vermişlerdir. İsmail Hakkı, Siyonizmin bölgedeki Yahudi nüfusunu sistematik olarak artırarak Filistin'den Mezopotamya'ya kadar uzanan bir Yahudi devleti kurmayı hedeflediğini iddia etmiştir. Yahudilik adına cevap veren Masliyah Yahudi hükümeti kurmaya yönelik bir teşebbüs olduğu iddiasını reddetmiştir. İlginç bir şekilde bu fikri İslam Birliği gibi bir illüzyon olarak tanımlamıştır. Muhalefetin Siyonizm üzerine spekülasyon yapmayı hükümete saldırı aracı olarak kullandığını eklemiştir. Karasu sırası gelince Filistin dışına Yahudi

³³⁷ Özlem Tür; "Türkiye ve Filistin-1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma", Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S.62-1, s. 228.

³³⁸ Refik Şakir En –Netşe; age, s.191.

göçünü ve yerleşimini sınırlandırmak için oluşturulan komisyonun bir üyesi olarak Filistin'e Yahudi göçü karşısında kapasitesi ölçüsündeki muhalefetinden bahsetmiştir. Ayrıca Filistin'e yabancı Yahudi kabulü ve yerleşimine ilk ve en başta karşı çıkanların Osmanlı Yahudileri olduğuna vurgu yapmıştır. Tartışmalar esnasında Masliyah, Karasu gibilerin anti-siyonist olarak karakterize ettiği Siyonist olmayan tavırlar sergilemiştir. Bununla birlikte, Yahudi vekillerin geneli az konuşmayı yeğlemiştir. Siyonizm konusu masada ne kadar uzun kalırsa, muhtemelen bir o kadar özellikle muhalif liberal basın tarafından tanınmış olacaktı. Her ne kadar muhalif milletvekilleri devlete sadık Osmanlı Yahudilerinin çoğunluğu ile genellikle yabancı Yahudilerin oluşturduğu Siyonist Yahudiler arasında farklılıkları bilseler de, farklılıkların azalacağı korkusu Yahudi vekilleri oldukça pasif ve uzlaşmacı pozisyonda kalmaya sevk etmiştir³³⁹.

Masliyah'ın Mecliste yaptığı konuşmalarda iç politikanın hukuki hususlarında söz aldığı bilinmektedir. İç politikanın düzenlenmesi ve uygulamalarda hassas olduğu anlaşılmaktadır³⁴⁰. Ancak bu hassasiyeti İttihat ve Terakki ile olan ilişkilerinde de sergilemiş ve Meclis'te mutedil bir tavır sergilemiştir.

Mayıs ayında Siyonizm konusu İç İşleri Bakanlığı'nın bütçesi tartışılırken Arap milletvekilleri tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Mart ayında aslında hükümeti destekleyen ve İsmail Hakkı'yı konudan bihaber olduğu için sessiz olmaya davet eden Ruhi el-Halidi (Kudüs Milletvekili) Siyonizm üzerinde –bütçe görüşmeleri ile ters bir konuda- geniş çaplı bir görüşme istemiştir. Diğerleri arasında, İncil'den Filistin'in Yahudilerin vaat edilmiş toprakları olduğunu tanımlayan ayetleri okumuştur. Masliyah'ı Halid'in sözlerine cevabı ne Osmanlı ne de yabancı Yahudilerin Tevrat'ta yazılı olanlardan dolayı sorumlu tutulamayacağı yönünde idi. Bununla beraber, bu gibi ayetler Kur'an tarafından yenilendiği anlamına gelmezdi. *Eğer Halid isterse*, diye iddia etti, *hükümet Tevratı yaksın* Hükümetin Siyonizm tehlikesini inceleyip tespit yapmasını ısrarla istemiştir. Bu noktada Masliyah muhtemelen Osmanlı Yahudilerinin yabancı Yahudilerle olan münasebetlerinin kesilmesinin Osmanlı toplumundaki –dini kimliğe karşı vatandaşlık üzerine kurulu olandan daha bilinçli bir toplum- potansiyel düşman unsurlardan yeterli koruma sağlamayacağını farkına varmıştı. Aslında, bir azınlık grup üzerindeki bu çabalar Ermeni vekilleri bile germiştir. Varteks Efendi bu aleniyetin

³³⁹ Levy; age, s.5-7.

³⁴⁰ Halil Erdemir; "Türk Siyasetinde Bir Yahudi: Nesim Masliyah", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 195, Kasım-Aralık 2011, s.95.

sonucu olarak Yahudilere karşı yapılabilecek misillemelerin kaçınılmaz olarak Ermenilere karşı da düşmanlığa sebep olabileceğini iddia ederek Siyonizm tartışmalarının sona erdirilmesini istemiştir. Onun sözleri çoğunluğu öfkelenen ve bu yüzden istemeden de olsa tartışmayı Ermeni konularına saptırmıştır. Siyonizm tartışmaları esnasında, Siyonizmi savunmak için konuşan tek vekil Yahudi olmayan Selanik'ten Bulgar Dimitri Vlahof idi. Onun Sosyalist inançları ve durumdan habersiz oluşu (konuşması esnasında çok belli etti) görünüşe göre Vlahof'un İstanbul'daki temsilciler tarafından lehlerine konuşması için ikna edilmesini sağlamıştır. Yahudi vekiller gibi, siyonizmi hayal mahsulü bir düşman olarak tanımlamıştır. Yahudi göçünün siyasi değil ekonomik cihetine vurgu yapmaya devam etmiştir. İmparatorluğun gerçek düşmanlarına ve Birleşik Devletler örneği üzerinde durarak ekonomik refah bağlantılı göç olaylarına karşı meclise güçlü bir ekonomi ihtiyacı için baskı yapmaya çalışmıştır. Osmanlı imparatorluğundan yapılan göçün zararlı etkilerine değindi ve gelen göçmenlere müsaade edilerek bu eğilimin dengelenebileceğini ileri sürmüştür. Filistin'e yerleşen Yahudilerin vergi ödeyerek, toprağın verimliliğini artırarak, yerel halka iş sağlayarak ve bataklıkları kurutarak Osmanlı ekonomisine yüksek oranda katkıda bulduklarını iddia etmiştir. Arap köylülerin, birkaç zengin toprak sahibinin aksine, Yahudi kardeşlerinden hiçbir şikâyetlerinin olmadığı konusunda ısrar etmiştir. Filistin'deki Yahudilerin çoğunun Osmanlı vatandaşı olduğunu iddia etmesi Arap vekillerin protestosu ile karşılaşmıştır. Bu yüzden, Yahudi vekiller mecliste sessiz kaldıkları için, Siyonist dava parlamentoda itibar kaybetmiştir³⁴¹. Diğer taraftan Vladimir Vlahof'un Siyonizm ile ilgili bu konuşmaları, Arap vekillerin tepkisiyle karşılaşmıştır³⁴².

Osmanlı Parlamentosu belli ki milliyetçi isteklerin seslendirilmesi için uygun bir ortam değildi. Ancak, etnik ve dini azınlık temsilcilerinin genellikle liberal muhalefet tarafından artan oranda destek bulan âdem-i merkezîyetçilik kapsamında gelişen milliyetçi taleplerini seslendirmeleri de nadiren olan bir şey değildi. Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar ve daha sonra Araplar, Yahudi vekiller bu tür talepler ifade etmemişlerdir. Siyonizmin mutlak başarısı ile ilgili kanaatleri eksikti ve toplumlarının çoğulcu Osmanlı toplumunda en iyi hizmeti aldıklarını görmüşlerdir. Sonuç olarak, davranışları onları

³⁴¹ Levy; age, s.5-7.

³⁴² Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Hasan Kayalı, *Ottomanizm, Arabism and İslamism in the Ottoman Empire, 1909-1918*, University of California Press., 1997.

Müslüman Türk çoğunluğa yaklaştırmıştır. Aslında, birinci dünya savaşı imparatorluğun çöküşü ile sona erdiğinde, menfaatlerin bu yakınsaması pek çok Yahudinin bağlılıklarını Müslüman komşuları gibi Osmanlılık idealinden Türk cumhuriyetçiliğine kaydırarak yeni Türk devleti sınırları içerisinde yaşamasını sağlamıştır³⁴³.

1917 Aralığından sonra, mecliste barış konusu tartışıldığında, Masliyah *Barış İçin Sosyalist Çalışma Grubu* diye isimlendiren bir grup milletvekiline katılmıştır. Askeri çözüme karşı barışçı çözümü savunmuş ve “Demokratik Rusya” örneğinin takip edilmesini teşvik etmiştir³⁴⁴.

4.4. Osmanlı Basını’nda Siyonizm

Basında, Ebuzziya Tefvik anti-semitik ve anti-siyonist bir tavır benimsemiştir. Diğer yandan, Ahmed Ağaoğlu ve Esad Siyonist İstanbul temsilcisi Jacobson tarafından *İsrailoğullarının dostları* olarak tanımlandılar. Bununla beraber halefi bu konuların değerlendirilmesinde daha az heyecanlı olan Lichtheim, Yahudi ve Siyonistlere karşı İngilizler ve diğer ayrılıkçı ulusal hareketlere karşı, İsrailoğullarının gerçek dostları olmaktan ziyade, daha destekleyici göründüklerini yazmıştır. Dr. Abdullah Cevdet bir Musevi ve Siyonist hareket sempatzanı idi, İttihatçılara muhalif olan Rıza Tefvik de bir Siyonizm sempatzanıydı. Anti-semitik bir yayın olarak görülen İkdam ve Peyam’ın editörü olan Ali Kemal açıkça çok kişisel değildi. Siyonizme karşıydı çünkü onayabancılı güçler bu hareketi manipüle ediyorlar gibi geliyordu³⁴⁵. Bununla birlikte Siyonist Cemiyet ise fikirlerini bir nevi cemiyetin gazetesi olan Raveld Gazetesi ile yaymıştır. Bu gazete Almanya’da çıkmakta olup, başyazarlığını da Nahum Sokolow yapmıştır. Bazı gazetelere para ve kağıt vererek onları da emellerine alet etmeye çalışmışlardır. Maksatlarına alet etikleri gazetelerden biri Karyaduryan Gazetesi olmuştur. İstanbulda çıkan Urur Gazetesi de onların para yardımıyla çıktığından Siyonist Cemiyetine taraftar olmuştur. Bunlardan başka İzmir’de çıkan Novalit ile İstanbul’da çıkan Coryo Gazeteleri’de Siyonist cemiyeti emellerine hizmet etmişlerdir³⁴⁶.

³⁴³ Levy; age, s.5-7.

³⁴⁴ Levy; age, s.4.

³⁴⁵ Ortaylı; agm, s.5.

³⁴⁶ Umar; agm, s.429.

4.5. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Zamanlarında Yahudiler ve Yahudi Olmayanlar Arasındaki İlişkiler

19. yüzyılın ikinci yarısında Yahudiler, İstanbul'un Balat, Hasköy ve Galata gibi yerlerinde yaşıyorlardı³⁴⁷. Bunun yanı sıra Kuzguncuk, Kuruçeşme, Üsküdar, Çengelköy gibi semtlerde oturan Yahudilerde vardı³⁴⁸. Bu dönemde Osmanlı topraklarında Yahudi nüfusu, 55.000 olmuştur. Bunların 51.000 'i Sefarad³⁴⁹; 3000'i Alman Yahudisi ve Aşkenaz³⁵⁰ ve 500'ü de Karay'dı³⁵¹. Her cemaat bir sinagog çevresinde toplanmıştı³⁵². Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, Müslüman-Yahudi aleyhtarlığını ölçüsü bilinmediği için, Hıristiyan anti-semitizmi'nin özelliklerini taşıyordu. Bununla beraber, anti-semitizm Müslüman kitleler arasında yaygın değildi ve küçük gruplarla sınırlı kalmıştır. (veya genellikle bireylerde). Yunus Nadi, Celal Nuri, Ebuzziya Tefvik gibi entelektüeller yazılarıyla anti – semitizm duygularını ortaya koymuşlardır.

Milliyetçi şüpheler özellikle Filistin'deki Yahudiler üzerine yönlendirildiler; ancak, Osmanlı idaresi genel olarak Siyonist siyasi gayelere ihtiyatlı yaklaştığı için, şüpheleri oldukça genişlemiş ve Yahudilerin bu gelgiti durdurmaya yönelik kararlı teşebbüslerine rağmen Müslüman Türkler ve Yahudiler arasındaki ilişkiler üzerine ters etki yapmaya başlamıştır. Az bilinen bir örnek 1913 yılında Trablus'ta, İtalyan işgalinin hemen ardından, resmi olarak tanınan İbranice ile ilgili şüpheleri artırmıştır. Osmanlı hükümeti Siyonistlerin İbranicenin Osmanlı imparatorluğunda da resmi dil olarak tanınması isteği ile iyice öfkelenmişti.

Bu dönemde sosyal ilişkiler sık sık iş ilişkileri ile sınırlı tutulmuş, ya Yahudilerin kendi seçimiyle ya da toplumlarının dışından kendilerine empoze edilen tahditlerin sonucu olarak, veya her ikisi de. Yahudi din çevreleri, bu tür ilişkilerin gizli asimilasyon tehlikesi veya günaha sebep olacağından dolayı Musevi olmayanlarla sosyal ilişki içine girmekte bir fayda görmüyorlardı. Diğer Yahudi çevreleri görünüşe göre sosyalleşme

³⁴⁷ Ölmez; age, s. 224.

³⁴⁸ Olgun; age, s.34.

³⁴⁹ Sefarad: İspanyol, Portekiz ve XV. Yüzyıldaki büyük sürgünlerden sonra sığınmacı olarak kabul edildikleri yerlerden özellikle İtalya ve Kuzey Afrikadan gelen Yahudilerdir. Bkz. Shaw; age, s. 71.

³⁵⁰ Aşkenaz: Orta ve Doğu Avrupa'da yaşayan Yahudilerdir. Bkz. Shaw; age, s. 70.

³⁵¹ Karay: Onlara göre tüm Yahudi itikadı ve hukukunun tek kaynağı İncil'di. Beyaz Rusya, Litvanya, Kırım, Batı Ukrayna, Polonya, ABD, Rusya, Dağıstan, Türkiye, İsrail ve Romanya'da yaşayan Yahudilerdir. Bkz. Shaw; age,s. 71.

³⁵² Ölmez; age, s.224.

için birkaç fırsat yakalamışlardı. Pek çok Yahudi uzak yerleşim birimlerinde kendi başlarına yaşarlarken, karışık komşulukların olduğu yerlere göçenler kendi çevrelerinde oldukça aktif idiler. Tabi ki istisnalar da vardı: örneğin, zengin Yahudiler zaman zaman Yahudi olmayan sosyal çevrelere yerleşmişlerdir; ancak bu tür ilişkiler bile, belli oranda hareketlilik yansıtırsa, yine de hiç ya da çok az yakın dostlukla genel olarak resmi değildiler. Bu durum daha fakir Yahudi sınıflarına da eşit şekilde uygulanmış gözüküyordu. Avukatlar, doktorlar ve serbest mesleklerin diğer üyeleri arasında profesyonel cemiyetler Osmanlı döneminin sadece son zamanlarında anlamlı görünmekteydi. Ekonomik ilişkiler sık sık daha önce tanımlanan şiddetli rekabet ile mimmendiler – bu durum yakın dostluklara pek müsaade etmemiştir. Ticari işbirliği, nadiren de ortaklıklar varken, Yahudiler (görünüşe göre Yahudi olmayanlar da) birbirleriyle ilişki içinde olmayı (zamanın Yahudi basınının bize bildirdiğine göre) ve tüm dini bağları ve dillerini kendi yatırımlarının güvenliğini ve başarısını temin etmek için kullanmayı tercih etmişlerdir. Entelektüel alanda, Türk kültürü veya diğer azınlıkların kültürleri ile gerçekten ilgilenen çok az Yahudi vardı (son zamanlarda Profesör Bernard Lewis'in işaret ettiği gibi). (hatta Yahudi kültürü ile ilgilenen daha az Yahudi olmayan vardı). İstanbul'da Abraham Galante, Selanik'te Moise Cohen ve Filistin'de Yitzak Ben-Zvi gibi nadir görülen istisnalar sadece genel durumu teyit etmektedir³⁵³. Moise Cohen pek çok Yahudi gibi Osmanlıcılığı kendi cemaatinin çıkarlarının mükemmel ifadesi olarak görmüştü. Hristiyan ardıl devletlerden birinde durumlarının daha iyi olacağını düşünen pek az Yahudi vardı. Balkan milliyetçiliğinin yükselişi böylelikle Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu ile özdeşleşmelerini daha da pekiştirdi³⁵⁴.

Siyasi dünya entelektüel yaşamda hâkim olan aynı olay ile karakterize edilmiş görünüyordu. Yahudiler siyasetin içerisine dâhil olana kadar, ilgilerini öncelikle kendi topluluklarının yerel meselelerine yoğunlaştırmışlardı. Hemen hemen hiç birisi Türk olmayan azınlıkların milliyetçi hareketlerine aktif olarak katılmamışlardır. Türk milliyetçiliğinin politikalarını paylaşan çok azı, genellikle Yahudi oluşlarını geri plana atmaya teşebbüs etmişlerdir. Yukarıda bahsedilen Moise Cohen ve daha iyi tanınan Emanuel Karasu (ittihat ve terakki komitesi içerisinde etkili) yahudiden ziyade Türk olarak yazmış ve konuşmuşlardır. Bu Osmanlı parlamentosuna seçilen çok az

³⁵³ Campos; agm, s. 92-94.

³⁵⁴ Mazower; age, s. 290.

Yahudinin de durumu idi. Osmanlı İmparatorluğunun son yirmi yılında, devlet politikalarına katılan bir avuç Yahudi genellikle Türk milliyetçilerinin tarafındaydılar ve kesinlikle kişisel düzeyde hareket etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğundaki Yahudilerin büyük çoğunluğu her hangi bir siyasi harekete, eğer düşmanca değilse, çoğunlukla ilgisiz kalmışlardır³⁵⁵.

Bu arada Arap Siyonist İlişkileri de başlamıştır ve bunu başlatan da bizzat İttihat Terakki'dir. İttihat ve Terakki Siyonistlere verecekleri tavizlerin Arapları ayrılıkçı fikirlere ileteceğini bildikleri için bir yol düşündüler. İttihatçılar için tek çıkar yol Araplarla Siyonistleri uzlaştırabilmektir. İttihatçıların Müslüman –Musevi ittifakı Siyonistlerce olumlu karşılanmıştır. Özelde Arap milliyetçileri bu işe yatkındırlar. Bu nedenle Berlin'de ki Siyonist Örgütünden bir temsilci bunlarla görüşmek üzere Kahire'ye gitmiştir. Müzakerede Arap vilayetlerindeki göç ve göçmen konusuna da değinilmiştir. Delegeler Balkan Savaşlarından sonra Rumeli'se kaybedilen topraklardan anayurda göç eden Müslüman Türklerin Suriye ve Filistin'e yerleşmelerine izin veren Osmanlı hükümetinin politikasını sert bir dille eleştirirken Arap vilayetlerine bazı ekonomik yararlar getireceklerini sandıkları Musevilerin gerek Suriye gerekse Filistin'de iskan edilmelerine izin vereceklerini ilan etmekten de kaçınmamışlardır. Hatta Ahmet Bayhum: "Musevi göçüne evet Türk göçüne hayır diye bağırmıştır". İttihat ve Terakki 1914'ün ilk altı ayında Araplarla Siyonistler arasında yoğunlaşan bu temasları, Müslüman – Musevi ittifakının hazırlıkları sanmışlar ve bu faaliyetleri desteklemekten çekinmemişlerdir³⁵⁶.

İhtimal dâhilindeki tek istisna, liderlerin yerel Yahudiler arasında ısrarla samimi Osmanlılığı savundukları Filistin'deki Yahudi toplumu gibi görünüyordu. Her ikisi de akılcı Türkçeye sahip David Ben-Gurion ve Yitzak Ben-Zvi (daha sonra sırasıyla İsrail devletinin başbakanı ve cumhurbaşkanı oldu) Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ısrarla bu manada yazdılar ve konuştular. Ancak, bu aşırı uç olayda bile, Türk milliyetçili lehine siyasi hareket öncelikle arkasında çok az ya da hiçbir örgüt olmaksızın bireyleri alakadar ediyordu. Tercihli veya cebren tecrit, Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında çok az azalma göstermesine rağmen, Yahudi ve Yahudi olmayanlar arasında daha yakın ilişkiler için sınırlı fırsatlarla azalmadan devam etmiştir. Yerel farklılıklara izin vererek, Yahudiler değişen şartlara (genellikle

³⁵⁵ Campos; agm, s. 92-94.

³⁵⁶ Bayramoğlu; age, s.72.

kötüleşen) uygun olarak ilişkilerini diğer gruplara uydurmak zorunda kalmışlardır. Düşmanca bir çevrede zor koşullarda hayatta kalabilmenin tecrübesi sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında da ayakta kalabilmeyi başarmışlardır. Görünüşe göre, husumetin iki dünyası- birisi gittikçe fakirleşen çevrede ekonomik rekabetten dolayı ve diğeri yükselen milliyetçilikten kaynaklanan- sırasıyla Hıristiyan azınlıklar ve Müslüman Türklerle Yahudilerin ilişkilerinde birbirlerinden ayrı kalmışlardır. Bu iki dünya birleşmemiş, ancak, ilişkileri imparatorluktan ayrılan ve yarı bağımsız veya bağımsız bir statü kazanan birkaç devlette kırılma noktasına kadar kötüleştirmiştir. Mesela, Romanya'da Yahudiler ekonomik olarak istenilmediklerinden zulmedildiler ve yeni Romanya'nın taze milliyetçiliğine tam olarak bağlı olmayan bir azınlık olarak algılanmışlardır. Bu yüzden intibak sorunu yaşamışlar ve yapabilenler göç etti- çok azı Osmanlı İmparatorluğuna. Bu üzücü durum imparatorluğun halefi olan, özellikle hükümetleri çoğunluğun ekonomik rolünü artırmak isteyen ve Yahudilerin (bazen de diğer azınlıkları) devletin homojen özelliğini zayıflattığını düşünen diğer birkaç devlette de etkili olmuştur. Ve yine gruplar arası ilişkiler zamanla bozuldu, nihayetinde pek çok Yahudi'yi ayrılmaya zorlamıştır. Mevcudiyeti esnasında tepesi kesilmiş Osmanlı İmparatorluğunda (truncated) benzer hiçbir olay meydana gelmemiştir. Bu büyük ölçüde azınlık gruplara gösterilen geleneksel toleranstan dolayı idi, fakat şu da bir gerçek ki, yukarıda bahsedilen iki dünya, ekonomik ve siyasi, çoğunluk-azınlık ilişkilerinde genellikle ayrı kalmaya devam etmiştir³⁵⁷.

4.6. Filistin'e Yahudi Göçü Üzerindeki Kısıtlamalar Hafifletiliyor

Haim Nahum ile Siyonistler arasındaki mücadele yer yer artarak sonraları ise hafifleyerek devam ederken Osmanlı Yahudileri XVI. Asırdan beri en yüksek refah seviyesine ulaşmıştı. Balkan Savaşları esnasında Bulgar ve Yunan orduları Edirne ve Selanik'e girdiklerinde Yahudi cemaati onları hoş bir şekilde karşılamak yerine bu şehirlerin savunma çabasına iştirak etmişlerdir³⁵⁸. İki toplum arasında ortak kader birliğinden oluşan bu dayanışma Siyonizm ve Osmanlıcılığı bir arada düşünebilme hayaline kadar uzanmıştır. Şüphesiz, pek çok Osmanlı Yahudisi *The Outcasts*'ın yazarı, Siyonist yanlısı L'Aurore'nin editörü, Osmanlıcılık ve Siyonizmin birbirini tamamladığını gören ve Osmanlı-Siyonist ittifakını savunan Lucien Sciuto'nun fikirlerini paylaşıyordu. 1913 Şubatında, şöyle yazdı: *En gözde hayalimiz-tüm*

³⁵⁷ Campos; agm, s.92-94.

³⁵⁸ Shaw; age, s. 363.

Yahudiliğin hayali- kaderine doğru özgürce yürüyen güçlü bir Yahudilik ile paralel olarak, büyük ve güçlü Türkiye'yi kararlı bir şekilde geleceğe yürürken görmektir. Dünya Yahudiliği Osmanlı İmparatorluğunu silahlı güçlerle destekleyememiş, fakat belki daha güçlü bir yardımla yaptı bunu: "Sözcüleriyle, düşünürleriyle, politikacılarıyla ve ... finansörleriyle ... farklı türlerden oluşan çok büyük bir güç, çünkü tüm diğerlerini yönlendirebilir. Şeklinde Scutio devam eder. Scutio Osmanlı hükümetine Yahudilerin Filistin'e göçü üzerindeki tüm kısıtlamaları ortadan kaldırması çağrısında bulunmuştur. Bundan benzer diğer tekliflerden somut bir sonuç çıkmamış ve Osmanlı politikası temelde Siyonist emellere muhalif olarak devam etmiştir. Yinede İttihat ve Terakki siyonizmi diğer milliyetçi hareketlerden farklı olarak kendi kategorisinde görmüş ve liderleri Siyonist sözcülerle diyaloga girmek için hazırlanmıştır.³⁵⁹.

Sonunda Eylül 1913'de İttihat ve Terakki ikna edilmiştir. Göç üzerindeki sınırlamalar hafifletildi ve Osmanlı Devleti'nin engellemesine takılmadan yeni göçler ile Yahudi kolonileri kurulmaya devam etmiştir³⁶⁰. 23 Kasım 1914 tarihli *Christian Science Monitor* gazetesinde yer alan haber durumu şu şekilde izah eder:

"TÜRKİYE YAHUDİLERİ SINIRDIŞI ETMEYECEK

New York- Türk hükümeti Washington'da ki devlet yetkililerini Osmanlı imparatorluğu'nda ikamet eden Rus Yahudileri sınır dışı etmeyeceğini fakat Türk vatandaşı olmalarına izin vereceğini temin etti ve buda buradaki Amerikalı Yahudi komitesi tarafından duyuruldu³⁶¹.

Öte yandan bölgede yaşayan Arap, Hıristiyan ve Müslümanlar yeni göçmenlere düşmanlık beslemeye başlamışlardır. Zaman ilerledikçe Nahum bile Siyonistlerle ilgili tutumunda bazı değişikliklere gitmiştir. Kendisinden rica edildiği takdirde Osmanlı Hükümeti ve Siyonistler arasında gizlice arabuluculuk yapmıştır; fakat görünürde onlara karşı, en azından yansız bir tutum sergilemiştir³⁶².

³⁵⁹ Levy; age, s.11.

³⁶⁰ Shaw; age, s. 362-363.

³⁶¹ "Turkey Not to Expel The Jewish", Christian Science Monitor, 23 November 1914, s.1.

³⁶² Shaw; age, s. 362-363.

Nisan 1914'de Yafa İngiliz Konsolosu , “ Hükümet bu günlerde Siyonistleri fazlası ile koruyor” diyerek İttihat ve Terakki'nin o dönem politikasını özetler³⁶³ .

4.7. İttihat ve Terakki'nin Genel Politikaları ve Yahudiler

İttihat ve Terakki ülkeyi bir arada tutmak için önce Osmanlılık ideolojisine sarılmış, fakat Hristiyan unsurun ayrılmaya başlaması üzerine Müslüman Arapları devlete bağlamak için İslamcılık ideolojisine sarılmıştır. Ancak Araplar'ın İngilizlerle işbirliği yaparak devlete karşı ayaklanmaları ve bu ideolojinin de bir sonuç vermemesi üzerine, Türçülük ideolojisini benimsemiştir. Her üç dönemde de Yahudiler'in Türk halkına bağlılığı sürmüştür ³⁶⁴ .Bunun yanı sıra “Turancılık “ çizgisinin gelişmesinde Ziya Gökalp'den sonra rol alan Moiz Kohen (Munis Tekinalp) bu akımın ikinci önemli temsilcisi olmuştur ³⁶⁵ . 1909 Siyonist Kongresi 'nin arefesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde önemli bir sima olan Nazım Bey, bir Yahudi gazeteciye :” *İki yüz bin Bosnalı Müslüman'ın “ilk işaretle İmparatorluğa göç etmeye hazır olduğunu söyledi ve kısa bir zaman zarfında bir milyonu aşkın Müslüman yerleşimcinin Makedonya'ya getirilebileceğini ileri sürdü. Yalnızca Bosna'dan değil Bulgaristan Kırım Romanya ve Orta Asya'dan Yahudi kolonistler “* diye devam etti . Rumen Yahudi çiftçiler Vardar Ovası'na ve parayla destekleneceklerdi. Beş bini hâlihazırda gelmişti. Gazeteciye Türkiye'nin Avrupa topraklarının ölümü ve kalımının, bu Yudeo- Müslüman projesine dayanmakta olduğunu söylemiştir. Üst düzey Siyonist yetkililerle kulis yapan İttihat Terakki sözlerini tekrarladı : “genel olarak İttihat Terakki Yahudi kolonizasyonuna ve bunun tesil ettiği milli amaca karşıydı, ama sayısal üstünlük kurmayacakları yerlerde Yahudi yerleşimciler tümüyle farklı bir meseleydi. Nazım Jabotinsky'e şu tepkiyi vermiştir. “Ne Rum ne Ermeni, biz hepimiz Osmanlıyız ve Yahudi göçünü memnuniyetle karşılız “ demiştir ³⁶⁶ . Elie Kedourie makalesinde İttihat ve Terakki politikasından şu şekilde bahseder: Genç Türkler kısmen Yahudi masonluğunun teşviki ile; kısmen de Fransızca'nın Doğu Akdeniz ülkelerinde en yaygın dil olması sebebiyle Fransız Devrimini, onun dinsiz ve yerle bir eden yöntemlerini taklit ediyorlardı. Fransız Devrimi'nin gelişimi İngiltere ve Fransa arasında düşmanlığa sebep olmuş ve Türk devrimi de aynı yolda ilerlemeye devam ederse, kendisini İngiliz idealleri ve nüfuzu ile benzer bir şekilde düşmanlık içinde bulabilir. Genç Türk politikası şu ana kadar

³⁶³ Bayramoğlu; age, s.70.

³⁶⁴ Besalel; age, s.55.

³⁶⁵ Besalel; age, s. 79.

³⁶⁶ Mazower; age, s.292.

tamamıyla Osmanlıyı, özellikle Yunanlılar, Bulgarlar gibi Türkiye’de gerçek bir anayasal rejim kurulması umudunu kaybeden, Türkün ağır elinden korkan Suriyeliler ve Araplar ile arasını bozdu ve şimdi Arap nüfuzunu müdafaa için bir toplanma merkezi arıyorlar. Türklerden nefret ediyor ve onları hor görüyorlar, kendilerini onlara nazaran entelektüel ve kültürel açıdan daha üstün görüyorlar ve Türkleştirmeye boyun eğmeyecekler, Suriye ve Mezopotamya’daki Yahudi işgalinden korku duyuyorlar, ancak çöller, farklı diyalektler ve ırksal birleşme yeteneksizliği ve pek çok şey onları ayrı düşürdü, vekiller ve diğerleri gözlerini gizlice, ümit besledikleri, bir gün İngiliz himayesinde tüm Osmanlı Araplarına merkezden kontrol uygulayabilecekleri tek Arap hükümeti Hidivliğe çevirdiler. Pekçokları için bu fikir kesin bir şekil aldı, bazıları için tam olgunlaşmamış veya yarı olgunlaşmış: fakat tüm bunlar Mısırlı aşırı milliyetçiler veya onların yöntemleri için sempatik gelmedi. Bazıları İngiliz Farmasonluğu tarafından tanınan Mısır Büyük locasının siyasi masonların gayri meşru localarını kanatları altında toplamak için uğraşması gerektiğini iddia ediyorlar. Fikir, tabi ki, saçma ve sadece onların İngiliz masonluğunun gerçek prensiplerinin temelsiz, yanıltıcı kavramlarını doğrular, bu da, tabi ki, siyasi olmayan ve muhtemelen İngilizlerin Mısırdaki tanıdığı masonlar masonluğu siyasi entrikalarına örtü olarak kullanan “gayri meşru kardeşleri” ile ilişkiden kaçınmak için İngiltere ve İskoçya localarının emirlerini takip etmek zorunda kalacaklar. Yerel masonluğumuzla ilgili yukarıdaki tüm değerlendirme ve gerçekler masonlardan güven altında alınmıştır, ancak, bu türdeki tüm gizli siyasi organizasyonlar gibi, güvenilmezdir ve sırlarının açığa çıkarılacağından şüphelenirse kendini daha derinlere gömer ve bundan dolayı bu belgeye sıkı bir sır olarak muamele edilmesini rica ediyorum. Kahire’nin merakını celbeder, umarım ki güvenli bir şekilde Gorst’a iletceksinizdir. Tahran belki de Hindistan Hükümeti ile de benzer bir şekilde iletişime geçmek münasip olabilir. Eğer önde gelen Hindistan Müslümanları sağduyulu bir şekilde Genç Türkiye hareketinin Yahudiler ve ateist siyasi farmasonluktan ciddi bir şekilde etkilendikleri anlatılırsa, etkisi aşırı şovenist Genç Türkler tarafından gerçekleştirilen İngiltere karşıtı Milli pan islamik propagandaya karşı koymak şeklinde olur. Alman meslektaşımın komiteyi Yahudi ve Latin masonluğunun ne oranda etkilediğinin farkında olduğuna ve Genç Türkiye politikalarının bu özelliğinden hükümetini haberdar ettiğine inanmak için sebeplerim var.³⁶⁷

³⁶⁷ Kedourie; agm, s.13.

4.8. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yahudiler

I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve savaş esnasında Yahudiler ve Sultanın diğer tab'aları İttihat ve Terakki hükümetinin aldığı bir dizi cesur önlem ile sarsıldı. Hükümet Osmanlı reformcularının başlattığı modernleşme ve sekülerleşme politikalarını sonuna kadar götürerek millet liderlerinin yetkilerini kısıtlamışlardır. Şehir içi ve kırsal ulaşım modernleştirilerek iç Pazar genişletilmiş ticaret ve sanayide yeni imkanların önü açılmıştır. Osmanlıların 1914'te Kapitülasyonları tek taraflı fesh etmesinden sonra Yahudilerin ekonomik konumları güçlenmiştir³⁶⁸.

Birinci Dünya Savaşına Osmanlı'nın girmesi ve Sina-Filistin Cephesinin açılması ile birlikte bölgedeki Yahudiler'in Osmanlı aleyhine olan faaliyetleri takibe alınmıştır. Bunun yanı sıra Yahudiler'in herhangi bir kötü muameleye maruz kalmamalarına büyük özen gösterilmiştir. Dâhiliye Nezareti 7 Şubat 1915 'te Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığına gönderdiği telgrafta: Osmanlı tabiiyetine geçmeyip gitmek isteyenlerin vapurlarla gitmelerine müsaade edilirken ancak kendisine belirlenen müddet içerisinde tabiiyetini değiştirmeyenlerin evlerine girip zorla vapura bindirilmekten kaçınılması, bu hususla ilgili olarak dâhiliye Nezaretin'den görüş istenmesi belirtilmiştir. Ayrıca, Yahudiler'in feryat ve şikâyetlerine meydan verilmemesi, cemiyetlerince ihdas edilen pul kâğıtları hakkında dahi cemiyetler kanunu'na göre davranılarak izin almaya mecbur tutulmaları, Anglo Patiş Bankası'nın dahi hükümetin kontrolü altında para celb etmesine ve ahali elinde bulunan kâğıtların bedelinin tesviyesine imkân verilmesi istenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda bilhassa Avrupalı devletler Siyonistlerden faydalanmayı düşünmüşler ve bunun sonucunda devletlerarası rekabet başlamıştır. Almanya kendi ülkesindeki Siyonistlere destek vererek, bunlar kanalıyla Rusya'daki Musevileri kullanmak istemiştir. İngiltere ise savaş sırasında Siyonizmi destekleyip Siyonizm politikası, Bunsen Raporu ile Sir Mark Sykes'ın direktflerine göre şekillenmiştir. İngiltere Hindistan'a giden yolun güvenliği için Siyonizmi bir tampon bölge olarak kullanmayı amaçlamıştır. Fransa da Siyonizme yaklaşmış ve Dışişleri Bakanlığı Siyonistleri destekleyeceğini bildiren bir mektubu Nahum Sokolow'a vermiştir³⁶⁹.

I. Dünya savaşı sırasında bu bölgedeki Yahudiler Osmanlı'nın artık güçten düştüğünü anlayarak İngilizler'den yana tavır koymaya ve gönüllü birlikler oluşturmaya

³⁶⁸ Shaw; age, s.364.

³⁶⁹ Umar; agm, s.430.

başlamışlardır. İngilizler'in Yahudileri korumalarının bu dönemdeki nedeni Süveyş Kanalı'na yapılan Osmanlı saldırısıdır. Haim Weizman Filistin'e yerleşen Yahudiler'in İngilizleri destekleyeceğini, orada 1.000.000 nüfusa ulaştıkları zaman Süveyş'i savunacaklarını ileri sürüyor, Lloyd George ile görüşerek onunla anlaşmaya çalışmıştır: “ ... Biz makul bir şekilde diyebiliriz ki Filistin İngilizler'in nüfuz alanına girmelidir ve İngiliz sömürgesi olarak orada İngiltere Yahudi yerleşimini teşvik etmelidir; ta ki yirmi ya da otuz yıl içinde bu bölgede bir milyon belki daha fazla bir Yahudi nüfusuna sahip olalım. Bu Yahudiler orayı kalkındıracak, medeniyeti getirecek ve Süveyş Kanalı için etkili bir koruma sağlayacaktır” beyanında bulunmuştur³⁷⁰.

Meclis- i Vükela'nın 1891 tarihli Filistin'i Yahudi göçmenlere yasaklayan kararının bir devamı olarak, İttihatçı iktidar da Yahudiler'in bu bölgede toprak almalarını ve iskânını yasaklamıştır. Bu Yasaklama Cemal Paşa'nın Kasım 1914'den itibaren Filistin ve Suriye Bölgesine tam yetkiyle atanmasından sonra şiddetli bir hal alacak ve sadece bir ay içinde 500 Rus Yahudisi Yafa Limanı'ndan uzaklaştırılacaktı. Ancak bunların vardıkları Mısır gibi Limanlarda Avrupa ve Amerika kamuoyunun şiddetli tepkisine yol açacak telgraflar göndermeleri ve en önemlisi müttefik Almanya'nın karşı çıkışı üzerine sevkiyat daha düşük boyutlarda ve kitlesel boyutlara varmayacak biçimde sürdürülür³⁷¹.

1914 yılının ortalarında Kudüs'te vatan toprağını tehdit edebilecek tehlikeleri öğrenmek ve ülkeyi yok olmaktan kurtarmak amacıyla bir takım Hayri ve müesseseler kuruldu. (Cemiyetü'l Hayriye el İslamiye; Cemiyetü'ül Aha ve Ülfe vs.) Bütün bu müesseseler birlikte hareket etmeye öğrenimi yaygınlaştırmaya ve milli sanayiye desteklemeye çağırıyordu. Mısır'daki Esher Üniversitesinde Filistinli öğrenciler de Cemiyetü “Mukavemetü'l Sihyoniyye” Siyonizme karşı direnme Cemiyeti gibi cemiyetleri kurdular³⁷².

Balkan Harbi ve I.Dünya savaşı sırasında Osmanlı ordusunda çok sayıda çok sayıda Yahudi ve Hıristiyan asker görev yapmaktaydı. Balkan savaşı sırasında silahlı olarak orduya alınan gayrimüslimler arasında mevzilerini bırakıp düşman saflarına firar edenler olduğu gibi üstün gayret ve fedakârlıkla görev yapanlar da vardı³⁷³. Balkan Savaşında Edirne de Bulgarlar tarafında işgal edilmişti. Pinhas adlı Edirneli bir Yahudi,

³⁷⁰ Bayramoğlu; age, s.71.

³⁷¹ Dündar; agm, s.225.

³⁷² Refik Şakir En – Netşe; age, s.193.

³⁷³ Levent Ürer; “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasında Sivil ve Askeri Bürokrasinin Dönüşümü”, İktisat Dergisi, S.502, Mart- Nisan 2009, s. 56.

bir Türk subayını öldürmek isteyen bir Bulgar subayının bu hareketine engel olmak için vücuduyla Türk subayının üstünü örtmüş ve buna kızan Bulgar subayı her ikisini de öldürmüştür. Bunun gibi Edirne Hahambaşısı Becerano Efendi ise Edirne Türklerine maddi ve manevi destek vermiştir³⁷⁴.

23 Şubat 1915 'de Siyonistler İngiliz denetimindeki Kahire Şehrinde bir araya gelerek bir müfreze kurmaya karar verdiler. Jabotinsky yüzü aşkın kişiyi bu müfrezeye katar. Bu müfreze Filistin cephesinde savaşmak isterler İngilizler bunun imkânsız olduğunu ancak isterlerse bir katır alayı oluşturarak Çanakkale'ye gönderebileceklerini söylemişlerdir. Jabotinsky daha sonra : "Eğer biz 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirisi ile Filistin'de yurt edinme konusunda söz aldıkça buna ulaşan yol Gelibolu'da geçmiştir" diyecektir³⁷⁵. Katır Bölüğü, 562 adamla 17 Nisan 1915 günü Anglo – Egyptian ve Hymettus Gemileriyle Gelibolu'ya doğru yola çıkmış ve 25 Nisan 1915 günü de yarımada ayak basmıştı³⁷⁶.

Bununla birlikte I. Dünya Savaşı ve bu savaşı izleyen yıllar, Türkiye Yahudileri'nin devletimize olan bağlılıklarını somut olarak kanıtlamalarına olanak sağlamıştır. Stanford J.Shaw'un 5-8 Eylül 1990'da T.T.K.'nin düzenlediği Kongrede sunduğu bildiri de: Yahudiler seferberlik çağrısına uyarak askerlik görevlerini yaptıkları gibi Osmanlı vatandaşı olmayan Yahudilerden de gönüllü birlikler oluşturarak devlete ne denli bağlı olduklarını göstermek istemişlerdir. Osmanlı vatandaşı olsun olmasın Yahudi Bankerler , savaş giderlerini karşılaya çalışmışlardır. Filistin'de yaşayanları başta olmak üzere Yahudiler hayvan ve araç – gereçlerini bölgedeki askeri birliklere bağışlamışlardır. Yahudi hastanesine yaralı askerler alınmış değişik ülkelerdeki Yahudi kuruluşlarından yardım sağlanmıştır³⁷⁷.

I. Dünya Savaşından Osmanlı Devleti'nin yenilgiyle çıkması ve işgali, Yahudiler'in ülkeden ülkeye kovulurken sığındıkları toprakların yitirilmesi anlamını taşımaktaydı. Hristiyan bayrağının yüzyıllardır kurbanı olan Yahudiler'in bundan ancak Türk yöneticilerinin koruması ile kurtuldukları da dikkate alınırca Yahudiler'in kaygılarının boyutu da anlaşılacaktır³⁷⁸.

³⁷⁴ Besalel; age, s.56.

³⁷⁵ Bayramoğlu; age, s 73

³⁷⁶ Akgül; age, s.158.

³⁷⁷ Yetkin; age, s.169.

³⁷⁸ Besalel; age, s.58.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkçülük, Jöntürkler tarafından Rusya ile olan savaş bağlamında teşvik görmüştür. Rus ordusunun 1917’de çöküşüyle ve Azerbaycan’ın işgaliyle (ya da kurtuluşuyla) bir canlılık kazanmıştır. Bu dönemde Türkçülük siyasal amaçlarının kaleme alınmış en bilinen örneği, İttihatçı yazar Tekin Alp (Serez’li Moiz Kohen’in takma adı) tarafından 1947’te yayınlanan *Türkler Bu Muharebede Ne kazanabilirler?* Adlı kitapçığıdır. Bu kitapçık, Osmanlının savaş gayelerinin bir bildirisi addedilerek Avrupa’da *Turkism and Panturkism* adı altında ün kazandı, ancak Tekin Alp ITC çevrelerinde etkisi olan biri değildi³⁷⁹.

11 Kasım 1914’de Almanya ve Avusturya’nın yanında yer alarak savaşa girmesini ardından, savaş halindeki diğer ülkelerde yürürlükte olan savaş zamanlarına özgü yasaklar devreye girmiştir. Kasım 1914’ün ortalarından başlayarak aralarında Rus uyruğundan olan Yahudiler’in de bulunduğu, düşman ülkelerin vatandaşlarının mağazalarını kapatarak imparatorluğu terk etmeleri emredilmiştir. Almanya ve Amerika’daki Siyonistler’in ve Haim Nahum’un baskıları sonucunda Osmanlı hükümeti çoğu Filistin’de yaşayan Rus uyruklu Yahudiler’e, Osmanlı vatandaşlığı almaları karşılığında oldukları yerde kalma izni vermiştir. Ayrıca Yahudi cemaatlerinin savaş zamanındaki kısıtlılardan en az düzeyde etkilenmeleri için hükümet elinden geleni yapmıştır.³⁸⁰

1918 Eylül’ünde Filistin ve Suriye Bölgesi Yahudileri’nin % 30 azaldığı görülecektir. İkinci hedef Edirne Bölgesi idi. Diğer tüm gayrimüslimlere olduğu gibi Yahudilere de bu bölge yasaklanacak ve bir kısım Yahudi aile Anadolu içlerine nakledilecekti. Diğer yandan Kırıkkale Çanakkale, Kayseri, Bağdat ve Musul Bölgeleri’nde de Siyonistler’in daha çok yerel otoritelerin inisiyatifinde yerleri değiştirilecekti³⁸¹.

³⁷⁹ Zürcher; age, s.197.

³⁸⁰ Shaw; age, s. 369-370.

³⁸¹ Dündar; agm, s.225.

SONUÇ

Jöntürk hareketi'nin doğuşunu İstanbul'daki "Askeri Tıbbiye" öğrencilerinin kurdukları küçük gizli derneğin ortaya çıktığı 1889 yılı olarak kabul etmek mümkündür. 1895 yılında gün ışığına çıkan grup, II. Abdülhamid'i tahtından indirmeyi ve Kanun-ı Esasi'nin yeniden uygulamaya konulmasını istiyorlardı. Padişah 1892 de bu cemiyetin varlığından haberdar olmuştur. Jöntürkler iki eğilimle karşı karşıyaydılar. Bir yanda Türk ulusal devriminin taraftarları olan Ahmet Rıza Bey ve ekibi diğer yanda Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyetçilik ilkeleri doğrultusunda reformlar isteyen Prens Sebahattin ve ekibi. 1906 yılında Selanik'te yerel bir kuruluş olan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"nin bağrından doğan yeni bir gizli örgüt olan İttihat ve Terakki kısa süre içerisinde Avrupa'da yaşayan sürgünlerin oluşturduğu ortak cephe ile bir araya gelmiştir.

İşte böyle bir zamanda, Osmanlı Devletini kurtarma hayalleri kuran bazı aydınlar, Önce Mason localarına sokulmuşlardır. Öncelikle Makedonya'da üstlenmiş olan 3. Orduya çengel atmışlar, ardından o zamanın yegane okulları durumunda bulunan ve önemli bir gençlik kitlesini içinde barındıran askeri okullara, mülkiye mektebine ve baytar mektebine kadar ajanlarını sokmuşlardır. Abdülhamid alaşağı edilebilirse, İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti ele geçirecekti. Bu neticeyi elde edebilmek için Türklerin azılı düşmanları olan Ermeni, Rum ve Bulgar Komitecileri ile sıkı bir dayanışmaya girişmiştiler. Tabii onlara da istedikleri verilecekti.

Mason locaları'nın oldukça yaygın olduğu Selanik'te Yahudi, Rum, Bulgar ve Müslümanların bir arada yaşıyor olması Selanik'i her türlü düşüncenin yeşereceği bir ortam haline getirmiştir. Selanikte Yahudi – Mason destekli siyasi bir örgüt halini almışlardır. Kendi siyasi fikirlerini yaymak için genellikle gazeteleri kullanmışlardır. Siyasi açıdan ünlü Yahudiler Alber Fua, Leon Gattegno, Avram Salem, Avram Galante ve en önemlisi de Emanuel Karasu'dan destek almışlardır. Karasu Mason locasındaki çok önemli konumu sayesinde elde ettiği imkanlarını İttihatçıların önüne sermiştir.

Basın yoluyla bir taraftan İttihat ve Terakki bir taraftan Yahudiler Abdülhamid yönetimini yıpratma çalışmalarına başlamışlardır. Bunda başarılı da olmuşlardır. Abdülhamid'in casusluk ağı İttihat ve Terakki'nin yaptığı gizli örgütsel çalışmalara mani olmak için birçok tedbir aldıysa da bu konuda bir neticeye varılamamıştır. Amacı: Filistin'de bağımsız, Yahudi bir devlet kurmak olan Siyonistler Osmanlı topraklarında yayılmaya başladığında Osmanlı bürokratları ve Abdülhamid Osmanlı hakimiyetini tehdit eder bir durum kazanmadığı müddetçe Siyonizm konusunda çok katı tedbirler almamışlardır. 23 Temmuz 1908'e gelindiğinde İttihat ve Terakki organize aşamasını tamamladığı II. Meşrutiyeti ilan etmiştir. İttihat ve Terakki'ye kuruluşundan itibaren ortak bir ülkü belirleyerek birçok kolaylık sunan Yahudiler'in bu yeni dönemde yardımlarının karşılığını alma sırası kendilerine gelmişti. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İmparatorluk'da tam anlamıyla bir Yahudi atılımı gerçekleşmiştir. Yahudiler Osmanlı bürokrasisinde çok kritik noktalara getirilmiştir. Osmanlı Devleti üzerindeki Mason localarının sayılarında artış meydana geldi adeta Mason locaları yeniden canlanmıştı. Yahudiler, II. Meşrutiyet'in ilanını kutlamış ve yeni rejimi sahiplenmişlerdir. Yeni rejimi Yahudi toplumuna yerleştirmek için Yahudi bilim adamları, yazar ve düşünürler faaliyetlerde bulunmuşlardır. II Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki ile münasebetler konusunda en çok rastlayacağımız şahıs Hahambaşı Haim Nahum'dur. Hahambaşı Haim Nahum Efendi hem ateşli bir İttihatçı hem de Yahudiler ve Avrupa Devletleriyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bağlantılarını sağlamıştır. Yahudiler, özellikle II Meşrutiyetten sonra Osmanlı topraklarında Siyonist faaliyetlerini arttırmışlardır. Bu maksatla farklı fonksiyonlarda birçok cemiyetler kurmuşlardır. Siyonizmin yayılması fikri İttihat ve Terakki ileri gelenlerini rahatsız etmeye başlamıştır. İhtilalden hemen sonra Osmanlılık ilkesini benimsemiş olan İttihat ve Terakki, gelişen siyasi ve fikri olaylar neticesinde milliyetçilik fikrini benimsemişlerdir. Abdülhamid'in koyduğu yasakları yinelediklerini ilan eden İttihat ve Terakki, Filistin'e Yahudi yerleşimine ve Siyonizmin yayılması için kurulan okul ve cemiyetlere çok sıkı şartlar altında kurulma izni vermeye başlamıştır. O dönemde Fransa'dan mülhem milliyetçilik ayaklanmaları Osmanlı'yı kasıp kavururken yine bu ayaklanmalar neticesinde Balkan toprakları kaybedilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı topraklarındaki azınlıklar içerisinde milliyetçiliğe en son maruz kalanlar Yahudi toplumu olmuştur. Osmanlı parlamentolarında sayı olarak çok az olmakla birlikte çok etkin olan Yahudi milletvekilleri özellikle diğer azınlıkların aksine kendi milli davalarını dile getirmeyerek

İttihat ve Terakki'nin politikalarının en sadık destekçisi olmuşlardır. İttihat ve Terakki idarecilerini özellikle mali konularda yönlendirmişlerdir. İttihat ve Terakki özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki Yahudi yardımlarından etkilenmiş olsa gerek birçok Yahudi'yi Osmanlı topraklarına davet etmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla İttihat ve Terakki ile Yahudi ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İttihat ve Terakki'nin bir dönem için Yahudi göçüne sempatik yaklaşması neticesinde olaylar çok hızlı gelişmiş ve 1913'lere gelindiğinde Filistin, meskun bir Yahudi yurdu haline gelmiş ve olaylar İttihat ve Terakki'nin kontrolünden çıkmıştır. Yahudiler kısa zamanda tarım, ticaret ve sanayi çalışmalarlarıyla Filistin'e yerleşmişlerdir. Buraya kadar verilen bilgilerden şunu söylemek mümkündür ki İttihat ve Terakki Yahudilerden büyük maddi ve manevi destek almıştır. Siyonistlerin özellikle Filistin'e yerleşme şartlarının yumuşatılması için maddi destek aldıklarını da söylememiz mümkündür. Zira Siyonistlerden aldıkları maddi destek sonucu Filistin'e yerleşme şartlarının yumuşatıldığı bilinmektedir. Başkentte Talat, Cavit ve Hacı Adil Siyonizme karşı tedbirler almış, gelen maddi yardımlar neticesinden bunda vazgeçmişlerdir.

Cemiyetin ilk başta doğrudan iktidar olmamasının sebeplerinden biri de ciddi devlet tecrübesi olan üyelerinin olmaması idi. Üyelerinin çoğu subaylardan oluşuyordu. Cemiyet içinde sivil üyeler çok azdı ve bunların çoğu ya hiç idarede bulunmamış ya da küçük memurluklarda bulunmuş kimselerdi. İşte bu dönemde cemiyetin güvenerek hükümete soktuğu sivillerden biri Cavit Bey olmuştur. Cavit Bey 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşen Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne girdi.

Balkan ve Dünya Savaşları on yıldan fazla sürmüş, Osmanlı ülkesinde azınlıklar ve yabancıların sahip ve ortak oldukları bankalar, fabrikalar ticarethaneler ve hatta mahalle bakkalları dahi büyük paralar kazandıkları halde İslam-Türk tebanın bu ranta ortak olmak bir tarafa elindeki avucundakini dahi kaybetmesi bu savaşların yükünü daha da ağırlaştıracaktır.

Gelinen durum Siyonistlerin umdukları başarı değildi. II. Abdülhamid'den istedikleri tavizleri alamayan Siyonistler 1908 inkılâbını bir ümit ışığı olarak gördüler. Başa geçen İttihat ve Terakki iktidarı yeni hürriyet anlayışıyla önceleri olumlu bir yaklaşım içine girdi ve II. Abdülhamid'in Kudüs'ü ziyaret edeceklerine geçici olarak uyguladığı "kırmızı tezkire" "adı verilen izin belgesini kaldırdığı gibi Filistin'de toprak satın almayı da serbest bıraktı. 10-22 Şevval 1327 (25 Ekim-06 Kasım 1909) tarihlerinde Dahiliye

Nazırı'nın Sadaretle yaptığı yazışmalarda eşitlik ilkesin, ihlal ettiği gerekçesiyle Kudüs'e giden Museviler için "Kırmızı Tezkire" uygulamasının kaldırıldığı açıkça görülmektedir. Daha sonra ise Siyonistler'in çabalarını Filistin'de kolonileşme yönünde planlı bir şekilde sürmeleri İttihatçıları kuşkulandırdı ve bu sebeple çeşitli yeni kısıtlamalar yürürlüğe kondu. Bu kısıtlamaların da üstesinden gelmeye kararlı olan Siyonist Yahudiler İngiltere , Fransa gibi Avrupa'nın önemli ülkelerinin vatandaşlığına girerek Filis'tin'e girmenin yeni yollarını bulmuşlardır.Bununla birlikte bazı sadık Yahudiler Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde girdiği savaşlarda Osamanlı Devleti'nin yanında olmuşlardır.Bir çoğu Trablusgarb Savaşlarında sağlık hizmetlerinde bulunurken birçoğu savaşlarda Osmanlı ordusunun yanında yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA**A. Arşiv Belgeleri****Londra Büyükelçilik Arşivi (LBA)**

K-442 “Otuz Bir Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu” (klasör)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH. EUM. THR, Belge No: 9/2.

BOA, DH. EUM. THR, Belge No: 9 / 2.

BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 / 46.

BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 / 7.

BOA, DH. İD., Belge No: 30-1 / 44

BOA, DH. MKT., Belge No: 2701 / 27,

BOA, DH. MKT., Belge No: 2742 / 93.

BOA, DH. MKT., Belge No: 2843 / 89.

BOA, DH. İD. Belge No: 126 / 9.

BOA, DH. İD. Belge No: 126 / 26.

BOA, DH. İD., Belge No: 21-1 / 1.

B. Gazeteler

Christian Science Monitor, “*Jews in Salonika Flock to Young Turks' Standard*”, 7 May 1909, s.2.

Christian Science Monitor, “*B'nai Brith Board to Assist Aliens*”, 20 August 1909, s. 7.

Christian Science Monitor, “*Palestine Jews Concern Turkey*”, 7 February 1910,s.6.

Christian Science Monitor, “*Turkey Not to Expel The Jewish*” , 23 November 1914, s.1.

The New York Times, “*Turks Thank Jews for Aid in Reform*”, Jul 25, 1909, s.4.

The New York Times, "Schiff is Against a Jewish Nation", 30 May 1909, s. 3.

The New York Times, "Jews are Flocking in to The Holy Land", 17 January 1910, s. 1.

The New York Times, "Young Turks Oppose a Zionist State", 26 July 1909, s.4.

The New York Times, "Jews are Flocking in to The Holy Land", 17 January 1910, s. 1.

The New York Times, "Zion Jews to Aid Turks", 10 December 1911, s. 37.

The New York Times, "Deklares that Jews Incite Massacres", 16 July 1911, s.3.

C. Kitap ve Makaleler

Aaronsohn, Alexander; "Türk Ordusuyla Filistin'de, Bir Yahudi askerinin I. Dünya Savaşı Notları", Çeviren ve Notlandıran Necmettin Alkan, Selis Kitaplar, İstanbul 2003.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki*, Çev. Nuran Yavuz, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1986.

Akgül, Ahmet; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kripto Yahudiler ve Pakraduniler, Togan Yayınları, İstanbul 2001, s.136.

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Yay. İstanbul 2009.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2004.

Alkan, Necmettin, "Emmanuel Karasu ve II. Abdülhamid", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:11, S.1 Erzurum 2008, s.181.

Antebi, Albert, Yahudi Yerleşim Cemiyetinin ki aynı zamanda bir Siyonist kuruluşunun resmi mutemedi. Refik Şakir En Netşe; Sultan II. Abdülhamid ve Filistin, Çev. Necmettin Gevri, Semerkand 2004.

Arı, Mehmet Salih; "II. Abdülhamid Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşim Çabaları", Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl 6, S. 24 Nisan 2005, s.108-123.

Baer, Marc, "The Double Bind of Race and Religion: The Conversion of the Dönme to Turkish Secular Nationalism", Comparative Studies in Society and History, Vol. 46, No: 4, October 2004.

Balçık, Mustafa; İttihat ve Terakki Dönemi İktisadi Hayat ve Maliye Nazırı Cavit Bey, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Aralık 1998.

- Besalel, Yusuf; Osmanlı ve Türk Yahudileri, Gözlem Yay. İstanbul 2004.
- Bayramoğlu, Ertuğrul; Yahudilik ve Siyonizm Tarihi, Pınar Yayınları, İstanbul 2006.
- Benbassa, Esther -Aron Rodrigue; Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi, Çev Ayşe Atasoy, Yayına Haz. Rifat N. Bali, İletişim Yay., İstanbul 2010.
- Benbanaste, Nesim, Örneklerle Türk Musevi Basınının Tarihçesi, Sümül Basımevi, İstanbul 1988.
- Bessemer, Paul, "Ottoman Jewry and the 1908 Revolution", 100th Anniversary of the Restoration of the Constitution, Sadberk Hanım Müzesi Yayınları.
- Bozkurt, Gülnihal, Osmanlı , "Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış", *Bellekten*, TTK, Ankara, C.LVII. Ankara 1994, s.542-543.
- Campos, Michelle U., "Between Beloved Ottomanıa and the Land of Israel: The Struggle Çetinkaya, Doğan, "İttihat ve Terakki'ye muhalif Serbesti Gazetesi'nin penceresinden İstanbul'da 1908 Seçimleri" , Toplumsal Tarih Dergisi, S.89, Mayıs 2001.
- Over Ottomanism and Zionism among Palestine's Sephardı Jews (1908-1913)", Int. J. Middle East Stud, No: 37, Printed in the United States of America 2005.
- Cora, Yaşar Tolga; "Yahudi'nin Asaletini Tekrar Zapt Etmek, Siyonist Muskeljuden Projesi" , Toplumsal Tarih Dergisi, S.169, 2008, s.39-40.
- Çavdar, Tefvik, İttihat ve Terakki, İletişim Yayınları İstanbul 1991.
- Çolak, Melek; Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Tora'dan Alliance İsraelite Universelle'e (1851-1934) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, C.1, 21 Haziran 2004, s.234.
- Demirci, H.Aliyar, II. Meşrutiyette Ayan Meclisi,1908-1912, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006.
- Derviş, Hüda, Yeni Belgeler Işığında Türkiye de Dönme Yahudi Gerçeği, Çev: Mustafa Özcan, Özgü Yayınları, İstanbul, 2006.
- Dumont, Paul; Osmanlıcılık Uluscu Akımlar ve Masonluk, Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimattan Mütarekeye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları , Çev Ali Berktaş, YKY Yay., İstanbul 2000.

- Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Kervan Yay. C.2, İstanbul 1973.
- Ernest Edmondson Ramsour; *Genç Türkler ve İttihat Terakki*, “1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi”, Çev. Hacasan Yüncü, Etkin Kitaplar, İstanbul 2009.
- Eyicil, Ahmet; *Osmanlı İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Nazım Bey, 1872-1926*, Gün Yay., İstanbul 2005.
- Galanti, Avram, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Greilsammer, İlan; *Siyonizm*, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- Güven, İsmail; “Ahmet Rıza'nın Kaleminden II. Meşrutiyet”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C: 31, S: 182, Şubat 1999, s. 52.
- Hanioglu, Şükrü, “Jews in the Young Turk Movement to the 1908 Revolution”, *The Jews of the Ottoman Empire*, edited by Avigdor Levy, The Darwin Pres, Princeton, New Jersey 1994.
- Gündoğdu, Oktay; “Masonik Tarihimizden Kesitler”, *Mimar Sinan Dergisi*, No:111, 1999, s.22-23.
- Iacovella, Angelo, *Gönye ve Hilal*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.
- Kapyalı, Can; “Yeni Osmanlılar ve Masonlar”, *Mimar Sinan Dergisi* “, No: 121, s.82.
- Kayalı, Hasan, “Jewish Representation in the Ottoman Parliaments”, *The Jews of the Ottoman Empire*, Edit. Avigdor Levy, The Institute of Turkish Studies, Washington D.C. 1992.
- Kansu, Aykut; “Alliance Okulları'nın Türkiye'deki işlevi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ocak 1998, s.63.
- Kazgan, Haydar;” *İttihat ve Terakki Hareketi ve Avrupa Finans kapitali*”, *Finans Dünyası*, Ocak 2004, s 88.
- Kedourie, Elie, “Young Turks, Freemasons, and Jews”, *Middle Eastern Studies*, No: 7, 1971.
- Koloğlu, Orhan, “ Abdülhamid Basın Rejimi Deyimi Üzerine”, *Belleten C:LVII*, Ağustos 1993, S.219'dan ayrı basım, TTK Basımevi, Ankara 1994, s.35.
- Koloğlu, Orhan; *Abdülhamid ve Masonlar*, Eylül Yay., İstanbul 2001 s.119-120.

Kutay, Cemal, Prens Sebahattin Bey, Sultan İkinci Abdülhamid, İttihat ve Terakki, Neşreden: Mustafa Unan, İstanbul 1964.

Levy, Avigdor; "The Sephardim in the Otoman Empire", The Darwin Pres. New Jersey 1992, s.10.

Mazower, Mark; Selanik: Hayaletler Şehri (Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler 1430-1950),Yapı Kredi Yay. İstanbul 2007.

Olgun, Ülkühan; Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık, Giza Yay. İstanbul 2009.

Onat, Mehmet Vedat; Yakın Tarihimizde Masonluk Üzerine bir Derleme, Özgür Yayınları, İstanbul 2009.

Ortaylı, İlber, "Ottomanism and Zionizm During the Second Constitutional Period 1908-1915" *The Jews of the Otoman Empire*, Edit. Avigdor Levy, The Institute of Turkish Studies, Washington D.C. 1992.

Öke, Mim Kemal; II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1981.

Öke, Mim Kemal, Saraydaki Casus, İrfan Yay. , İstanbul, 2005.

Ölmez, Adem, İstanbul'da sosyal Barışın Bozulması: İstanbul Ermeni Olayları ve Yahudiler, Bayrak Yayınları, İstanbul 2010.

Pakalın Mehmet Zeki; Sicil-i Osmanî Yahut Son Osmanlı Büyükleri Ansiklopedisi", C.IV, Yayına Hazırlayan Hava Selçuk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Sicil-i Osmanî Yahut Son Osmanlı Büyükleri Ansiklopedisi*", C.IX, Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Ali Aktan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Polat, Emre, *Osmanlı'nın ilk Yahudi Sosyalisti Avram Benaroya ve Faaliyetleri*, Truva Yay. İstanbul 2004.

Ramsaur, Ernest E., Jöntürkler ve 1908 İhtilali, Pozitif Yayınları, Çev. Nuran Yavuz, İst. 2007.

Rodrigue, Aron; Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yay. Ankara 1997, s.52.

Said Paşa -Tahsin Paşa; II.Meşrutiyet'in İlanı, Örgün Yay., İstanbul 2008, s .501.

- Shaw, Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler, Çev. Meriç Sobutay, Kapı yayınları, İstanbul 2008 .
- Soysal, İlhami, Dünyada ve Türkiye’de Masonluk ve Masonlar, Derin Yayınları, İstanbul 2010.
- Svastics, Okşan; Yahudiler’in İstanbul’u, Boyut Yay., İstanbul 2011.
- Şakir, Ziya; Türkiye Yahudileri, Akıl-Fikir Yayınları, İstanbul 2011.
- Tatlıcan, İsa; Türkiye’de Masonluğun Gizli Tarihi, Truva Yay. İstanbul 2010.
- Tevfik, Ebuzziya; Yeni Osmanlılar Tarihi, Kervan Yay. C.2, İstanbul 1973.
- Türker, Orhan; “Selanik Musevileri”, Tarih ve Toplum Dergisi, C. 33, S.196, Nisan 2000, s.39-40.
- Umar, Ömer Osman; “Osmanlı Döneminde Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, Sosyal Bilimler Dergisi, C:12, S:2, Elazığ 2002.
- Ürer, Levent; “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasında Sivil ve Askeri Bürokrasinin Dönüşümü”, İktisat Dergisi, S.502, Mart- Nisan 2009, s. 56.
- Yalçın, Alemdar, II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1985.
- Yetkin, Çetin; Türkiye’nin Devlet Yaşamında Yahudiler, Gözlem Yay., İstanbul 1996, s.149.
- Zürcher, Erik Jan, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yay. Çev. Yasemin Saner, İstanbul 2008.

DİZİN

A

Abbas Halim, 56
 Abdullah Cevdet, 9, 28, 104
 Abdülaziz Mecdi Efendi, 87
 Abdülhamid, IV, VI, 8, 10, 12, 13, 16, 19, 21, 26, 27,
 28, 29, 30, 31, 33, 38, 39, 43, 44, 47, 48, 49, 52,
 55, 67, 75, 76, 78, 81, 82, 84, 93, 98, 100, 116,
 117, 118
 Abraham Danon, 61
 Abrevaya, 62
 Adalar, 13
 Adana, 63
 Afrika, 88
 Ahmet Rıza, 10, 13, 17, 23, 33, 40, 46, 59, 78, 92,
 116
 Akdeniz, 3, 20, 110
 Alber Fua, VI, 21, 22, 23, 116
 Ali Fahri, 24
 Ali Haydar, 22
 Ali Rıza Paşa, 35, 44
 Alliance, IV, V, X, 64, 65, 66, 68, 96, 97
 Almanya, IX, 2, 13, 19, 30, 64, 80, 88, 92, 104, 112,
 113, 115
 Amasya, 3
 Amerika, X, 27, 30, 51, 80, 81, 100, 113, 115
 Anadolu, 3, 13, 42, 60, 64, 99, 115
 Anemghian, 21
 Arabistan, 13
 Archbolo, 18
 Aristidi, 21
 Arnavutlar, 17, 103
 Arnavutluk, VII, 56, 89, 93
 Asya, 30, 44, 110
 Avram Galante, 18, 116
 Avrupa, 1, 2, 4, 7, 8, 13, 14, 16, 22, 24, 25, 26, 30,
 31, 44, 45, 56, 60, 61, 67, 72, 73, 79, 80, 81, 85,
 88, 93, 95, 96, 99, 105, 110, 113, 115, 116, 117
 Avusturya, 2, 8, 13, 43, 80, 88, 115
 Ayasofya, 44
 Aziz Hasan, 52, 53, 56

B

Babiâli, 7, 12, 27, 43
 Bağdat, 70, 78, 115
 Balat, 64, 85, 105
 Balkan Savaşı, 18, 88
 Basra, 64
Başkâtip Paşa, 27
 Belgrat, 7
 Bizans Devleti, 1
 Boğaziçi, 11, 56
 Bulgaristan, 3, 28, 43, 60, 98, 110
 Bursa, 3, 42
 Bükreş, 89, 90

C

Cavid, 19, 20, 91, 97, 101
Cavid Bey, 20
 Cavit, 9, 10, 39, 48, 56, 83, 87, 88, 118

Cemal, 10, 27, 90, 97, 98, 113
 Cemil Molla, 43
 Cemiyetü'ül Aha, 113
 Cenevre, 22, 23

Ç

Çanakkale, 3, 93, 114, 115
 Çengelköy, 105

D

David bin Abraham, 67
 David Marcus, 61
 Derviş Vahdeti, 39, 45, 47

E

Edirne, 3, 60, 64, 88, 89, 98, 113, 115
 El Paradizo'da, 50
El-Beşir, 22
 Emanuel, 18, 39, 77, 98, 99, 106, 116
 Emanuel Karasu, 18
Emanuele Carasso, 21
 Ermeni, 63
 Ettore Ferari, 11

F

Faik Süleyman Paşa, 10
 Farraggi, 65
 Ferari, 11, 87
 Ferdinand, 18
 Filistin, IV, VII, 4, 21, 30, 32, 33, 49, 50, 51, 52, 62,
 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 90, 91, 92,
 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 107,
 108, 109, 112, 113, 114, 115, 117, 118
 Fransa, 9, 37, 40, 53, 54, 64, 69, 87, 110, 112, 117
 Fransız Devrimi, 37, 110

G

Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 88
 Girit, 21, 43, 55, 88
 Giustiniani, 87
 Güney Doğu Anadolu, 99

H

Haim Nahum, VI, VII, 24, 25, 60, 61, 65, 67, 68, 69,
 70, 75, 77, 91, 115, 117
 Hakkı, 9, 24, 63, 71, 82, 84, 87, 89, 101, 102
 Hakkı Paşa, 63
 Halil Ganem, 21, 22, 23
 Halil Rüştü, 42
 Hasan Mağmumi, 42
 Hasköy, 65, 85, 105
Havran Garrara, 67
 Hayfa, 64
 Herzl, IV, V, 30, 31, 32, 37, 48, 84, 95
 Hüseyin Cahit, 42, 88
 Hüseyin Hilmi, VII, 44, 49, 63, 71, 80

Hüseyin Hilmi Paşa, 63

I

I.Dünya Savaşı, 87
II. Abdülhamid, IV, 4, 9, 19, 25, 26, 28, 30, 32, 33, 35, 36, 44, 45, 48, 67, 79, 82, 98, 116, 118
II. Mahmut, 7

İ

İbrahim Temo, 7, 8, 9, 12, 22
İdris Ragıp, 52, 53
İngiltere, IX, 6, 20, 25, 47, 53, 55, 64, 80, 83, 94, 110, 112, 113
İshak Sukuti, 9
İskoçya, 56, 111
İspanya, 1, 2, 28, 60
İsrail, 21, 28, 40, 44, 49, 75, 81, 95, 105, 107
İstanbul, 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 69, 70, 71, 73, 76, 78, 82, 83, 85, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 103, 104, 105, 106, 116
İtalya, 1, 7, 9, 12, 14, 16, 53, 87, 88, 90, 91, 94
İttihat ve Terakki, II, IV, VI, VII, 1, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 107, 109, 110, 116, 117, 118
İzmir, 3, 9, 11, 17, 58, 60, 64, 69, 70, 76, 78, 84, 89, 92, 95, 99, 104

J

Jacob Schiff, 20, 39
Jak Mandil, 60
John Paşa, 19

K

Kahire, 18, 24, 98, 107, 111, 114
Kamil Paşa, 38, 43, 49, 68, 88
Kanun-ı Esasi, 8, 116
Kara Tahsin Paşa, 27
Karasu, 18, 19, 24, 34, 36, 38, 39, 48, 54, 68, 70, 77, 78, 83, 98, 101, 102, 106, 116
Karyaduryan Gazetesi, 104
Kayseri, IX, 115
Kazım, 9, 41, 42, 79, 91
Kazım Nami, 9, 42
Kazım Paşa, 41
Kıbrıs, 3
Kolağası Niyazi, 35
Korfu, 3
Kudüs, IV, 49, 52, 62, 64, 72, 76, 79, 80, 81, 82, 86, 95, 98, 102, 112, 113, 118
Kuruçeşme, 105
Kuzey Afrika, 1, 89
Kuzguncuk, 105

L

La Turquie'yi, 55
Le Progres, 18
Leon Gattegno, 24, 116
Levi, 21, 49, 50, 61, 67
Levontin, 32
Leyla, 41
Linç Kumpanyası, 63
Londra, II, III, IX, X, 8, 47
Lowther, 20, 25, 83
Lübnan, 52, 53
Lütfi, 63

M

M. Lefevre Pountalis'in, 22
Macaristan, 2, 3, 13, 43, 84
Macedonia Risorta, 11, 12, 15, 37
Mahir Paşa, 35
Mahmut Şevket Paşa, 46, 88
Makedonia, 14, 15, 36
Makedonya, 11, 16, 21, 25, 35, 43, 53, 55, 56, 57, 60, 71, 83, 84, 89, 110, 116
Manisa, 3, 69
Manyasizade Refik, 10
Marranolar, 2
Maslah, 45, 65
Mc Cullagh, 48
Mehmet Reşit, 9
Mezopotamya, 20, 21, 39, 51, 60, 75, 82, 84, 100, 101, 111
Mısır, 3, 24, 28, 52, 53, 55, 56, 80, 111, 113
Miralay Sadık Bey, 87
Mithat Paşa, 8, 52
Mithat Şükrü, 9
Moise Kohen Tekinalp, 39, 77
Muhammed Farid, 53
Mustafa Reşit Paşa, 7
Musul, 115
Müşir Osman Paşa, 36

N

Nahum, 25, 26, 30, 61, 68, 69, 70, 91, 98, 104, 109, 112, 117
Naki Bey, 9
Namık Kemal, 31
Nathan, Levi, 20
Nazım, 10, 17, 22, 35, 60, 83, 84, 90, 110
Nihat, 41
Niyazi, 35

O

Obediyanlı *Perseverencia*, 15
olan Mustafa Fazıl Paşa, 8
Oscar Strauss, 20, 39
Osmanlı Devleti, II, IV, 1, 3, 4, 5, 8, 13, 14, 17, 20, 22, 25, 29, 33, 47, 58, 64, 72, 74, 79, 81, 93, 96, 99, 109, 114, 117
Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 9, 10, 14, 17, 33, 116, 118
Osmanlı İmparatorluğu, 2, 8, 22, 29, 75, 87, 88, 91, 92, 98, 108

Ö

Ömer Naci, 9, 33

P

Palazzo, 87
Paris, 8, 10, 13, 18, 21, 24, 27, 33, 40, 69, 84, 92
Patras, 3
Paul Dumont, 11, 15
Please Salonicului, 15
Polonya, 2, 8, 105
Portekiz, 1, 16
Primo Levi, 20, 39

R

Rahmi Bey, 9
Riyo dö Janeyro, 27
Romanya, 3, 28, 30, 59, 60, 78, 84, 96, 98, 105, 108,
110
Rumeli, 13, 17, 25, 46, 88, 107
Rusya, 2, 28, 30, 59, 60, 75, 78, 79, 83, 84, 87, 89,
96, 98, 99, 104, 105, 112, 115

S

Sadrazam Ali Paşa, 8
Safed, 3, 64
Sağır Ahmet Paşa, 8
Sait Halim Paşa, 46
Sait Paşa, 33, 38, 88, 92, 93
Selanik, IV, VI, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 24, 26, 28, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 44,
45, 46, 48, 49, 52, 54, 56, 58, 60, 61, 64, 66, 67,
71, 76, 77, 83, 84, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 98,
103, 106, 116
Selim Sırrı, 26
Serkatibi Hazreti Şehriyari Süreyya, 29
Sırbistan, 3, 98
Sir Mark Sykes, 112
Sultan Ahmet, 18

Sultan Reşat, 49

Suriye, 17, 21, 52, 54, 107, 111, 113, 115

Ş

Şinasi, 7
Şinasi, Namık Kemal, 7

T

Talat, 9, 18, 33, 34, 39, 53, 56, 78, 81, 83, 91, 97,
101, 118
Talat Paşa, 18
Temo, 8, 9
Tevfik Paşa, 49
Tiberya, 64, 80
Tokat, 3
Trablus, 24, 90, 105
Trablusgap, 88
Trablusgarb, 66, 87, 89
Trablusgarp, IV, VII, 66, 87, 88, 118
Trakya, 3, 89
Traslusgarp Savaşı, 87
Türkiye, II, 1, 9, 11, 13, 14, 18, 21, 28, 29, 31, 32, 37,
40, 43, 47, 51, 52, 55, 57, 59, 62, 63, 64, 67, 75,
78, 80, 83, 84, 90, 93, 94, 96, 97, 100, 105, 109,
110, 111, 114

Ü

Üsküdar, 105

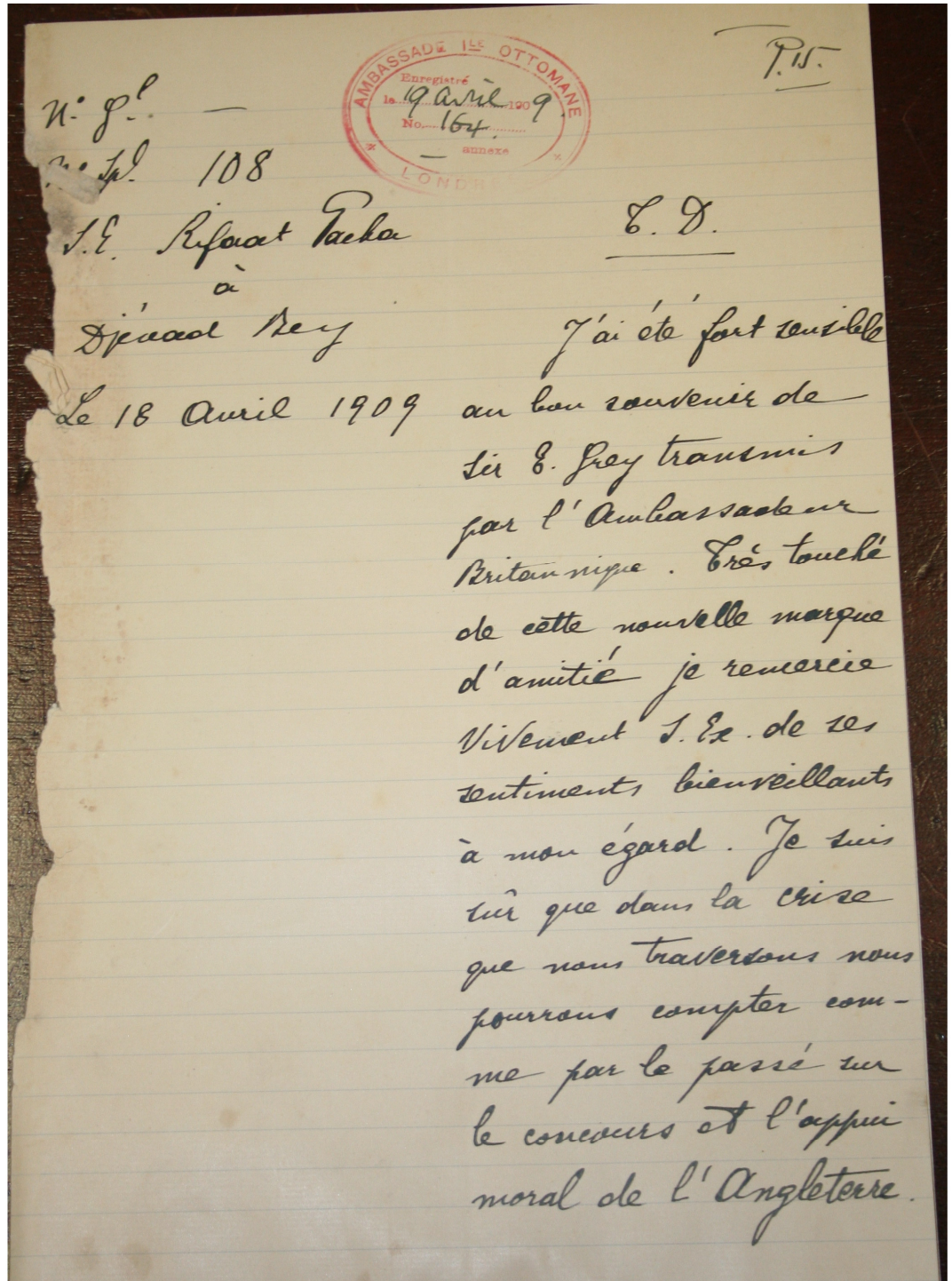
V

Veli Efendi, 7

Y

Yafa, 62, 64, 72, 76, 80, 110, 113
Yıldız Sarayı, 29, 33
Yitzhak Levi, 49
Yunanistan, 3, 22, 43, 74, 89, 90, 98

EKLER

Ek- 1 Londra Büyükelçilik Arşivi
 K-442 "Otuz Bir Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu" (klasör)

P. 15.

N^o GL 4476
 N^o SL 1272

ENREGISTRÉ

L.

S.E. Djénad Bey
 S.E. Rifaat Pacha
 Canple

LONDRES, LE 26 Avril 1909.

OBJET:

Journaux anglais unanimes admirer remarquable discipline rapide mobilisation ingéniosité plan de 2e 3e corps armée et parfait ordre dans Constantinople Times dit armée turque démontra au monde son efficacité susceptible de produire les résultats politiques utiles reconnait avec gratitude modération nos soldats rend hommage courage vainqueurs vaincus ajoutant combats

Ek- 2 Londra Büyükelçilik Arşivi
 K-442 "Otuz Bir Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu" (klasör)

P. 15.

S. C. : Devlet

Le Deuxième et le
Troisième corps d'armée
entrèrent à Constatinople
dont ils occupèrent
toutes les casernes.

Le 24e avril 1876. La plupart se sont
rendus sans résistance.

Peu de victimes. Ordre
et sécurité parfaite
dans la capitale.

Les missions étrangères
les banques et hôtels
sont gardés militairement
par ~~des~~ ^{des} ~~troupes~~ ^{troupes} de
sécurité
précautions

(S. C. Refaati)

Ek- 3 Londra Büyükelçilik Arşivi
K-442 "Otuz Bir Mart Ayaklanması ve Hareket Ordusu" (klasör)

ایالتی

زاهد نفا - هیله

تحریرات فلی

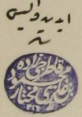
عدد

۱۰۴۸ عمومی

۶۴۶ خصوصی

بمبیره که بر سر صدر است

دو تنه افق حضرتی
 بخاربه عمود و جنجی سیدی افاده سید شرفور دودله ۶۶ مورخ ۶۶ تاریخ ۶۶ قمری لویز ایم نفا بین کفیدیه و لقی
 جواید در . . . برجه نفا مقدم باند دره بقیم عهد مسوده و افهم کبی طرفه جمع بیدیه اعانه ایدها موی کرمد سده
 و راه طامه اوئی در سده شرا ایطه اولاده باغخانه عیسی اوزرینه طوطا اوله و عیسی اوله بی دیدی زراع
 ارتقا عده اوله اوزره بود حصت تب ناصد خاوار ات نه بکریه بیلدی تنجا و کسید و حال نوا بیلدی عیسی بدیسی
 طرفه بیانه بیلده لیه ده جمعیت موسویانه خاقام ریاس طرفه و بیلده سدا عانا مرده باقوله کویطه بونو
 و یا تو الیا فرایم حصت سنه بولنا تنجا اوجو بیدین سونه بیلده که باغخانه عیسی اوزرینه بود عهد عبادخانه ایله
 بر باب موسوی صیانتی ات نه ازیم حصت اولدی بیانه و تکت بیلده اول مالکده حول بیلده ازیم کادینه سرح حصت
 طبیب بیلده بولدی باخاربه باند قضای قاضی کفنده انان تجریه جویدره ایبار و کسید و لقیف عازر سید بولمور
 ایله حصت و خطبه اروضه حصت سده لایله کدر ا عطا ۶۶ مورخ ۶۶

Ek- 5 Başbakanlık Osmanlı Arşivi DH. MUİ. 119 / 57

